

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BİR YUMUŞAK Dengeleme Örneği Olarak
Türkiye'nin Yeniden Asya Girişimi**

Emine UYAR

Haziran – 2024

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BİR YUMUŞAK Dengeleme Örneği Olarak
Türkiye'nin Yeniden Asya Girişimi**

Emine UYAR

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Emre OZAN

BEYAN

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Emine Uyar

06.06.2024

ÖZ

BİR YUMUŞAK DENGELEME ÖRNEĞİ OLARAK TÜRKİYE’NİN YENİDEN ASYA GİRİŞİMİ

Uyar, Emine

Yüksek Lisans, Uluslararası İlişkiler

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Emre Ozan

Haziran, 2024

Bu tez, çok kutuplu Dünya düzeninde Türkiye’nin Asya politikasını ve Yeniden Asya girişiminin, Türkiye-Asya ilişkilerindeki rolünü incelemektedir. Çalışmada, Türkiye’nin, yönünü neden Asya’ya çevirdiği ve bütüncül bir Asya politikasından bahsetmenin mümkün olup olmadığı sorularına yanıt aranmaktadır. 21.yy’da uluslararası sistemi Asya’nın şekillendireceği varsayımları bulunmaktadır. Türkiye’de, dış politikasında batı yönlü bir ilerleme kaydederken, özellikle 2019’da açıklamış olduğu Yeniden Asya girişimi ile Asya’ya bir yönelim gerçekleştirmiştir. Araştırmanın temel argümanı olarak Türkiye’nin batıdan uzaklaştığı için değil, dengeleme yapabilmek adına Asya’ya yöneldiği ileri sürülmüştür. Bu doğrultuda çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesinde realizm ve dengeleme üzerinde durulmuştur. Ardından Türkiye’nin dönemsel ve ikili Asya ilişkileri incelenmiştir. Son olarak, Yeniden Asya girişimi ve duyurulmasının ardından ilişkilerin seyri ele alınarak Yeniden Asya girişimi yumuşak dengeleme politikası olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeniden Asya, Yumuşak Dengeleme, Türk Dış Politikası, Türkiye-Asya İlişkileri, Yükselen Asya.

ABSTRACT

TÜRKİYE’S ASİA POLICY IN A MULTİPOLAR WORLD

Uyar, Emine

Master of Arts, İnternational Relation

Supervisor: Doç. Dr. Emre Ozan

June, 2023

This thesis examines Türkiye's Asia policy in a multipolar world and the role of Türkiye in Asia through the lens of the Re-Asia Initiative. The study seeks to answer questions regarding why Türkiye has turned its focus towards Asia and whether a comprehensive Asia policy is feasible. Assumptions prevail in the 21st century that the international system will be shaped by Asia. Despite Turkey's progress in its Western-oriented foreign policy, particularly evident with the announcement of the Re-Asia Initiative in 2019, it has also pivoted towards Asia. The primary argument of the research posits that Türkiye’s shift towards Asia is not due to distancing itself from the West but rather as a means of balancing its foreign policy. Accordingly, the conceptual and theoretical framework of the study emphasizes realism and balancing. Subsequently, Türkiye’s bilateral and periodical Asia relations are examined. Finally, following the introduction of the Re-Asia Initiative, the trajectory of relations is discussed, evaluating the Re-Asia Initiative as a soft balancing policy.

KeyWords:Re-Asia, Soft Balancing, Türkiye Foreign Policy, Türkiye-Asia Relations, Rising Asia.

ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans tezinin ortaya çıkmasında emeği geçen herkese sonsuz teşekkürlerimi sunarak başlamak isterim. Öncelikle, tez danışmanım Doç. Dr. Emre Ozan’a derin şükranlarımı sunmak istiyorum. Kendisi, bilgi ve deneyimiyle bana rehberlik etmiş, sabrı ve anlayışıyla bu süreci benim için daha katlanılabilir kılmıştır. Tez jürimde yer alan Dr. Öğr. Üyesi Emre Kalay ve Doç. Dr. İhsan Ömer Atagenç’e, değerli vakitlerini ayırıp çalışmamı değerlendirdikleri ve kıymetli geri bildirimleriyle tezin niteliğini artırdıkları için minnettarım. Yüksek lisans sürecim boyunca destek veren Doç. Dr. Nuri Gökhan Toprak’a ayrıca lisans ve yüksek lisans eğitimimde üzerimde emeği olan tüm kıymetli hocalarıma da teşekkürü borç bilirim. Bu süreç içerisinde maddi manevi en büyük destekçim olan aile bireylerime sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Son olarak birlikte çıktığımız bu yolda omuz omuza ilerlediğimiz yol arkadaşım Hacı İsmail Boran’a da desteğinden dolayı teşekkür ederim. Tezimde, değerli danışmanım, hocalarım ve ailemin katkıları elbette çok önemli ve büyüktür; ancak, çalışmamda bulunan tüm hata ve eksikliklerin sorumluluğunun tamamen bana ait olduğunu belirtmek isterim.

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x

GİRİŞ	1
-------------	---

1.BÖLÜM:

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. Uluslararası İlişkilerde Realist Yaklaşımlar.....	5
1.2. Realist Yaklaşımlara Göre Dengeleme Kavramı	8
1.2.1. Klasik Realizme Göre Dengeleme.....	9
1.2.2. Neorealizme Göre Dengeleme.....	10
1.2.3. Dengeleme Türleri	11
1.2.3.1. İç Dengeleme-Dış Dengeleme	11
1.2.3.2. Negatif Dengeleme-Pozitif Dengeleme	12
1.2.3.3. Sert Dengeleme-Yumuşak Dengeleme	12
1.2.3.4. Offshore Dengeleme-Onshore Dengeleme	13
1.2.3.5. Her Yerde Dengeleme	13
1.3. Uluslararası Sistemin Değişimi ve Yumuşak Dengeleme	14
1.3.1. Yumuşak Dengeleme Kavramı.....	17
1.3.2. Yumuşak Dengelemenin Temel Unsurları	19
1.3.3. Yumuşak Dengeleme Örnekleri	21

2. BÖLÜM

TÜRKİYE ASYA İLİŞKİLERİ.....	23
2.1. Türkiye için Asya'nın Önemi.....	23
2.2. Türkiye'nin Asya Politikası	24
2.3. Türkiye Asya İlişkilerinin Dönemsel Analizi	26
2.3.1. 1923-1945 Dönemi Türkiye-Asya İlişkileri	27
2.3.2. 1945-1990 Dönemi Türkiye-Asya İlişkileri	28
2.3.3. 1990-2002 Dönemi Türkiye-Asya İlişkileri	34
2.3.4. 2002'den Günümüze Türkiye Asya İlişkileri	37
2.3.4.1. Türkiye-Orta Asya İlişkileri	39
2.3.4.2. Türkiye Çin İlişkileri.....	40
2.3.4.3. Türkiye-Japonya İlişkileri	41
2.3.4.4. Türkiye-Hindistan İlişkileri.....	41
2.3.4.5. Türkiye-Güney Kore İlişkileri.....	41

3. BÖLÜM:

YENİDEN ASYA GİRİŞİMİ	43
3.1. Yeniden Asya Girişimi'nin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	43
3.2. Yeniden Asya Girişimi Çerçevesinde İkili İlişkiler	46
3.2.1. Türkiye-Çin İlişkileri	46
3.2.2. Türkiye-Japonya İlişkileri.....	47
3.2.3. Türkiye-Hindistan İlişkileri	48
3.3. Asya Merkezli Uluslararası Örgütlerle İlişkiler	49
3.3.1. Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (CICA)	50

3.3.2. Asya İşbirliği Diyaloğu (ACD)	51
3.3.3. Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN)	53
3.3.4. Hint Okyanusuna Kıyıdaş Ülkeler Birliği (IORA).....	55
3.3.5. Şanghay İş Birliği Teşkilatı (SCO).....	55
3.3.6. BRICS.....	57
3.4. Asya'yla Ekonomik İlişkiler	58
3.5. Asya'daki Bölgesel Sorunlar ve Türkiye	60
3.5.1. Keşmir Sorunu.....	61
3.5.2. Tayvan Sorunu.....	63
3.6. Yumuşak Dengeleme Politikası Olarak Yeniden Asya	64
SONUÇ.....	67
KAYNAKÇA	71

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACD	: Asya İş Birliği Diyalogu
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
APA	: Asya Parlamenter Asamblesi
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
BRI	: Kuşak ve Yol İnisiyatifi
CENTO	: Merkezi Antlaşma Örgütü
CICA	: Asya'da Etkileşim ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı
çev.	: Çevirmen
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
D-8	: Gelişen 8 Ülke Teşkilatı
der.	: Derleyen
DP	: Demokrat Parti
ECO	: Ekonomik İş Birliği Teşkilatı
ed.	: Editör
IORA	: Hint Okyanusu Kıyı Bölgesi Derneği
JICA	: Japonya Uluslararası İş Birliği Ajansı
KİYİ	: Kuşak ve Yol İnisiyatifi
MEDO	: Orta Doğu Savunma Örgütü
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OBOR	: Bir Kuşak Bir Yol
Öte.	: Ötekiler
RCD	: Kalkınma için Bölgesel İş Birliği
SDO	: Sektörel Diyalog Ortaklığı

SEATO : Güneydoğu Asya Antlaşması
ŞİÖ : Şanghay İş Birliği Örgütü
TAC : Dostluk ve İş Birliği Anlaşması
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA : Türk İş Birliği Kalkınma Ajansı



GİRİŞ

Uluslararası sistemde dengeler üzerinde sürekli bir değişim söz konusu olmuştur. 1648-1939 yılları arasında çok kutuplu olan sistem, ilk olarak Soğuk Savaş'ın başlamasıyla iki kutupluluğa evrilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan Soğuk Savaş sürecinde uluslararası sistemi bir nevi bu devletler şekillendirmiştir. Bu süre zarfında herhangi bir sıcak çatışmanın yaşanmaması, iki kutupluluğun sistemdeki dengenin sağlanması ve korunması noktasında başarılı olduğunu göstermiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ABD tek hegemon güç olarak kalmıştır. İki kutupluğun istikrar ve başarısını göz ardı edemeyen neorealist teorisyenler, tek kutupluluğun bir anomali hâli olduğunu savunmuşlardır. ABD, tahmin edilenden daha uzun bir süre tek başat aktör olarak boy göstermiştir. On yılı aşkın süre sonunda Avrupa Birliği, Çin, Hindistan ve daha birçok gücün var olmasıyla uluslararası sistem yeniden çok kutupluluğa evrilmiştir. 21. yüzyılda Asya hem bölgesel hem de Çin, Hindistan gibi ülkeleriyle yükselen bir güç hâline gelmiş ve dikkatleri üzerine çekmiştir.

Geçmişi çok eskiye dayanan Türkiye-Asya ilişkileri, 1998-2002 yılları arasında durağanlaşmıştır. 2002 yılında iktidara gelen AK Parti hükümetinin çok yönlü dış politika prensibi, Türkiye'nin batıya dönük olan yüzünün Asya'ya çevrilmesine zemin hazırlamıştır. Asya'da temel olarak bölgesel bir dış politika gerçekleştirmeyi hedefleyen Türkiye, 2019 yılında Yeniden Asya Girişimi'ni duyurmuştur. Girişimin açıklanmasının ardından karşılıklı ziyaretler ve iş birlikleri gerçekleştirilmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Türkiye'nin Asya ile yakından ilgilenip iş birlikleri gerçekleştirdiği gibi Avrupa bütünleşme sürecini de devam ettireceğini açıklamıştır. Bu açıklama, Türkiye'nin sadece Asya bazında bir dış politika izlemediğini anlama açısından önemli olmuştur. Yeniden Asya kapsamında taraflar arasında gözle görülür yakınlaşmalar ve diyaloglar yaşanmıştır.

Bu çalışmada, çok kutuplu sistemde Türkiye'nin Asya politikasının hangi evrelerden geçtiği ve ikili ilişkilerin seyri incelenmiştir. Yeniden Asya Girişimi'nin açıklanmasının altında yatan temel neden ve girişimin ilişkiler üzerindeki etkisi, tezin konusunu oluşturmaktadır. Araştırma sürecinde ilk

olarak şu sorulara cevap aranmıştır: "Türkiye'nin Asya Politikası nedir?", "Türkiye açısından Asya neden önemlidir?", "Yeniden Asya Girişimi nedir?", "Yeniden Asya Girişimi öncesinde Türk-Asya ilişkileri nasıldır?", "Yeniden Asya Girişimi'nin açıklanması ilişkileri nasıl etkilemiştir?", "Türkiye-Asya arasındaki kurumsal ilişkiler nelerdir?", "Türkiye ve Asya arasında bölgesel sorun mevcut mudur?", "Türkiye ve Asya ekonomik ilişkileri hangi ölçüdedir?", "Türkiye Asya'yla dengeleme yapabilmek adına mı temaslarda bulunmuştur?".

Bu sorular çerçevesinde tez üç bölümden oluşmaktadır. Tezin ilk bölümünde kavramsal ve kuramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Öncelikle, realizm kuramının kavram ve varsayımları incelenmiştir. Ardından, realizm kuramı kapsamında dengeleme kavramı ele alınmış, içerik ve uygulama bakımından birbirinden ayrılan dengeleme türleri ayrı başlıklar altında tanımlanmıştır. Birinci bölümde son olarak uluslararası sistemin evrilmesi başlığı altında kutupluluk meselesi analiz edilmiştir. Bölüm içerisinde tezin argümanında öne sürülen yumuşak dengeleme kavramı, diğerk dengeleme türlerine göre daha detaylı olarak anlatılmak istenmiştir.

İkinci bölümde, bir nevi, konu ile ilgili siyasi tarih anlatımı gerçekteştirilmiştir. Bu bölümde ilk olarak Asya'nın neden önem arz ettiğı ve Türkiye ile tarihinin nerelere uzandığına değinilmiştir. Türkiye-Asya ilişkileri; Cumhuriyet'in kuruluş yılları, Soğuk Savaş dönemi, Soğuk Savaş sonrası dönem ve AK Parti iktidarı olmak üzere dört ayrı başlık altında dönemsel olarak incelenmiştir. Dönem içerisinde öne çıkan ülkeler daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Tezin son kısmını oluşturan üçüncü bölümde ise Yeniden Asya Girişimi temel alınarak ilerleme kaydedilmeye çalışılmıştır. Tezi anlaşılabilir kılmak adına Yeniden Asya Girişimi detaylı olarak okuyucuya tanıtılmış ve okuyucu diğerk başlıkları anlamaya hazır hâle getirilmiştir. Bu girişim doğrultusunda Türkiye, Asya ülkelerinin her biri ile temaslarda bulunmaya çalışmış, ülke bazlı politikalar izlemiştir. İkili ilişkilerde Türkiye'nin mevcut durumunun ne olduğı anlaşılmaya çalışılmıştır. Asya ile kurumsal ve ekonomik ilişkiler üzerinde durulmuştur. Kurumsal ilişkilerde yumuşak dengelemenin aracışı

olarak nitelendirebileceğimiz örgüt, birlik ve konferanslar irdelenmiştir. Asya'daki bölgesel sorunlar karşısında Türkiye'nin nasıl bir yaklaşım sergilediği analiz edilmiştir.





1.BÖLÜM:

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Uluslararası İlişkilerde Realist Yaklaşımlar

Realizm, reelpolitiği ya da güç politikalarını merkeze alan ana akım uluslararası ilişkiler kuramlarından biridir. Realistler devletlerin üzerinde herhangi bir gücün olmadığını varsayarak devleti temel aktör olarak kabul ederler. Onlara göre her devletin temel amacı güvenlidir ve uluslararası sistem buna göre şekillenmektedir.

Uluslararası ilişkiler, realistler tarafından, devletlerin etkileşim ve mücadele içinde oldukları bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Arı, 2021: 3).

Realizme göre uluslararası sistemin temel aktörü devletlerdir. Kenneth N. Waltz devletlerin tek uluslararası aktör olmadığını ve hiçbir zaman da olmadıklarını söyleyerek aslında devletin tek aktör değil temel aktör olduğunu vurgulamıştır ve realizmin özü aslında bu şekildedir (Waltz, 2021: 88). Devletleri diğer aktörlerden önemli kılan şey ise Max Weber'in "belli bir arazi içerisinde meşru fiziki şiddet tekeli" açıklamasında belirttiği gibi egemenliğin devlete ait oluşundan kaynaklıdır (Gözen, 2017: 162).

Realistlerin birincil aktör olarak gördükleri devletler, kendi çıkarları doğrultusunda, güvenliklerini koruyacak şekilde hareket etmektedirler. Bu yüzden realist teori açısından devletlerin uygulamış olduğu politikalar oldukça önemli görülmektedir (Waltz, 1979: 12-18).

Realistler aynı zamanda devleti monolitik bir birim olarak ele almaktadır. Çözümleme yaparken devleti, sert bir kabuk veya mat bir kara kutu tarafından çevrelenmiş olarak görmektedirler. Devletin ne kadar kendi içerisinde politik farklılıkları olsa da sonunda hükümet, devlet adına çoğunluğun ortak sesi olarak sonuca kavuşturmaktadır. Özetle realistlere göre devlet, belirli zamanlarda, belirli konularda tek bir politikası olduğu düşünülen üniter bir güçtür (Viotti ve Kauppi, 2016: 39).

Egemen devletlerin hâkim olması beraberinde uluslararası sistemin doğasını belirlemiştir. Realistlere göre anarşi devletlerin egemen olduğu, üzerlerinde herhangi bir yasal otoritenin olmadığı anlamına gelmektedir.

Anarşi egemen devletlerin birbirleri ile bağlantı içerisinde olduğu uluslararası sistemin tanımlayıcı özelliğidir. Devletler arasındaki güven eksikliği anarşinin temel nedenidir ve nedeni olduğu gibi anarşinin sonuçları da mevcuttur. Neorealistlere göre anarşinin sonuçlarından bir tanesi güvenlik tehdididir. Onlara göre güvenlik tehdidi, devletlerin güç arzusundan ziyade uluslararası sistemin anarşik yapısından ve anarşik ortamın güvensiz oluşundan kaynaklanmaktadır (Açıkmeşe, 2018: 91). Anarşi, devletler arasındaki güç mücadelelerine ve devletlerin temel amaçlarının güvenlik olmasına neden olmuştur. Anarşik ortam devletlerin güç ve güvenlik için birbirleri ile rekabet halinde olmasını gerektirmektedir (Viotti ve Kauppi, 2016: 56). Çünkü anarşinin hâkim olduğu sistem beraberinde güvensizliği de getirmektedir. Devletler bu durum karşısında güvenliklerini sağlamak ve gelecek olan saldırılara hazırlıklı olmak durumundadır (Jervis, 1978: 786-805).

Waltz, devletlerin kendi başının çaresine bakabilecek bir durumda olması gerektiğini, kendilerinden başka bir acil durum numarası olmadığını söyleyerek de devletler için gücün önemini vurgulamıştır (Baylis, Smith ve Owens, 2014: 190).

Devletlerin karşı karşıya kalmış olduğu meseleler arasından, realistler için öncelikli olan konular ulusal ve uluslararası güvenlik meseleleridir. Güvenlik ve stratejik meseleler yüksek politika olarak görülmektedir. Devletin güvenlikte istediği yere gelebilmesi için yol gösterici kavram ise güç dengesidir. Güç dengesi bağlamında devlet gücü aramakta ve güç kullanmaktadır. Devletler genellikle çıkarları doğrultusunda onları amaçlarına ulaştıracak olan gücü tercih etmektedir. Realistlerin büyük bir kısmı güç mücadelesinin uluslararası ilişkilerin çekirdeğinde yer aldığını savunmaktadır. Hans J. Morgenthau, “uluslararası politika, tüm politikalar gibi bir güç mücadelesidir. Uluslararası politikanın nihai amaçları her ne olursa olsun güç her zaman birincil hedef ya da sonuca götüren vasıta” diyerek realistler açısından gücün önemini vurgulamıştır (Viotti ve Kauppi, 2016: 41).

Uluslararası ilişkiler literatüründe devletlerin kendi kendine yetebilmesi durumu, kendine yardım (self-help) kavramı ile ifade edilmektedir. Waltz aynı zamanda uluslararası sistem içerisindeki düzenin sebebini de güç dengesi olarak görmektedir (Baylis, Smith ve Owens, 2014: 221). Güç dengesi, yapısal realistler tarafından devlet ve devlet adamlarının politika ve yaptırımlarından bağımsız olarak tamamen anarşik sistemin beraberinde getirdiği doğal bir durum olarak görülmektedir (Waltz, 2021: 119). Çünkü realistlere göre anarşi insan doğasında nadiren var olan en iyi niyetleri dahi yok edebilecek bir güce sahiptir (Burchill ve öte., 2019: 63). Her devlet kendi güvenliğini sağlamakla sorumludur bunun için de güce ihtiyacı vardır çünkü anarşinin varlığı daha fazla güce sahip olanın daha fazla nüfuza sahip olduğu ortamı doğurmaktadır (Baylis, Smith ve Owens, 2014: 221). Uluslararası sistemin anarşik olmasından doğan, self-help kavramı, güvensizliği de beraberinde getirmiştir. Her devlet tehdit altındadır ve bu tehditten onları kendileri korumak durumundadır. Böylelikle devletler, kendi güvenliklerini koruyabilmek adına askeri kapasitelerini arttırmaya yönelik adımlar atmaktadır (Açıkmeşe, 2018: 89-91). Kısacası hayatta kalmak isteyen her birim diğer birimlerin düşünceleri ve yapabilecekleri hakkında en kötüyü düşünerek hareket etmeli ve onlarla mücadele edebilecek pozisyonda olmalıdır (Dunne, Kurki ve Smith, 2009: 90). Waltz bu durumu “beka saikinın ötesinde, devletlerin amaçlarının sonsuz derecede çeşitli olabileceğini” söyleyerek bekanın temel neden olduğunu çünkü “beka devletlerin sahip olabileceği diğer tüm amaçlara ulaşmak için bir ön şarttır.” söylemleriyle özetlemiştir (Waltz, 2021: 90).

Realizme göre devletler rasyonel aktörlerdir. Devletler, ulaşmak istedikleri hedef doğrultusunda fayda maliyet analizine göre hareket etmektedirler. Dış politika oluşturma sürecinde rasyonel ilerleme kaydeden devletler, sırasıyla ilk olarak ulaşmak istedikleri hedefi belirlemekte, ardından bu hedefe ulaşabilmek için var olan seçenekleri incelemekte, seçenekler arasından kapasitelerine göre hangisini uygulamaya geçirebileceklerini sıralamakta ve seçeneklerin maliyet ve avantajı üzerinde tartışmakta sonuç olarak da fayda maksimizasyonuna göre uygulamaya geçirmektedirler (Aydın, 2004: 41).

Saldırgan realizm tarafından sistem analizi yapılırken küçük devletlere çok fazla yer verilmemiştir. Temel aktör olarak büyük devletler ele alınmıştır. Kendisini saldırgan realizmin teorisyeni olarak adlandıran John Mearsheimer her devletin rasyonel aktör olmadığını, güçlü devletlerin rasyonel aktörler olduğunu savunmuştur. Neo- realist olan Waltz'da bu görüşe katılarak, uluslararası sistemin karakterinin, sistemin içerisinde bulunan bütün aktörler tarafından değil sadece büyük aktörler tarafından şekillendiğini dile getirmiş aynı zamanda uluslararası siyaseti “güçlülerin siyaseti” olarak tanımlamıştır (Waltz, 2021: 93-131).

1.2. Realist Yaklaşımlara Göre Dengeleme Kavramı

Realizme göre birincil hedefi beka olan devletler, bu hedefe ulaşabilmek için yeterli güce sahip olmadıkları durumda farklı yollara başvurmaktadır. Kendi gücü ile hayatta kalamayacak olan devlet, bir diğer devletin gücüne ihtiyaç duymaktadır. Yaşanan bu durum karşısında dışarıdan gelen tehdide bağlı olarak dengeleme kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Başta realist teorisyenler olmak üzere, dengeleme kavramı üzerine, literatürde birçok tanımlama mevcuttur. Waltz, dengelemeyi, hegemon durumda olma yolunda adımlar atan güce karşı zayıf tarafı desteklemek olarak tanımlamıştır (Waltz, 1979: 126). Morgenthau'ya göre dengeleme, en basit haliyle güçlü olanın zayıflatılması ya da zayıf olanın güçlendirilmesi olarak tanımlanabilir (Morgenthau, 1970: 231). Robert J. Art, dengelemeyi; bir devlet için diğer güçler karşısında kendisi adına en iyi sonucu elde edebilmek olarak (Art, 2005: 183), Randall L. Schweller ise bir devletin diğer güçler karşısında askeri gücünü içsel toparlanma ya da ittifaklar yoluyla arttırarak, gelecek olan hükmetme ve işgalleri önlemek ya da ertelemek olarak tanımlamıştır (Schweller, 2006: 9). Açıkmeşe'ye göre ise dengeleme, bir devlet stratejisi veya dış politika davranışı olarak tanımlanabilir (Açıkmeşe, 2018: 96).

Realistlere göre dengeleme, uygulanmaya çalışılan güç üzerinde üç farklı şekilde etki doğurmaktadır. İlk olarak, hegemon devlet, kendisine karşı bir ittifak oluşacağı ya da dengeleme stratejisi izleneceğini anladığı noktada saldırgan davranışlardan kaçınacaktır. İkinci olarak saldırgan adımlar atma

düşüncesi olan devlet, bu adımlar sonucunda bir güç birleşimi ya da silahlanma yarışına gireceğini gördüğünde geri çekilecektir. Üçüncü ve son olarak da cayma ya da geri çekilme hamlelerinde bulunmayan, saldırgan eğilimlerine devam eden devlete karşı savaş başlatılacaktır (Açıkmeşe, 2018: 96).

1.2.1. Klasik Realizme Göre Dengeleme

Bir devlet, hayatta kalabilmek için, tehdit algıladığı devletin gücüne erişebilmek adına adımlar atmaktadır. Bu noktada karşımıza çıkan dengeleme kavramı hakkında Morgenthau, devlet davranışlarının açıklanması konusunda önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir. Morgenthau dengelemeyi, bir devletin sahip olduğu gücü diğer devletin gücünün üzerine çıkarmasa bile eşit olacak noktaya getirebilme hali olarak tanımlamıştır (Morgenthau ve Thompson, 1950: 103).

Morgenthau, güç dengesini, devletlerin kendi lehine bir durum oluşturmak veya aleyhine oluşacak durumları engellemek amacıyla başvurdukları bir politika olarak tanımlamıştır. Morgenthau, güç dengesinin devletlerin gerçek ilişkileri yani güç mücadeleleri olduğunun üzerinde de durmuştur. Böl ve yönet, silahlanma, toprak paylaşımı ve ittifak oluşturma, güç dengesi politikasının temel araçlarıdır. Morgenthau temel araçlara beşinci olarak da savaş ve askeri araçları da dahil etmiştir (Morgenthau, 2005: 192).

Tarih üzerinde bir inceleme yapıldığında güç dengesi, bir devletin diğer devlet ya da devletlerle kumuş olduğu ittifaklarla dengelenerek oluşturulmuştur. Bu da çok kutuplu uluslararası ortam da ittifak oluşumunun kaçınılmaz olduğunun göstergesi olmuştur. A devletinin, B devletine karşı dengeyi sağlayabilmesi için üç seçeneği vardır. İlk olarak A devleti kendi gücünü arttırabilir. Bu seçenek A devletini silahlanma yarışına itmektir. İkinci olarak, A devleti, C, D devletlerinin gücünü kendi gücüne katabilir. Üçüncü olarak da A devleti, B devletinin kendi gücüne C ve D devletinin de gücünü katmasını engelleyebilir. İkinci ve üçüncü seçenek doğrultusunda da A devleti ittifak kurmak durumunda kalmaktadır. Bu senaryolar göz önüne alındığında bir devletin ittifak kurup kurmayacağı bir ilke değil tamamen koşulların uygun olup olmaması ile ilgilidir. Eğer A devleti kendi gücü ile

kendisini koruyabileceğine inanıyorsa ya da C ve D devletinden gelecek gücün faydasından çok yükümlülüğü olacağı düşüncesinde ise ittifak kurmama seçeneğini seçebilmektedir (Morgenthau, 2005: 193).

1.2.2. Neorealizme Göre Dengeleme

Devletlerin asıl amacı olan hayatta kalabilmek için güce ihtiyaçları vardır. Fakat devletler, gücün peşinden koştukları süreç içerisinde güvenliklerinin tehlikeye düşebileceği düşüncesiyle kendilerine yetecek kadar güç istemektedir. Motivasyonu ise güvenlikten almaktadırlar. Güvenliği sağlayabilmenin yolu ise diğer devletleri engelleyerek dengeleme politikası izlemektir. Dengeyi ise uluslararası sistemin anarşik yapısı üretmektedir (Waltz, 1979: 198-200).

Waltz, dengelemeyi, hegemon olmaya yönelik girişimde bulunan güç karşısında zayıf olan tarafı desteklemek olarak tanımlamıştır (Waltz, 1979: 126).

Waltz'a göre, anarşik uluslararası sistemde devletler dengelemeye eğilimlidir. Uluslararası sistem üzerinde devletlere mutlak güvenlik sağlayabilecek bir yapı yoktur. Bu yüzden her devlet kendi güvenliklerini kendi imkanları doğrultusunda sağlamaktadır. Devletlerin dengelemeye eğimli hale gelmesinin sebebi de güvenlik kaygısıdır (Waltz, 1979: 123).

Waltz, uluslararası sistemde bir hegemon gücün bulunması, diğer devletler için tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle sürekli olarak en güçlü olanın dengelenmeye çalıştığı bir ortam oluşmaktadır. Neorealizme göre, güç dengesi, sistemin değişiminde veya hareketlenmesinde etki yaratabilecek devletler arasındaki bir davranış tarzı olarak ele alınmaktadır (Waltz, 1979: 125-126).

Waltz, büyük güçlerin, güç dağılımındaki değişime doğrultusunda, karşısında en çok güce sahip olan devletin askeri, diplomatik, ekonomik uygulamalarını takip ederek dengelemeyi sağladıklarını vurgulamaktadır. Bu doğrultuda uluslararası sistem, devletleri en güçlü devleti taklit etmeye yöneltmekte ve sonuç olarak sistemde güç dengesin hâkim olmasına neden olmaktadır (Açıkmeşe, 2018: 97).

Waltz, dengelemenin en az iki gücün hâkim olduğu bir sistemde gerçekleşebileceğini düşünmektedir. Ona göre birincil devletler olarak adlandırdığı büyük güçler arasındaki güç dengesinin sağlanabilmesi için dört veya beş büyük güce ihtiyaç duyulmaktadır. Dengeleme de, sisteme bir büyük gücün hakimiyet sürmesine karşı en az bir büyük devlet tarafından uygulanmaktadır (Öğün, 2020: 139).

Stephen M. Walt'a göre, devletler dışsal bir tehditle karşılaşmaları durumunda dengeleme veya peşine takılma politikalarından birini tercih etmektedir. Dengeleme, gelen tehdide karşı diğer devletler ile ittifak kurmayı içermektedir (Walt, 1987: 17-18). Devletlerin güç kazanmak için değil kendilerine gelen tehditleri dengelemek için ittifak kurduklarını belirtmektedir. Walt, bu söylemleri ile gücü arka planda bırakmakta fakat önemsiz olarak görmektedir (Walt, 1987: 5).

Mearsheimer ise, mevcut uluslararası sistemdeki birincil devletlerin, güçlerini maksimize etmek için dengelemeye eğilimli olduklarını savunmuştur (Mearsheimer, 2001: 13).

1.2.3. Dengeleme Türleri

Dengeleme yaparken hangi yöntem ve araçların kullanılacağı, dengelemeyi türleştirmiştir. Waltz, bütün dengeleme türlerinin aynı amaç için kullanıldığını ve bu nedenle de dokuz dengeleme türünün de aynı özü paylaştığını savunmuştur (Özlük, 2017: 234).

1.2.3.1. İç Dengeleme-Dış Dengeleme

Tehdit altında olan bir devletin, kendi imkanları doğrultusunda tehditleri minimize etmeye çalışması iç dengeleme olarak, diğer devletler ile iş birliği yaparak minimize etmeye çalışması ise dış dengeleme olarak adlandırılmaktadır (Özlük, 2017: 242).

Waltz, devletlerin kendi kapasitelerine yönelik hareket ederek iç dengeleme yapması gerektiğini çünkü iç dengelemenin, dış dengelemeden daha güvenilir olduğunu savunmuştur (Waltz, 1979: 168).

1.2.3.2. Negatif Dengeleme-Pozitif Dengeleme

Dengeleme, ekleyici (pozitif dengeleme), hem de çıkartıcı (negatif dengeleme) boyuta sahiptir. Başka bir devlete karşı dengeleme yapmaya çalışan devlet, müttefiklerin kurulması ve müttefiklere ekonomik yardım sağlanması yoluyla veya doğrudan kendi askeri yeteneklerini arttırarak pozitif dengeleme yapmaktadır. Karşısındaki bir devletin, gücünü etkileyecek politikalar izleyerek de negatif dengeleme yapmaktadır (Steff ve Kho, 2014: 227-228). Yani negatif dengelemede hedef rakibin gücü, pozitif dengelemede ise hedef devletin kendi gücüdür.

1.2.3.3. Sert Dengeleme-Yumuşak Dengeleme

Bir devletin güçlü ve tehditkâr bir devlete karşı, iç askeri yapılanmalar ve dışsal ittifaklar yoluyla kendi göreceli gücünü arttırması sert dengeleme olarak adlandırılmaktadır (He ve Feng, 2008: 365).

Sert dengeleme, askeri ve askeri olmayan sert dengeleme olarak kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Tehdit altında olan devletin, gücünü askeri olmayan yollarla arttırarak tehdidi karşılaması askeri olmayan sert dengelemedir. Stratejik, ekonomik yardım ve teknoloji transferini içeren bu dengelemeye örnek olarak Sovyetler Birliği'ne karşı, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) müttefiklerine askeri teknoloji transferinin yapılması verilebilmektedir. Askeri sert dengeleme ise içerisinde silahlanma yarışını, askeri mobilizasyonu ve ittifak kurmayı barındırmaktadır (He ve Feng, 2008: 372).

Sert dengeleme, askeri dengeyi gerçek veya potansiyel bir çatışmada değiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu değişikliği, askeri güç arttırımı, savaşa katılım ittifakı, elde bulunan askeri teknolojinin müttefiklere aktarılması yönünde adımlar atarak, zayıf tarafa askeri alanlarda katkılarda bulunarak yapmaktadır (Pape, 2005: 36).

Sert dengeleme, gelen tehdit karşısında askeri olanaklarını arttırmaya odaklanırken, yumuşak dengeleme, diğer devletler arasında, ikili ve çok taraflı eşgüdümle, güçlü ve tehditkar devletin gücünü zayıflatmaya odaklanmaktadır. Anarşik uluslararası sistem, devletleri güvenlik için dengelemeyi seçmeye yönlendirirken, devletler arasındaki ekonomik

bağımlılık, sert dengelemenin maliyetini arttırmaktadır. Bu nedenle, yumuşak dengeleme, devletlerin anarşi ve devletler arasındaki yüksek ekonomik bağımlılık koşullarında güvenliği sağlamak için takip edebileceği rasyonel bir alternatif haline gelmektedir (He ve Feng, 2008: 365).

Soğuk Savaş sonrasında değişikliğe uğrayan uluslararası sistemle sert dengeleme arasında uyumsuzluklar gözlemlenmiştir (Ikenberry, 2002: 25).

Fortman, sert dengelemenin, devletlerin güvenlikleri hedef alınarak yapılan askeri tehditler, rakip devletin gücünün diğer devleti yok edebilecek kadar yükselmesi, rakip devletler arasındaki çatışmanın şiddetlenmesi sonrasında gerçekleştiğini belirtmiştir (Fortmann, 2004: 362-365).

Özellikle Soğuk Savaş Dönemi sonrasına bakıldığında sert dengeleme eski önemini kaybetmiş yerini yumuşak dengelemeye bırakmıştır.

1.2.3.4. Offshore Dengeleme-Onshore Dengeleme

Offshore (denizden dengeleme), ABD'nin, üstünlük stratejisi gereği uluslararası siyasi sistemin düzen ve kontrolünü sürdürmenin zamanla daha zor, tehlikeli ve maliyetli hale geleceği üzerinde durmaktadır. Denizden dengeleyici bir ülke olarak ABD, Avrupa, Japonya ve Güney Kore'deki askeri taahhütlerden çekilecektir. Denizden dengeleme stratejisinin asıl hedefi, Amerika Birleşik Devletleri'ni gelecekteki büyük güç savaşlarından izole etmek ve uluslararası sistemdeki nispi güç konumunu maksimize etmektir (Layne, 1997: 112).

Onshore (yakın dengeleme) ise, yüksek maliyetli olması ve köklü bir değişiklik gerektirmesi nedeni ile ABD tarafından tercih edilmemiştir (Walt, 2011).

1.2.3.5. Her Yerde Dengeleme

Omnibalancing olarak da adlandırılan her yerde dengeleme, büyük ölçüde Üçüncü Dünya'ya uygulanmaktadır. Liderlerin zayıf, meşru olmadığına ve iç siyasetin yüksek bahislere sahip olduğu yaklaşımlarına dayanan bu teori, liderlerin ikincil rakipleri hoşnut etme ve iktidarda kalabilmek için hem iç hem de dış tehditlere karşı dengeleme yapma ihtiyaçlarını içermektedir (David, 1991: 236-237).

1.3. Uluslararası Sistemin Değişimi ve Yumuşak Dengeleme

Realist yaklaşıma göre uluslararası sistemin yapısı aktörler arasındaki güç dağılımına göre belirlemektedir. Realistler uluslararası sistemin yapısını, güç dağılımlarına göre, tek kutuplu, iki kutuplu ve çok kutuplu olarak tanımlamışlardır. Sovyetler Birliği ve ABD'nin hâkim olduğu 1947 sonrası dönem iki kutuplu sistem olarak adlandırılmıştır (Binnendijk, 1999: 5-14).

Realistler, Soğuk Savaş dönemi uluslararası sistemi, iki güç arasında rekabetin hâkim olduğu ve denge gücü mekanizmasında işleyen ikili bir yapı olarak tanımlamışlardır (Karabel, 2016: 28).

1900'lü yılların uzun bir bölümünü kaplayan Soğuk Savaş, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile sona ermiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla uluslararası sistemin yapısında bir belirsizlik ortaya çıkmıştır. Devletler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde rol oynayan iki kutuplu yapının ortadan kalkmasıyla, sistem üzerindeki güç dağılımı tekrar oluşturulamamıştır. Bu süreç zarfında realistler uluslararası sistem üzerinde güç dağılımının nasıl olacağı sorularına cevap bulma arayışına girmişlerdir (Efegil ve Musaoğlu: 2009: 13).

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu tarihe kadar iki kutuplu olan sistem, ABD'nin sistemdeki tek başat güç olarak kalmasıyla tek kutuplu sisteme evrilmiştir (Çelik ve Erol, 2018: 106-107).

ABD, askeri, diplomatik, siyasi ve ekonomik güç açısından diğer devletlerden üstünlük sağlamasıyla uluslararası yapıda öne çıkan küresel bir güç olmuştur (Karabel, 2016: 29).

Uluslararası sistemde tek başat güç olarak kalan ABD'ye, ilerleyen süreçte hangi süper güçlerin meydan okuyacağı konusunda farklı düşünceler ortaya atılmıştır (Ozan, 2020: 20). ABD ise, SSCB'nin yıkımından hemen sonra hazırlamış olduğu Ulusal Güvenlik Stratejilerinde, tek kutuplu sistem üzerinde durmuştur. Bu belgede ABD tarafından, kendilerine rakip olabilecek bir bölgesel gücün doğuşuna izin verilmeyeceği açıkça belirtilmiştir (Efegil ve Musaoğlu, 2009: 27).

John Mearsheimer, soğuk savaşın sıcak bir savaşa dönüşmemesinin sebebi olarak iki kutupluluğu ve nükleer silahların iki devlette de var olmasını göstermiştir. Mearsheimer, iki kutuplu sistemde belirsizliğin daha az

olduğunu, çünkü meydana gelebilecek savaşın imkân ve ihtimallerinin iki güç tarafından belirlendiğini bu yüzden de caydırıcılığın daha etkili işlediğini savunmuştur (Mearsheimer, 1990: 4-5-12).

Neorealistler, tek kutuplu sistemin uzun süre devam etmeyeceğini savunmuşlardır. Çünkü onlara göre anarşik uluslararası sistemde temel amacı hayatta kalmak olan devletler, ABD'nin gücünü dengelemeye çalışacaklardır (Waltz, 1993: 75-76). İki kutuplu sistemde var olan bir gücün yok olması, uluslararası dengenin tek bir güce kalmasına neden olmaktadır. Bu durumda hayatta kalmak isteyen devletlerin birleşerek, kalan güce karşı hareket etmelerini beraberinde getirmektedir (Yalçın, 2015: 211). Özetle neorealistler tek kutuplu sistemin bir “an” dan ibaret olduğunu savunmuşlardır (Krauthammer, 1990-1991: 24).

Tek kutuplu sistemin, gücü elinde bulunduran devlet sayılarının artmasıyla çok kutuplu sisteme evrildiği söylenebileceği gibi evrilmediği üzerinde de durulmakta ve günümüz sisteminin de çok kutuplu olup olmadığı konusunda da bir netlik bulunmamaktadır.

Uluslararası sistemde en az üç aktörün hâkim olması çok kutupluluğu meydana getirmiştir. Çok kutuplu uluslararası sistemde herhangi bir devletin üstünlüğünden bahsetmek mümkün olmamıştır çünkü sistemde egemen olmaya çalışan devlet diğer güçler tarafından dengelemeye maruz bırakılmıştır (Aydın ve Bakıncak, 2016: 99).

Çok kutupluluk kendi içerisinde dengelenmiş çok kutupluluk ve dengelenmemiş çok kutupluluk olarak ikiye ayrılmaktadır. Devletlerin yakın güçlere sahip olarak birbirleri üzerinde üstünlük kuramaması dengelenmiş çok kutupluluk olarak adlandırılırken, çok kutuplu sistem içerisinde üstün bir başat aktörün bulunması dengelenmemiş çok kutupluluk olarak adlandırılmaktadır. Dengelenmiş çok kutuplulukta uluslararası sistem kontrol altına alınabilirken dengelenmemiş çok kutuplulukta bu çok mümkün olmamış ve beraberinde istikrarsızlık ve savaş getirmiştir (Mearsheimer, 2001: 44).

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla kendisine eş değer bir devlet görmeyen ABD bu statüsünü korumaya çalışmıştır. Bu doğrultuda hareket eden ABD, tek kutuplu bir sistem var ederek diğer devletleri kendi istekleri

doğrultusunda hareket eden aktörler haline getirmeye çalışmıştır (Layne, 2007: 55-58).

ABD tarafından ortaya atılan liberal dünya düzeni görüşü AB tarafından destek görülürken, tek kutuplu sistem üzerinde ABD'nin başat aktör hâline gelmesi desteklenmemiştir. Çok kutuplu bir uluslararası sistemin oluşumunu isteyen Çin ve Rusya'da, ABD'nin girişimlerini uluslararası sistemde istikrar ve barışa tehdit olarak algılamıştır. Rusya, aynı zamanda bu girişimlere kendi güvenliğini sekteye uğratacağı düşüncesiyle de karşı çıkmıştır. Çin tarafından ise ABD, Japonya, Hindistan gibi olası güçler beraberinde çok kutuplu bir uluslararası düzenin varlığı uluslararası sistemin barış ve istikrarı açısından daha mantıklı görülmüştür (Gill, 2001: 3).

Çok kutuplu sistem, iş birliği fırsatlarını artıracak, ittifak sayılarını artıracak, arabulucu sayısını artıracak, askerî güçteki artış oranını yavaşlatacak, büyük güç çatışmalarını azaltacak gibi sebeplerle bazı düşünürler tarafından daha istikrarlı olduğu düşünülmüştür (Cashman, 2000: 236-237). Örneğin klasik realistler, çok kutupluluğun devletlerin tercih seçeneklerini artırarak dış politikada esneklik kazandırabileceğini savunmuşlardır. Ayrıca çok kutuplu sistemi iki kutuplu sistem ile karşılaştırdıklarında savaş olasılığının da daha düşük olduğunu açıklamışlardır (Oye, 1986: 189).

Sonuç olarak, 21.yy. uluslararası sisteminin çok kutuplu olup olmadığı konusunda net bir anlaşmaya varılmasa da uluslararası sistemin çok kutuplu bir yapıya dönüştüğünü gözlemlemek mümkündür. Örneğin Çin, Hindistan gibi ülkelerin ekonomik olarak büyüme göstermesi yeni kutuplar doğurmuştur. Rusya, Çin, AB'nin askeri ve teknolojik kapasiteleri küresel güç dengesini etkilemiştir.

Soğuk savaş sonrası dönemde yeniden şekillenen uluslararası sistemde sert dengeleme ve sistem arasında uyuşmazlık gözlemlenmiştir. Bu durum yumuşak dengelemenin gündeme gelmesine neden olmuştur (Ikkenberry, 2002: 25).

1.3.1. Yumuşak Dengeleme Kavramı

Soğuk Savaş'ın ardından hegemon güç olarak kalan ABD'nin ve meydana gelen yeni güçlerin dengelenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaca yönelik olarak yumuşak dengeleme adının verildiği realist bir kavram türetilmiştir. Yumuşak dengelemeyle, askeri olmayan yollara başvurularak hegemon devletin amaçlarını erteleme, geciktirme, engelleme amacı güdülmektedir. Bunun için de küresel örgütler, ekonomik araçlar ve diplomasiden destek alınmaktadır (Pape, 2005: 10).

T.V. Paul (2004: 2-3) yumuşak dengelemeyi şu şekilde tanımlamıştır;

“İki devlet arasında, yükselen ya da muhtemel tehdit edici bir gücü dengeleme yönünde kısmi güvenlik uyuşması oluştuğunda” görülen, “resmi ittifaklar haricinde örtülü dengeleme barındıran”, “kısıtlı silahlanma, ad hoc iş birliği çalışmaları ya da bölgesel ve küresel örgütlerde birlikte hareket etme” biçiminde unsurlara sahip olan; güvenlik rekabetinin yoğunlaşması ve güçlü devletin daha tehdit edici hale gelmesi neticesinde katı dengeleme politikalarına dönüşebilecek bir potansiyel barındıran, dengeleme yöntemi”

Paul, yumuşak dengelemenin varlığından söz edebilmek için üç temel şartın gerçekleşmesi gerektiğini savunmuştur. İlk olarak yoğun bir güç kullanma durumunun bulunarak gerçekleştirilen askeri eylemlerin ikincil devletler üzerinde endişe yaratması fakat bu eylemlerin tehdit boyutunda olmaması, ikinci olarak baskın durumdaki devletin dünya politikasındaki güvenlik ve ekonomi alanlarındaki başlıca sorunlara çözüm üretebilme kapasitesinin bulunması, bunun için gerekli temel hizmetleri sunması ve baskın devletin bu niteliklerinin kolay değiştirilebilir olması gerekmektedir. Son olarak ise baskın devletin kendisine yönelik gerçekleştirilen yumuşak dengeleme hamlesi karşısında anlık misilleme yapmaması gerekmektedir. Çünkü ikincil devletler tarafından baskın devlete yapılan yumuşak dengeleme girişimi, baskın gücün pozisyonuna meydan okuyacak askeri araçları içermemektedir (Paul, 2005: 59).

Pape, toprak reddi, dolaylı diplomasi, ekonomik güçlenme ve dengeleme koalisyonuna katılım niyetinin belirtilmesi gibi unsurların yumuşak dengelemenin mekanizmaları olduğunu belirtmiştir (Pape, 2005: 36-37).

Walt, yumuşak dengelemeyi ABD'nin tercihleri karşısında sonuçlar elde edebilmek için kullanılan bilinçli diplomatik eylem koordinasyonu olarak tanımlamaktadır. Ayrıca yumuşak dengeleme için, dengesiz ABD hegemonyasını dengeleme çabası söylemini dile getirmektedir. Walt'a göre zayıf devletler, yumuşak dengeleme stratejilerini uygulayarak ABD baskısı karşısında daha dirençli olabilmektedir (Walt, 2005: 127-129).

Yumuşak dengeleme aynı zamanda yükselmekte olan glere daha uygun görülen, onların diğerk dış politika stratejilerini seçmesini engelleyen, i ve dış koşullardan kaynaklanan bir uzlaşma veya alt-tercihli bir alternatif olarak da görülmektedir (Saltzman, 2012: 133). Paul, yükselen gücün önemli ulusal çıkarları tehdit ettiğinde, sert dengelemenin tercih edilme oranının daha düşük olduğunu öne sürmektedir (Paul, 2005: 59).

Büyük güçler ve büyük güç olma potansiyeline sahip olan devletler, izlemiş oldukları politikaları meşrulaştırmak, aynı zamanda diğerk devletlerin izlemiş olduğu politikaların da meşruluğunu reddetmek amacıyla yumuşak dengelemeyi tercih etmektedir. Büyük güçlerin statü ve ayrıcalıklarının korunması açısından önem arz eden meşruiyet küçük devletler açısından daha fazla önem arz etmektedir. Bunun sebebi küçük devletlerin güvenliğinin sağlanması ve hayatta kalmasının uluslararası kuruluşlar ve büyük devletler tarafından tanınmış olmasına bağlı olmasıdır (Wivel ve Paul, 2020: 474).

Saltzman, yumuşak dengelemenin bir dış politika stratejisi olarak görüldüğü düşüncesinden yola çıkarak, yumuşak dengelemedeki başlıca hedefin yükselen gleri sınırlayarak devletlerin güvenliklerini arttırmak olduğunu belirtmiştir (Saltzman, 2012: 132).

Realist perspektiften bakıldığında, süper güce denge oluşturmak için koalisyonlar kuran bölgesel tek kutuplulukların ortaya çıkmasıyla çok kutuplu bir sistem oluşmaktadır (Wohlfort, 1999: 30).

Yumuşak dengelemedeki asıl amaç, devletlerin elinde bulundukları yetenek ve kaynakların dağılımını değiştirmek değildir. Amaç, yükselen gücün davranışlarını sınırlandırarak, özellikle askeri araçlar kullanarak politika uygulamasını engellemektir. Amaca ulaşmak için sert dengelemeye ve resmi ittifaklara başvurulmadan, askeri güç oluşturulmaya çalışılmadan hamleler de bulunulmalıdır (Rosecrance ve Lo, 1996: 485).

Yumuşak dengeleme, Amerikan askeri üstünlüğüne doğrudan meydan okumak yerine ABD'nin tek taraflı politikalarını geciktirerek bozmak ve zayıflatmak için askeri olmayan araçları öne sürmektedir (Pape, 2005: 10). Yumuşak dengeleme, Birleşmiş Milletler seviyesinde sınırlı diplomatik koalisyonların veya anlaşmaların oluşturulması gibi kurumsal stratejileri içermekte ve ABD'nin gücünü sınırlamayı amaçlamaktadır (Paul, 2005: 58).

Yumuşak dengeleme yaklaşımı üzerine eleştiri de bulunanlar, ikinci sınıf olarak adlandırdığımız devletlerin, politika davranışlarını açıklamanın alternatif nedenlerini ekonomik çıkarlar veya bölgesel güvenlik endişeleri olarak görmektedirler (Miller, 2005: 52).

1.3.2. Yumuşak Dengelemenin Temel Unsurları

Yumuşak dengeleme, uluslararası ilişkilerde devletlerin, hegemon güçlerin etkisini dengelemek amacıyla askeri yollara başvurmadan yürüttüğü stratejilerdir. Yumuşak dengelemede doğrudan çatışmadan kaçınılarak, diplomatik, ekonomik, kültürel ve diğer yumuşak güç unsurları kullanılmaktadır. Yumuşak dengelemenin temel unsurları olarak, diplomatik girişimler, ekonomik girişimler, kültürel unsurlar, teknolojik ve bilimsel iş birlikleri, medya ve bilgi stratejileri, uluslararası hukuk ve normlar ele alınabilir (Pape, 2005: 36).

İlk olarak devletler, iş birliği yaparak ve ittifaklar kurarak, hegemon devletin gücünü sınırlandırmaya çalışmaktadır. Bölgesel organizasyonlar, çok taraflı antlaşmalar ve diplomatik zirveler aracılığıyla diplomatik girişimlerde bulunarak ortak tepkiler geliştirmeyi amaçlayarak yumuşak dengeleme yapmaya çalışmaktadır. Bu duruma örnek olarak, Çin ve Rusya'nın yumuşak gücünü oluşturan ekonomik gelişme potansiyelleri ve sermaye birikimi hızını kullanarak, Şangay İşbirliği Örgütü altında, tek kutuplu sistemde hegemon olan ABD ile mücadele etmeye çalışması verilebilir (Ünaldılar Kocamaz, 2019: 140).

Yumuşak dengeleme stratejisinin bir diğer unsurunda ekonomik girişimlerdir. Ticaret politikaları, ekonomik yardımlar, ekonomik yatırımlar, ekonomik yaptırımlar gibi araçlarla hegemon olan devletin uluslararası sistem üzerindeki ekonomik etkisi azaltılmaya, dengelenmeye

çalışılmaktadır. Zaten yumuşak dengelemenin temel hedefleri arasında ekonomik bağımlılığı azaltma ve alternatif ticaret ortakları var etmek yer almaktadır (Nye, 2011: 85-86).

Devletler, kültürel diplomasi, eğitim değişim programları ve medya aracılığıyla kültürel değer ve ideolojilerini yaymaya çalışmış, bu çabayla da hegemon gücün kültürel etkisini sınırlamaya çalışmıştır. Örneğin Türkiye, kültürel diplomasi ile 2009 yılında tanışmış ve 2009 yılında Yunus Emre Enstitüsünü kurarak uluslararası sistem üzerinde yumuşak güç kapasitesini arttırmaya çalışmıştır (Ünalı, 2019: 138).

Uluslararası hukuk ve normlar kullanılarak hegemon devletin davranışları sınırlandırılmaya çalışılmaktadır. Uluslararası anlaşmalar ve uluslararası mahkemeler aracılığıyla hegemon devletlerin uluslararası kurallara uyması hedeflenmekte böylelikle hegemon gücün keyfi ve tak taraflı eylemleri sınırlandırılmaya çalışılmaktadır (Gallarotti, 2011: 30).

Teknolojik ve bilimsel iş birlikleri de, yumuşak dengelemenin önemli unsurlarındandır. Devletler, bilimsel araştırmalar, teknoloji transferleri ve inovasyon iş birlikleri yoluyla kendi kapasitelerini artırarak hegemon güçlerin teknolojik üstünlüğünü dengelemeye çalışmaktadır (Nye, 2023: 128).

Yumuşak dengeleme unsuru altında son olarak medya ve bilgi stratejileri ele alınmaktadır. Medya ve bilgi stratejileri, kamuoyu oluşturma ve propaganda faaliyetleri aracılığıyla yumuşak dengeleme stratejisinin bir parçasıdır. Devletler, kendi ulusal medyalarını ve uluslararası medya ağlarını kullanarak, hegemon gücün politikalarını eleştirir ve alternatif bakış açılarını yaymaya çalışır. Böylelikle, hegemon gücün halklar üzerindeki bilgi kontrolü azaltılmaya çalışılmaktadır. Bu unsura örnek olarak da Chavez tarafından Latin Amerika'nın El Cezire'si olarak tanınan TeleSUR'un kurulması verilebilir (Akgemici, 2020: 2245).

Yumuşak dengeleme stratejisi altında diplomatik, ekonomik, kültürel, hukuki, teknolojik ve bilgi stratejileri gibi çeşitli araçlar kullanılarak, uluslararası sistemde denge ve istikrar sağlanmaya çalışılmıştır.

1.3.3. Yumuşak Dengeleme Örnekleri

Tarih üzerinde inceleme yapıldığında yumuşak dengeleme örneklerine rastlamak mümkündür. Örneğin Marshall Planı. Marshall Planı ile ABD, II. Dünya Savaşı'nın ardından, Avrupa ve Japonya'nın yıkılmış endüstrilerini tarım alanlarını, en önemlisi de şehirlerini yeniden inşa edebilmeleri için yardımda bulunmuştur. Bu ekonomik destek, devletleri sınıf mücadelesi ve komünist doktrinlerden uzaklaştırmış, aynı zamanda Batı Avrupa ve Japonya'yı Kuzey Atlantik ticaret ağına entegre etmiştir. ABD, Marshall Planı ile herhangi bir askeri güç oluşturmada, devletleri Sovyetler Birliği'ne karşı güç kullanmaya zorlamadan dünyanın baş sanayi merkezlerinin Batı tarafında olmasını sağlamıştır (Gaddis, 1982: 30-31).

Bismarck'ın Almanyası da bir yumuşak dengeleme örneği olarak incelenebilmektedir. 1870 yılında yaşanan Franco-Prusya Savaşı'nda Almanya'nın başarısının ardından, kıtanın en fazla potansiyel gücünü elinde tutan Fransa Bismarck'ın doğrudan sorunu olarak kalmıştır. Fransa'ya karşı, Almanya'nın önderliğinde bir ittifakın kurulması o süreç içerisinde pek olası görülmemiştir. Avusturya, Rusya ve Britanya, Fransa'dan endişe duyarken aynı zamanda yeni birleşmiş Almanya'dan da endişe duymuşlardır. Bu nedenle Paris ile bir ittifaka girmeye teşvik edilebilme olasılığı göz önünde bulundurularak, Bismarck, karşılıklı çapraz ittifaklar ve çelişkili uluslararası taahhütler serisi kurma yoluna girmiştir. Josef Joffe'nin de belirttiği gibi, "Bismarck, gücü birleştirmek için değil, onu değersizleştirmek için bu sistemi kurmuş, tamamen İngiliz olmayan yollarla, İngiltere tarzında dengeleme ve çıkmaza sokmaya çalışmıştır." Başka bir deyişle, bu yeni uluslararası iş birliği ağı, rakip bir üstün güce karşı güç biriktirme amacı ile değil gücü seyreletme yoluyla izole etmek, dengelemek ve rakibin gücüyle doğrudan karşılaşmamak adına yapılmıştır (Joffe, 1995: 107).

Türkiye üzerinden bakıldığında ise, Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı (BTC) ile Azerbaycan petrolünü Gürcistan üzerinden Türkiye'nin Ceyhan limanına taşımaktadır. Bu durum, Türkiye'ye enerji güvenliği sağlarken aynı zamanda bölgedeki enerji dinamiklerini dengelemesine de imkân sunmaktadır. Türkiye, insani yardım ve kalkınma projeleriyle de yumuşak dengeleme politikalarını desteklemektedir. Örneğin milyonlarca Suriyeli

mülteciye ev sahipliği yaparak, hem insani bir krizle başa çıkmakta hem de uluslararası toplumda önemli bir rol üstlenmektedir. Tezin konusu olan Yeniden Asya Girişimi'ni de bir yumuşak dengeleme örneği olarak ele almak mümkündür çünkü Türkiye, Asya ülkeleriyle ekonomik, diplomatik, kültürel ve güvenlik alanlarında ilişkilerini geliştirerek, bölgesel ve küresel dinamiklerde daha etkin bir rol oynamaktadır.



2. BÖLÜM:

TÜRKİYE ASYA İLİŞKİLERİ

2.1. Türkiye için Asya'nın Önemi

Asya, İslam ve Türk dünyasının tamamına yakınına topraklarında barındırması sebebiyle Türkiye açısından önemli bir yere sahiptir. Fakat Türkiye'nin Asya'ya önem vermesinin asıl sebebi ekonomik ve ticari faaliyetlerden kaynaklanmaktadır (Ekşi, 2010: 397).

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması uluslararası sistemde dengelerin değişmesine neden olmuştur. Avrupa ve Asya devletlerinden Sovyetler Birliği'ne bağlı olanlar, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda boşluğa düşmüşlerdir. Avrupa devletlerinin, kendilerini Avrupa Birliği bünyesinde bulma şansları varken Asya devletlerinin böyle bir şansı olmamıştır. Fakat Asya ülkelerinin de şansı başta petrol rezervleri olmak üzere doğal kaynaklara sahip olması bölgesel ve küresel aktörlerin ilgisini çektiği gibi Türkiye'nin de ilgisini çekmiş olmasıdır (Acar, 2013: 5).

Bu gelişmeler doğrultusunda Asya, uluslararası arenada yükselen bir güç olarak anılmayı ve dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. 1990'lardan itibaren yükselen ekonomik gücüyle Asya'nın dünya ekonomisinde yeni bir ekonomik güç odağı haline gelmeye başlaması, Asya'nın dünya üretimi içerisindeki payı ve dünya ihracat büyüme artışı incelendiğinde, neden önem arz ettiği kolayca anlaşılmaktadır. Çin, Hindistan, Güney Kore, Endonezya, Malezya, Singapur, Tayvan ve Tayland Asya'nın yükselme gösteren başlıca ülkeleridir (Ekşi, 2010: 397-999).

Yine Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla değişikliğe uğrayan uluslararası sistemin yapısı da yeni gelişmelere neden olmuştur. Çift kutuplu sistemin yerini kimine göre tek kutuplu sisteme kimine göre çok kutuplu sisteme bırakması Türkiye'yi de etkilemiştir (Acar, 2013: 16).

Walt, Morgenthau'ya da dikkate alarak ittifak kurmada ideolojik bağın önemini incelemiş ve ideolojik bağ, birbirleri ile politik, kültürel veya farklı özellikler paylaşan devletler arasındaki ittifaklar olarak tanımlamıştır (Walt, 1985: 18). Bu tanım doğrultusunda ideolojik bağ bulunan Türkiye ve Asya'nın ittifak kurma sürecinin ve ilişkilerinin sorunsuz ilerleme

kaydedeceği düşünölmüştür. Fakat düşünöldüğü gibi dört dörtlük bir ilerleme ve iş birlikleri mevzu bahis olmamıştır.

2.2. Türkiye'nin Asya Politikası

Asya, birçok Türk boyunun İslam'ın ortaya çıkmasından önce Orta Doğu'da seyahat ettiği bir bölgedir. İlk olarak Osmanlı ardından Türkiye, Asya'nın neredeyse tüm vizyonlarına bağıllık göstermiştir. Asya ile dil, etnik, ruhsal ve dini benzerliklerin bulunması X. yy'dan itibaren Hindistan, Çin, İran ve Türkiye arasında trans-Asya ağılarını oluşturmuştur (Golden, 2006: 137-138).

Modern zamanların ilk Türkiye- Asya iş birliğı olarak, Çin, Japonya ve Hindistan'dan pan-Asyacılara; Osmanlı'dan pan-İslamcılara 1920 yılının sonlarındaki iş birliğı gösterilmektedir (Göl, 2013: 86).

Hindistan'da yaşamış İslâm âlimi İmâm-ı Rabbânî ve Hanefî İslam hukuku gibi tasavvuf geleneğı Türkiye ve Asya Müslümanları arasında ortak bir İslam kanunu haline gelmiştir. Osmanlı'nın, Asya'ya doğru topraklarını genişletememesi de Osmanlı, Safevi ve Babür arasındaki siyasi rekabetin benzersiz bir güç dengesi şekillendirmesine bağlanmıştır. Bu devletler arasındaki diplomatik ilişkiler aynı zamanda Türkiye'nin Asya'daki siyasi ilerlemelerini de şekillendirmiştir. Osmanlı ve Asya arasında, Safevi ile olan toprak rekabeti dışında herhangi bir askeri çatışma da yaşanmamıştır (Belge, 1939: 745).

Osmanlı entelektüelleri ve siyasetçileri, Asya entelektüelleri, tasavvufçuları ve din adamları aracılığıyla Asya kamuoyu ile düzenli temaslar kurmuşlardır. Osmanlı'nın önemli yayınları olarak ele alabileceğimiz Beyanulhak, Sırat-ı Mustakim, Tevaruf-i Müslimin, İctihad, Hikmet, Türk Yurdu ve Maarif; Asya meselelerini yakından takip etmişler, bölgeyi ziyaret ederek politik, ekonomik ve dini konularda yazılar kaleme almışlardır (Cahandar, 2018: 240).

Türkiye Cumhuriyet döneminde, Soğuk Savaş sonlanana kadar Asya-Avrupa ve Asya-Batı arasında bir denge sağlayamamıştır. 1955 yılında Asya-Afrika Konferansı olarak da bilinen Bandung Konferansı'nda, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyesi olan Türkiye, konferansın

katılımcıları tarafından Batılı bir müttefik olarak görülmüştür. Bu süreçte Asya ülkelerinin piyasa ekonomisine ve Batı merkezli finansal ve uluslararası kuruluşlara karşı olması, ilişkilerde derin ve uzlaşmanın pek mümkün olmayacağı yaralar açmıştır (Ahmed, 1955: 363).

Türkiye'nin NATO'ya üyeliği hem kendisinin hem de bölgedeki ana rakiplerinin stratejik değişikliği gitmesine neden olmuştur. Siyasi ve askeri mücadeleler sonucunda, Batılı sömürgeci güçlere karşı bağımsızlıklarını kazanan Asya ülkelerinin bu olay sonrasında dünya prensibi, anti-Batıcılık ve anti-emperyalizm olmuştur. Asya tarafından, Batı'nın şekillendirdiği piyasa ekonomisine ve Batı merkezli finansal kuruluşlara olumsuz yaklaşılmasının sebebi sömürge dönemlerindeki güvensizliktir. Batı güvenlik bloğuna katılmak istemeyen bu ülkeler için güvenilir ve güvenlik güvencesi sağlayabilen ülke Sovyetler Birliği olmuştur. Sovyetler Birliği çatısı altında da yer almak istemeyen ülkeler Bağlantısızlar Hareketi'ni oluşturmuşlardır (Anas, 2020: 434).

Türkiye açısından Orta Asya ayrı bir anlam ifade etmektedir. Orta Asya tabiri, coğrafi olarak Asya kıtasını çevreleyen okyanus ve deniz havzalarından uzak olan merkezi bölge için kullanılmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılımından önce parçası olan Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan Orta Asya ülkeleri olarak kabul edilmektedir (Özdamar, 2010).

Tarihi ve kültürel ortaklıkların bulunması, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından Türkiye'nin Orta Asya ülkelerine ilgisinin artmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda karşılıklı olarak devlet adamlarının ziyaretleri gerçekleşmiş, ziyaretler de tarihi ve kültürel ortaklıklara vurgu yapılmıştır (Acar, 2013: 14).

Ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesi için Türkiye ile Orta Asya ülkeleri arasında ekonomik ve ticari iş birliği anlaşmaları imzalanmış, meydana gelebilecek sorunların çözüme kavuşması için de karma ekonomik komisyonlar kurulmuştur. Ayrıca yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması adına çifte vergilendirmeyi önlemek için de anlaşmalar yapılmıştır. Türkiye Orta Asya ülkelerine yönelik yatırımlar yapmış, ticari girişimler de bulunmuş ve Eximbank Kredileri ile ihracatı geliştirmeye çalışmıştır. 1991 yılına

gelindiğinde Orta Asya’da nüfuz sahibi olabilmek için bölgenin temel dış yardım ülkesi olma isteğini dile getirmiş, devlet adamları tarafından birtakım ekonomik yardım sözleri verilmiştir. Kısa süre içerisinde 3 milyar dolar seviyesine çıkan yardım miktarlarını Türkiye’nin ekonomik koşulları kaldıramamıştır (Özdamar, 2010).

Kültürel, etnik ve dini benzerlikleri bulunmasına rağmen Türkiye-Asya ilişkileri önemli bir yol alamamıştır. Asya ülkeleri arasındaki dengesiz güç dengeleri, Osmanlı’nın Orta Doğu ve Avrupa’da elde ettiği gibi önemli güvenlik ve stratejik girişimler yapmasına engel olmuştur (Anas, 2020: 431).

2.3. Türkiye Asya İlişkilerinin Dönemsel Analizi

Uluslararası sistemde yaşanan olayların bazıları dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Bu yüzden ele alınan konunun dönemsel olarak incelenmesi, dönüm noktası olarak görülen olaylar bağlamında analiz edilmesi gerekmektedir. Bu tezde Cumhuriyet’in ilanından Soğuk Savaş’ın başlamasına kadar olan süreç özellikle Mustafa Kemal üzerinde durarak 1923-1945 Dönemi Türkiye Asya İlişkileri başlığı altında incelenecektir. 1945-1990 Dönemi Türkiye Asya İlişkileri başlığında, Soğuk Savaş sırasında Türkiye’nin Asya ülkeleri ile nasıl ilişkiler yürüttüğü, Türkiye’nin NATO’ya üyeliği sürecinde, Batı müttefikinde yer aldığı bu süreçte hangi tutumları izlediği incelenecektir. Sistemde dönüm noktası olarak görülen Soğuk Savaş’ın sonlanması ve Orta Asya’da bağımsızlıklarını ilan eden Türk Cumhuriyetlerinin kurulması, Türkiye’nin Asya’ya olan tutumunu ne yönde değiştirdiği 1990-2002 Dönemi Türkiye Asya İlişkileri başlığında ele alınacaktır. Son başlığımız olan 2002’den günümüze Türkiye-Asya ilişkilerinde de, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) iktidara gelmesinden itibaren Asya ülkeleri ile ilişkilerin nasıl yürütüldüğü, hangi alanlarda gelişmeler olduğu, ne yönde politikalar izlendiği üzerinde durulacaktır. Böylelikle dönüm noktası olarak gördüğümüz olaylar sonrasında Türkiye-Asya ilişkileri analiz edilmiş olacaktır.

2.3.1. 1923-1945 Dönemi Türkiye-Asya İlişkileri

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Türkiye, Asyalı devletlerle değil, Avrupalı devletlerle yakın ilişkiler kurmak için çabalamıştır (Oran, 2001: 813).

Afganistan Emiri Emanullah Han, Milli Mücadele'nin devam ettiği 1920 yılında Mustafa Kemal'e bir mektup yazmıştır. Mektubunda, Afgan Ordusu'nun eğitimi için yardım talebinde bulunmuştur. Bu talep Mustafa Kemal tarafından olumlu karşılanmış ve Afganistan'a 50 kişilik bir subay grubu gönderilmiştir (Sarıhan, 2002: 112).

Afganistan'ın bağımsızlığını kazanmasının dördüncü yıldönümü sebebiyle Ankara'da elçilik binasında verilen şölende Mustafa Kemal, "Biz Türkiyeliler Asyai bir milletiz, Asyai bir devletiz." söylemiyle ideolojik ve siyasal yaklaşımının coğrafi ayağını da belirtmiştir (Borak, 1998: 140).

Türkiye'de Cumhuriyetin ilanı Hint devrimcilerinin de dikkatini çekmiş ve Mustafa Kemal'e destekte bulunmuşlardır. Ardından Mustafa Kemal, Halide Edib'i, Hint devrimciler ile zaman geçirmesi için Hindistan'a göndermiştir. Halide Edip ziyaretinde, Türkiye'nin modern laik cumhuriyete geçişine dair görüşlerini sunmuş, bu ziyaret Hindistan tarafından, Hindistan için laik ve modern gelecek konusunda ikna etme girişimi olarak görülmüştür. Hindistan'ın ilk başbakanı Jawaharlal Nehru, Mustafa Kemal'in faaliyetleri hapisanede öğrenmiş ve yazdığı bir mektupta siyasetle ilgilenen kızı Indira Gandhi'ye bildirmiştir (Adivar, 1935: 178).

Dünya üzerinde İtalya'nın Habeşistan'a saldırmasıyla daha da artan siyasi gerginlik nedeniyle, 8 Temmuz 1937'de, Ortadoğu'daki tehlikelere karşı Türkiye, İran, Irak, Afganistan arasında saldırmazlık antlaşması olan Sadabat Paktı imzalanmıştır. Pakta göre taraflar karşılıklı olarak iç işlerine karışmaktan kaçınarak siyaset izleyecekler, ortak sınır dokunulmazlığına uyacaklar, karşılıklı saldırı hareketinde bulunmayacaklar ve ortak karlarını ilgilendiren konularda birbirlerine danışarak hareket edeceklerdir (Uçarol, 1995: 586-587).

Bu dönemde Çin ve Türkiye arasında da karşılıklı temaslar mevcuttur. Türkiye ve Çin arasında 1927 yılında ilk temas gerçekleşmiş, o dönem Çin'in başkenti olan Nanjing'de 1929 yılında Türk elçiliği açılmış ve Hulusi Fuat

Tugay görevlendirilmiştir. 1931 yılında ise ekonomik zorluklar nedeniyle elçilik kapatılmıştır. 1939 yılına gelindiğinde Türkiye- Çin arasında Dostluk Antlaşması imzalanmış, Emin Ali Sipahi'nin görevlendirilmesiyle elçilik 1939'da yeniden açılmış ve 1944 yılında karşılıklı olarak büyükelçilik seviyesine çıkarılmıştır (Adıbelli, 2016: 144-148).

Türkiye ve Asya arasında temaslı olarak ilerleyen ilişkiler, Türkiye'nin Batı ittifakına dahil olmasının ardından ekonomik alanda sınırlanmış bu nedenle kültürel etkileşimler de azalmıştır.

2.3.2. 1945-1990 Dönemi Türkiye-Asya İlişkileri

Bu dönemler de Sovyet tehdidi, Türk dış politikasını şekillendiren başlıca etken olmuştur. Bu tehdide karşı millî güvenliğin sağlanabilmesi maksadıyla ittifak arayışlarına girilmiş, Türkiye, Batı dünyasında kurulan tüm siyasî, askerî ve ekonomik örgütlere üye olmak için çabalamıştır (Bağcı, 2007: 8).

Truman Doktrini çerçevesinde öngörülen yardımların başlaması için 12 Temmuz 1947 tarihinde Türkiye ve ABD arasında Ankara'da bir antlaşma imzalanmıştır (Ertem, 2009: 389). Türkiye bu tarih itibariyle daha yanlı bir batı politikası izlemiştir. Bu süreçte 1949'da toplanan Asya Devletleri Kongresi'ne izlediği politikalar nedeniyle katılmamıştır (Erhan, 2002: 317).

Truman Doktrini'nin başarılı bir şekilde uygulanması, ABD'nin Komünist saldırganlığının sadece kararlı ve güçlü bir ekonomik, askeri yapıyla engellenebileceğini kanıtlar nitelikte olmuştur. Truman Doktrini, Marshall Planı, NATO, Bağdat Paktı ve SEATO gibi askeri paktların da öncüsü olmuştur (Erhan, 2002: 319).

Adnan Menderes, temel dış politika gelişmelerine ilgi duymuş, Kore Savaşı, NATO'ya üyelik ve Bağdat Paktı'nın kurulmasında aktif şekilde bulunmuştur. 1950'lerin başında iç politikada bir sorun bulunmaması da Menderes'in dış politikaya ağırlık verebilmesine neden olmuştur (Oran, 2001: 77).

11 Mayıs 1950 tarihinde NATO'ya üyelik başvurusunda bulunan Türkiye, kendisine İtalya dışında destekçi bulamadığı için olumlu bir sonuç alamamış fakat girişimlere devam etmiştir (Erkmen, 2020: 1031).

Aynı yıl içerisinde, Haziran ayında Kore Savaşı'nın patlak vermesi Türkiye'nin aktif rol oynamasına zemin hazırlamıştır. Birleşmiş Milletler'in Kore Savaşı'na birlikler gönderme çağrısına ABD'den sonra olumlu cevap veren ikinci ülke olmuş ve Kore'ye 5000 kişilik bir tugay göndermiştir. Bu durumla Cumhuriyet tarihinde ilk kez karşılaşmış, Türkiye, yabancı bir ülkeye asker göndermiş ve sonrasında fiilen savaşa katılmıştır. Bu zaman içerisinde Türkiye, NATO'ya ikinci kez başvuru yapmış, 14 Eylül 1950'de temsilciler konseyi tarafından ret almıştır. ABD, Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılmasından etkilenmiş ve Kore Savaşı sonrasında politikasını Türkiye'nin NATO'ya katılması lehinde değiştirmiştir. Böylelikle Türkiye'nin NATO'ya katılımında Kore Savaşı çok önemli bir işleve sahip olmuştur (Ekici ve Baharçiçek, 2016: 157-158).

SEATO'nun kurulması, Asya-Pasifik bölgesinde Sovyetler Birliği'nin ve Çin'in çevrelenmesini tamamlamıştır. ABD ve Batılı müttefikleri Orta Doğu bölgesinde SEATO tarzında savunma ittifakı oluşturmaya çalışmış, Türkiye'nin yardımıyla Bağdat Paktı kurulmuştur (Oran, 2001: 563).

Bağdat Paktı, Sovyetler Birliği'ni çevrelemek adına gerçekleştirilen bir organizasyon olmuştur. Sovyetler Birliği'nin, sıcak denizler olarak adlandırdığımız güneye inmesine engel olabileceği düşünülen bu pakt, ilk olarak Türkiye ile Pakistan arasında ikili antlaşma niteliği taşıırken, İran, Irak ve İngiltere'nin katılım göstermesiyle savunma paktına dönüşmüştür. Sovyetlerin güneye inmesine engel olabileceği düşünülen pakta sadece Irak'ın değil tüm Arap devletlerinin katılımını sağlamak amaçlanmıştır. Türkiye bu süreçte, Bağdat Paktı'na Arap ülkelerinin dahil olması ve batı ile Ortadoğu arasında köprü oluşturması için çaba sarfetmiştir (Küçükvatan, 2011: 77). Türkiye, Bağdat Paktı'nın imzalanmasından sonra Arap devletlerinin üyelikleri için diplomatik girişimde bulunmuş fakat olumlu bir karşılık alamamıştır (Oran, 2001: 625). Irak'ın Bağdat Paktı'ndan ayrılmasının ardından örgütün merkezi 18 Ağustos 1959'da Ankara'ya taşınmış, 21 Ağustos'ta paktın adı, Merkezi Antlaşma Örgütü (CENTO) olarak değiştirilmiştir (Sosyal, 1990: 220).

1950'lerdeki Demokrat Parti (DP) hükümetleri, Asya'da yeni hedefler izlemiş, yeni eylem programları benimsemiş ve Türkiye'nin yeni uluslararası

kimlik ve rollere uygun olarak, bu hedefleri başarma çabalarını arttırmıştır. Bundan sonra, Türkiye Asya'daki çatışmalarda taraf seçmiş ve bazılarını askeri olarak dahil olmuştur. Güney Asya'da Keşmir dışında statükoyu korumuş ve Bağdat Paktı gibi anti-komünist bölgesel güvenlik örgütlerinde öncü rol üstlenmiş ardından diğer bölgelerdeki benzer örgütleri de desteklemiştir. Türkiye'nin Bağdat Paktı'nın kurulması için aktif rol olması, Güney Asya ilişkileri üzerinde etkisini göstermiştir. Örneğin, 1953'te komünizme karşı Orta Doğu Savunma Örgütü (MEDO) için yapılan tartışmalar, Türkiye ve Hindistan'ı birbirinden uzaklaştırmıştır. Nisan 1953'te Hindistan'a yapılan bir Türk parlamento heyetinin ziyareti sırasında heyet lideri, DP'den milletvekili Haluk Şaman, bir basın toplantısında Türkiye'nin soğuk savaşta tarafsız olmayacağını, çünkü tarafsızlığın çıkarlarına hizmet etmediğini dile getirmiş, ayrıca, Türkiye'deki siyasi partiler arasında da dış politika tercihleri konusunda oy birliği olduğunu ve hepsinin Türkiye'nin MEDO'ya katılımını istediğini iddia etmiştir (Aslan, 2022: 959).

1954 Eylül'de ABD, Fransa, İngiltere, Yeni Zelanda, Avustralya, Filipinler, Tayland, Pakistan, Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü'nü (SEATO) kurmuşlardır. Merkezi Taylan'da bulunan SEATO'nun birkaç resmi işlevi bulunmaktadır. Komünizmin bölgede yerleşmesini engellemek amacıyla kurulan örgütün kendine ait bir askeri gücü bulunmazken her yıl üye devletlerin ortak askeri tatbikatlarına ev sahipliği yapmıştır. Komünist tehdidin iç yıkıma dönüştüğünde SEATO Güneydoğu Asya Devletlerinin ekonomik temellerini ve yaşam standartlarını güçlendirmek için çalışmıştır (U.S DEPARTMENT OF STATE, 1954).

Bu dönemde bir yenilik olarak, Türkiye'nin yeni politika hedeflerinde diğer Asya bölgeleri de yer almış, coğrafi olarak Türkiye'ye çok uzak olan Uzak Doğu gibi Asya alt bölgeleri de Türkiye'nin dış politikası açısından ilgi alanı haline gelmiştir. 1954'te Yugoslavya Devlet Başkanı Tito'nun Ankara'ya ziyareti sırasında Türk ve Yugoslav yetkililer arasında yapılan bir konuşmada, Türk yetkililer tarafından Indo-Çin'deki çatışmanın eski sömürgeci karakteri açısından Kore çatışmasından farklı olduğu iddiası reddedilmiştir. Türk yetkililer, her ikisinin de Batı'nın tepki verme ve müdahale etme hakkına sahip olduğu, Sovyet saldırganlığının aynı

göstergeleri olduğunu söylemiştir. ROC (Çin Cumhuriyeti) ve Türkiye arasında 1956-1959 yılları arasında iş birliğini ilerletmek, kültürel alışverişleri teşvik etmek için karşılıklı üst düzey ziyaretler gerçekleşmiştir. Türkiye'nin fiziksel güvenliğini doğrudan tehdit etmeyen Uzak Doğu'daki çatışmalarda bile, Türkiye'nin desteği kesinlikle batı müttefiklerinin yanında olmuştur. Örneğin, 1956 yılı Milliyetçi Çin ve Türkiye arasında karşılıklı gerçekleşen ziyaretler sonrasında 1957 yılında Dışişleri Bakanı ÇuEnlay ve BM Daimî Temsilcisi Yeh Ankara ziyaretleri sırasında Küresel Değişim Anlaşması imzalanmıştır (Milliyet Haber, 1957). 1958'deki ikinci Tayvan Boğazı krizi ile ilgili olarak, komünist Çin (ÇHC) tarafından kontrol edilen adalara bombalama yapıldığında ve ABD hükümeti yanıt olarak müdahale ettiğinde, Dışişleri Bakanı Zorlu ile Başkan Bayar, komünist Çin saldırganlığını kınayarak ABD'ye açık desteklerini ifade etmiştir (Kasım, 2015: 86).

Nisan 1958'de Başbakan Menderes'in Uzak Doğu turu, Türkiye'nin Asya politikasındaki batı güvenliği merkezli hedeflerini net bir şekilde açığa çıkarmıştır. Başbakan Menderes, Güney Kore, ROC ve Japonya'da yaptığı konuşmalarda, coğrafi olarak birbirinden uzak olmalarına rağmen Türkiye ve Uzak Doğu'nun benzer tehditlerle karşı karşıya olduklarını dillendirmiştir. Menderes, ayrıca Batı'nın ulusal ve bireysel özgürlük için durduğunu, komünizme karşı askeri, siyasi ve psikolojik hazırlığın önemli olduğunu savunmuştur. Asya birliğinden de bahseden Menderes, bunu 'Pan-Asya' için değil, sadece komünist emperyalizme karşı bir savunma olarak desteklediği üzerinde de durmuştur. Uzak Doğu'da ekonomik çıkarları olmayan Menderes, konuşmalarında, batı sömürge yönetimine karşı milliyetçi hareketlerin komünizm tarafından daha fazla bölünme yaratmak ve Asya ulusları arasında anti-batı duyguları körüklemek için sömürüldüğünü belirtmiştir (Aslan, 2022: 960).

İkinci Dünya savaşı sonrasında, güçler dengesi de yeniden şekillenmiştir. Sömürgeler de önemli değişimler meydana gelmiş, sömürge imparatorlukları yıkılarak yeni devletler kurulmuştur. Sömürge altındaki devletlerin savaş yorgunlukları, eski güçlerini kaybetmeleri en önemlisi de egemenliği altındaki toplumlarda gelişen milliyetçilik hareketlerinin hızla güçlenmesine

neden olmuştur. Asyalı ve Afrikalı devletlerin birçoğu bağımsızlıkları adına Mihver devletlere karşı karşıya gelmiş, zafer sevinci ile kurtuluş düşüncesini benimseyerek topraklarına dönmüşlerdir. Güç kazanan sömürge devletleri, sömürgeciler adına güçlü bir akıma yönelmişlerdir (Uçarol, 1995: 681-682).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonucunda getirmiş olduğu önemli gelişmelerden birisi de sömürgelerde meydana gelen bağımsızlık hareketleri bağlamında üçüncü bloğun ortaya çıkmış olmasıdır. Bağımsızlıklarını elde eden sömürge devletleri, ekonomik kalkınmayı hedef almışlar ama aynı zamanda da Doğu-Batı blokları dışında kalmayı tercih etmişlerdir. Bunun altında önemli iki neden yatmaktadır. İlk olarak, ekonomik yardım aldıkları bloğa bağımlı olmak istememeleri, ikinci olarak da bir bloğu tercih etmeleri sonrasında çıkama ihtimali olan nükleer savaşta zarar görebilecek olmalarıdır. Bu ihtimaller doğrultusunda, bağımsızlıklarını elde eden yeni devletlerden bazıları Batı, bazıları Doğu bloğunda yer almayı tercih ederken bazıları da yeni bir bloğun kurulması üzerinde durmuşlardır. Hindistan ve Mısır'ın öncülüğünde tarafsız üçüncü bloğun oluşması için 24 Nisan 1955'te Endonezya'da Asya- Afrika Devletleri Konferansı diğer adıyla Bandung Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bandung Konferansı'na Türkiye'de dahil olmak üzere 24 devlet katılmıştır. Konferans hedeflenen örgütlenmeyi doğurmamış fakat üçüncü bloğun ortaya çıkması adına önemli bir aşama olmuş, Asya- Afrika ülkeleri arasında bir dayanışma düşüncesi meydana getirmiştir (Ergin, 1974: 182-185).

Konferansın ardından, savaş sonrası sistemin iki kutupluluğunda değişiklikler gözlemlenmiş, uluslararası ilişkilerde; “Tarafsızlık”, “Blocsuzlar”, “Bağılantısızlar” gibi yeni görüşler ortaya çıkmıştır. Bandung Konferansı'nın ikincisi 26 Aralık 1957'de Kahire'de 35 devletin katılımı ile gerçekleşmiştir. İlerleyen tarihlerde, çeşitli yerler de devletlerin katılımı ile toplantıların devamlılığı sağlanmış sonucunda da Bağımsız Devletler, üçüncü bir blok olarak güç dengesinde yerlerini almışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan güç boşluğu yerini iki kutupluya bırakırken 1950'li yılların sonlarında üçüncü bloğun dahil olmasıyla uluslararası sistem yeni boyut kazanmıştır (Uçarol, 1995: 679-680).

Fatih Rüştü Zorlu bu süreci, 1956 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) değerlendirmiştir. Fatih Rüştü Zorlu ilk olarak Bandung Konferansı'nın ne olduğunu açıklamış, müttefiklerin, Türkiye'nin bu konferansa katılması konusunda ısrarcı olduklarını dile getirmiştir. Türkiye, Batı yönlü izlediği politika doğrultusunda Bandung Konferansı'na katılmak zorunda kalmıştır. Bu zorunluluk diğer katılımcıların da dikkatini çekmiş ve Türkiye'nin Batılı bir müttefik olduğunu dillendirmişlerdir (T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 1956: 736-737).

1960 darbesinden sonra iç politik aktörler arasındaki güç dağılımının değişmesine, özellikle de Kıbrıs konusundaki Batı müttefiklerine karşı artan hayal kırıklığına rağmen, Türkiye, 1960'ların tamamında Asya'da hedeflerini takip etmeye devam etmiştir (Aslan, 2022: 961).

Adalet Partisi, 1965 seçimlerinden sonra iktidara geldiğinde, 1950'li yıllarda Demokrat Parti'nin, batının sözcüsü olarak Arap devletleriyle kurduğu ilişkiler doğrultusunda 1960'larda Türkiye'nin yalnızlaştığını fark etmiştir. Bundan kaynaklı olarak Demirel daha sağlam temelli yeni ilişkiler kurmayı hedeflemiş ve başta Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da bulunan Müslüman ve Arap ülkeler olmak üzere, Asya ve Afrika ülkeleriyle de işbirliğine dayalı dış politika izleneceğinin sinyalleri verilmiştir (Oran, 2001: 788).

Demirel yeni ilişkiler istemesi doğrultusunda hareket ederek Milliyetçi Çin'in yanında, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ile de ilişki kurmaya çalışmıştır. 1966 yılında çalışmalar sonuç vermiş ve ÇHC'den bir heyet İstanbul ziyareti gerçekleştirmiştir. 1969 yılına gelindiğinde ise Türk Ticaret Bakanlığı hem Milliyetçi hem de Komünist Çin'le ticaret anlaşması imzalamıştır. 1974 yılında Bülent Ecevit'in emri sonrasında gerçekleşen Kıbrıs Harekâtı ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin Türkiye'ye tepki göstermesine neden olmuştur. Böylelikle ABD ve Batı Avrupa ile ilişkiler bozulmuş Türkiye yeni arayışlara girmiştir. bu girişimde Türkiye yönünü Doğu Bloğuna ve Üçüncü Dünya ülkelerine çevirmiştir. 1977 yılında girişimler cevap bulmuş ve Türkiye ile Kuzey Kore arasında dış ticaret protokolü imzalanmıştır. Altı aylık bir süreyle yürürlükte kalan bu protokol Türkiye tarafından feshedilmiştir (Lee, 2007: 187).

Bu yaşananlar sonrasında bir nevi duraksama dönemine giren Türkiye-Asya ilişkilerinde 1985 yılında Türkiye İran ve Pakistan arasında Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın (ECO) kurulmasıyla bir hareketlenme meydana gelmiştir. ECO'nun temelini yine bu ülkeler arasında kurulan 1964 yılı tarihli Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliğine (RCD) dayanmaktadır. RCD, üye ülkeler de yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler sonucunda 1979'da etkinliğini yitirmiştir. 1985 tarihli ECO'da ilk önemli değişiklik 1992 yılında Tacikistan ve Afganistan'ın üyeliklerinin gündeme gelmesiyle olmuştur. Ardından gerçekleşen zirve toplantısında Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ve Afganistan teşkilata tam üye olmasıyla 10 üyeli bir örgüt haline gelmiştir. 2000 yılının sonrasında ECO'da daha somut adımlar atılmaya başlanıldığı gözlemlenmiştir (Kızıltan ve Sandalcılar, 2011: 102-103). Devamında ECO, Türkiye'nin Orta Asya ve Güney Asya ülkeleri ile ilişkilerinin sadece ekonomik alanla sınırlı kalmayıp sosyal, kültürel ve siyasi alanlara genişlemesine neden olmuştur.

2.3.3. 1990-2002 Dönemi Türkiye-Asya İlişkileri

Türkiye, Orta Asya Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuştur. Türkiye, ABD ve Avrupa ülkelerinin önerileri doğrultusunda hareket ederek, kardeş olarak nitelendirdiği Orta Asya ülkelerine rol model olmak istemiştir (Yalçınkaya, 2010: 14).

Özal, bağımsızlıklarını ilan eden yeni devletlerin liderlerini Türkiye'ye davet etmiş ardından onlara “gelecek Türk çağından” bahsetmiştir. Bu ülkelerle Türkiye arasında kültürel, ekonomik ve siyasi anlamlarda birliktelik sağlanması adına stratejiler geliştirilmiştir. Kısa zaman zarfında Orta Asya ülkeleri ile Türkiye arasında çeşitli alanlarda 300'den fazla antlaşma imzalanmıştır. Ayrıca tarım, endüstri, enerji, ulaştırma, hizmet sektörü, iletişim alanlarında ticari ve ekonomik iş birliği paketleri hazırlanmış ve uygulamaya geçirilmiştir. 1992 yılına gelindiğinde ikili ve çok taraflı ilişkilerin düzenlenmesi adına Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı (TİKA) kurulmuştur (Ataman, 2003: 53-54).

Turgut Özal'ın ardından 1993'te Süleyman Demirel iktidara gelmiş, Özal gibi onun döneminde de karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiş ve bu dönemde

ilişkileri daha rasyonel bir temele oturtmak hedeflenmiştir. Fakat bu dönemde beklenmeyen bir durum meydana gelmiş, Orta Asya'da kurulan Türk Cumhuriyetleri, Türkiye'yi rol model olarak görmemeye başlamışlar, Türkiye'nin ağabeyliğini benimsememişlerdir (Özdamar, 2010).

Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov, 1994 yılının Haziran ayında Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Demirel, Kerimov'un bu ziyaretinde ikili ilişkilerin daha çok geliştirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Bu görüşme sonrasında, Adli Yardımlaşma, Konsolosluk Anlaşması, Sivil Havacılık Anlaşmaları, Dışişleri Bakanlıkları arasında iş birliği, danışma konusunda protokoller imzalanmıştır. İkincisi gerçekleştirilecek olan Türk Cumhuriyetler Zirvesi'nin İstanbul'da gerçekleşmesi konusunda da anlaşmaya varılmıştır (Turgut, 2001: 234).

1991-1995 yıllarında Türkiye'nin izlemiş olduğu Orta Asya politikası, Rusya ve İran'la rekabete neden olmuştur. Yakın çevre politikasını gün yüzüne çıkaran Rusya kırmızı çizgilerini de açıkça belirtmiştir (Denizhan, 2010: 17-23).

Türkiye'de iktidar sahibi devlet adamlarının kendi görüşleri doğrultusunda dış politika stratejisi benimsemeleri de Orta Asya coğrafyasında Türkiye'nin ikinci plana atılmasına neden olmuştur. Türkiye, 1997 yılında Avrupa Birliği'nin (AB) Lüksemburg zirvesinde tam üyelik alamamış bu nedenle de yönünü ABD ve AB ekseninde Rusya, Çin, Avrasya eksenine kaydırarak yeni politikalar üretmeye çalışmıştır. Sonrasında 1999 yılına gelindiğinde, AB'nin Türkiye'yi aday ülke olarak ilan etmesiyle, Türkiye yönünü tekrar AB'ye çevirmiş ve Orta Asya bölgesini de AB doğrultusunda hareket eden bir alan olarak ele almaya başlamıştır (Özdamar, 2010).

Soğuk Savaş'ın sonlanmasıyla ideolojik ayrıştırma ortadan kalkmış fakat Türkiye ile Çin arasındaki ilişkilerin gelişme göstermesi beklenirken, rekabet ve tehdit algılamalarının şiddetlenmesiyle tam tersi bir durumla karşılaşmıştır. 1989 yılında Tiananmen olaylarından dolayı Çin Batı dünyası tarafından eleştirilip yalnız bırakılmış fakat Türkiye bu boşluğu bir fırsata çevirememiştir. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin etnik ve dini duygular

doğrultusunda izlediği dış politika, Türkiye-Çin ilişkilerinin kayıp yılları olarak anılmasına neden olmuştur (Akdağ, 2019: 47).

Türkiye'nin Orta Asya bölgesine yoğun ilgi göstermesi Çin'i endişelendirmiş ve ikili ilişkilerde Uygur meselesini belirleyici faktör olarak ortaya çıkarmıştır (Karpas, 2012: 867). Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası etki sahasını genişletme girişimlerinde bulunması ve Türkiye'nin bu durumu "Adriyatik'ten Çin Seddine Türk Dünyası" olarak duyurması, Çin-Türkiye çıkarlarının Orta Asya coğrafyasında çatışmasına neden olmuştur (Adıbelli, 2016: 14).

Turgut Özal, Uygur lider İsa Yusuf Alptekin'i ağırlamış ve Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarının ardından sıranın Doğu Türkistan'da olduğunu dillendirmiştir (Adıbelli, 2016: 237-240). Türkiye tarafından, "Adriyatik'ten Çin Seddine Türk Dünyası" ve Doğu Türkistan bağımsızlığını destekleme tabirlerinin kullanılması Çin'in endişelerinin artmasına neden olmuştur (Akdağ, 2019: 47).

Türkiye ve Çin arasındaki rekabet devam ederken, ilişkilerin normalleşmesi adına, 1992'de Hukuki, Ticari ve Ceazi konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması imzalanmıştır (Tezkan, 2012: 12). Anlaşma imzalandıktan üç yıl sonra 22 Mayıs 1995'te Süleyman Demirel Beijing'e resmi ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret ilişkilerin normalleşmesi adına önemli bir adım olmuştur (Uçarol, 1995: 1436).

1997'de Lüksemburg Zirvesi'nde AB, Türkiye'ye karşı olumsuz bir tavır takınmış bu da Türkiye'yi alternatif politika arayışlarına yöneltmiştir. AB hevesi bir nevi kursağında kalınca Türkiye, yeni bir Asya açılımı başlatmış, Türkiye Çin ilişkilerinde kısa süreli bir dönüşüm meydana getirmiştir. Ziyaretlere verilen uzun aradan sonra 15 Şubat 1998'de Dışişleri Bakanı İsmail Cem Beijing'e beş günlük resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyarette Türkiye ve Çin arasındaki ekonomik iş birliğinin geliştirilmesi yönünde kararlar alınmıştır (Uçarol, 1995: 1437). İsmail Cem'in ardından Bülent Ecevit de Çin'e ziyarette bulunmuş ve Türkiye için dünyanın Batı'dan ibaret olmadığını vurgulayarak, Asyalı köklerini yeniden keşfetme sürecine girdiğini belirtmiştir. 1998 yılında dönemin Başbakanı, Xinjiang Özerk Bölgesi'nde yaşayan Uygurlar'la ilgili gizli bir genelge yayınlamıştır.

Genelgede, bu bölgenin Çin toprakları olarak değerlendirilmesi üzerinde durulmuş ve Türkiye’de Doğu Türkistan konusunda faaliyet gösteren vakıf ve derneklerin toplantı ve etkinliklerine bakan veya devlet görevlilerin katılmaması gerektiğini, bu durumun Çin tarafından hoş karşılanmadığı açıklanmıştır. 2000 yılına gelindiğinde İçişleri Bakanı Sadettin Tantan Çin’i ziyaret etmiş ve Sınır Aşan Suçlarla Mücadelede İşbirliği Anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmasının imzalanması ve başbakanlık tarafından gizli genelgenin yayınlanması Çin tarafının rahatlaması sağlamıştır. Türkiye’nin Uygur meselesi üzerinde realist bir yaklaşım sergilemesi, meselenin Çin’in istediği gibi sonuçlanmasına neden olmuştur. Böylelikle Türkiye Çin ilişkilerinde sorun oluşturan bir mesele daha ortadan kaldırılmıştır (Adıbelli, 2016: 244-247).

Uzun bir aradan sonra Çin’den Türkiye’ye gerçekleşen ziyaret 2000 yılının Nisan ayında Jiang Zemin’in Türkiye’ye gelişiyle gerçekleşmiş ve ilişkilerde dönüm noktası niteliğinde olmuştur. Zemin’in ardından 15-18 Nisan 2002 tarihleri arasında Zhu Rongji Türkiye’de bulunmuş, ekonomik alanda dört anlaşma imzalanmıştır. 27 Mayıs 1 Haziran tarihleri arasında Xinjiang Özerk Bölgesi Başbakan Yardımcısı Bahçeli tarafından ziyaret edilmiş ve o bölgeye ziyarette bulunan en üst düzey devlet yetkilisi olmuştur. Gerçekleşen karşılıklı ziyaretler Çin ve Türkiye arasındaki ilişkilerin olumlu seyir aldığı ve iki ülkenin de birbirini önemseydiğinin kanıtı niteliğindedir. Fakat AB tarafından Türkiye’ye adaylık statüsü verilmesi, müzakere tarihi belirlenmesi Türkiye’nin AB hayallerini yeniden canlandırmıştır. AB’nden yeşil ışık gören Türkiye, 1990’lı yılların son zamanlarında başlattığı yeni Asya açılımını ikinci plana atmış ve 2000’li yıllar, Türkiye-Çin ilişkilerinin nispeten zayıfladığı bir dönem olmuştur (Akdağ, 2019: 49).

2.3.4. 2002’den Günümüze Türkiye Asya İlişkileri

2002 yılında AK Parti’nin iktidara gelmesinden bu yana özellikle ekonomik açıdan ilerleme görülmektedir. Bunun altında yatan en önemli sebep de küresel ekonomik değişimler olmasıdır (Anas, 2020: 432-433).

AK Parti hükümetinin dış politikasında önemli imzaları bulunan Ahmet Davutoğlu, 2001’de yayınladığı Strateji Derinlik kitabında, Asya’yi

jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel bir havza olarak ele almış, Türkiye'nin, yeni oluşmakta olan bu güç merkezlerinin geçiş ve kesişim alanında bulunduğunu belirterek, bu üç eksenle havza ölçekli arayışlara girmesi gerektiğini savunmuştur (Davutoğlu, 2001: 198).

Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından Asya ülkeleri ile Batı arasındaki ilişkiler ilerleme gösterirken, Türkiye ve Asya ülkeleri arasındaki ilişki sadece Medeniyet ve Kültürel seviyedeysen, 2002 sonrasında ticaret, güvenlik ve çok taraflı iş birliğine kadar ilerleme kaydedilmiştir (Anas, 2020: 437).

AK Parti döneminde, Türkiye'nin Asya ile ilişki içerisinde olması Batı'ya alternatif aramasından değil çok boyutluluktan kaynaklanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye, özellikle 2003- 2009 yılları arasında Asya'da ekonomi temelli dış politika stratejisi izlemiştir (Ekşi, 2010: 402).

Türkiye, 2010 yılına kadar dış politikada Batı eksenli ilerleme kaydederken, savunma ve güvenlik alanında özgüven kazanabilmek adına çeşitli ekonomik ilişkilere ve yükselen batı dışı güçlerin fırsatlarından yararlanmaya çalışmıştır. Bu yönelimin etkisiyle kısa bir sürede Türkiye, Asya ilişkilerinin profilini artırmayı, yerli savunma sanayisini genişletmeyi, Çin, Pakistan ve Endonezya ile savunma ilişkilerini güçlendirmeyi başarmıştır. AK Parti iktidarı sonrasında Türkiye, yumuşak güç unsurları, arabuluculuk, çatışma çözme diplomasisi ve savunma tedariki doğrultusunda Türkiye Asya ilişkileri aktif hal almıştır. Çin, Hindistan, Rusya ve diğer yükselen ekonomiler lehine eğilim gösteren küresel güç dengesi, Almanya, Fransa ve İngiltere'nin de Asya ülkeleri ile ilişkilerini ilerletmiştir (Anas, 2020: 434).

Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), BRICS, Kuşak ve Yol İnisiyatifi (KİYİ) ve Kuzey-Güney Koridoru topluluklarına önem vermesi, 2013'te Çin'den füze savunma sistemi satın alma isteği, Türkiye'nin ticari ilişkilerini genişletmenin yanında savunma ve güvenlik ilişkilerini de güçlendirmek adına Asya ilişkilerinde önemli bir yükseltme arayışında olduğunu gözlemlenmiştir (Anas, 2020: 437).

İlk iktidar yıllarında AB politikalarına ağırlık veren AK Parti hükümeti, sonrasında önem gösterilmeyen Orta Asya ülkeleri üzerinde de durmuştur (Tarcan, 2017: 17).

Türkiye, Avrupa'dan sonra en yüksek ticareti Asya ile gerçekleştirmektedir. Sektörün çeşitlenmesinin de etkisiyle Türkiye ile Asya arasındaki ticaret hacmi sürekli olarak artış göstermektedir. Birçok Asya ülkesi ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmakta, Kapsamlı Ekonomik Ortaklık görüşmelerine aktif olarak katılmaktadır. Özellikle Güney Kore, Malezya, Singapur ile başarılı anlaşmalar yapılmıştır. Fakat Türkiye ve Asya ülkeleri arasında karşılaştırmalı üstünlük, tamamlayıcılık sorunlarını ve Türkiye'nin iç pazarının sınırlı büyüklüğünü Asya pazarlarıyla karşılaştırıldığında ticaret değişiminin kısıtlamaları mevcuttur (Anas, 2020: 440).

2.3.4.1. Türkiye-Orta Asya İlişkileri

Türkiye, Orta Asya ülkelerini kendisine kardeş olarak görmüş bu durun ekonomik ve siyasi bağların güçlenmesinin önüne geçmiştir. Fakat 2000'li yıllara gelindiğinde Türkiye'nin, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan ile ticari ilişkileri başlamıştır (Avcı, 2022: 222).

2001'de İstanbul'da gerçekleştirilen 7. Zirvede Ahmet Necdet Sezer'in ağırlamasıyla Orta Asyalı liderlerle bir araya gelinmiştir. Fakat 1993 yılında planlandığı gibi Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Zirvesi, beş yılda bir gerçekleşmemiştir. Bu da Orta Asya ve Türkiye ilişkilerinin duraklama dönemine gireceğinin işareti olmuştur. 2006 yılında Türkiye önderliğinde zirve Antalya'da tekrar toplanmış, Kazakistan, Azerbaycan, Kırgızistan devlet başkanları düzeyinde katılım gösterirken, Türkmenistan büyükelçilik düzeyinde katılmış, Özbekistan ise katılım gerçekleştirmemiştir (Gençler ve Akbaş, 2011: 10).

Ak Parti, Orta Asya politikasında, Orta Asya Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarının güçlendirilmesi, bu devletlerin oluşum ve yapılanmalarına destek verilmesi, ülkelerin siyasal ve ekonomik geçiş dönemlerinin istikrar ve huzur içerisinde atlatılması, reform sürecinin desteklenmesi ve eşit egemenlik ilkesiyle karşılıklı çıkarlar doğrultusunda ilişkilerin geliştirilmesi

temel ilke olarak benimsenmiştir. Abdullah Gül, cumhurbaşkanı olduğu süre zarfında Orta Asya ülkeleri ile özel olarak ilgilenmiş, aktif bir dış politika izlemeye çalışmıştır. Fakat Orta Asya ile ilişkilerinde ABD ve Rusya'nın tepkilerini çekmemeye çalışmıştır (Avcı, 2022: 226).

Kazakistan Dışişleri Bakanı Marat Tajin, 2007 yılında Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiş bu ziyarette yeni kararlar alınmıştır. Kazakistan ve Türkiye arasındaki ilişkiler bölgesel ve uluslararası örgütlerdeki pozisyonlarına yansımış, iş birliği çerçevesinde karşılıklı destekler verilmiştir (Avcı, 2022: 227).

2009 yılında Dışişleri Bakanı olan Davutoğlu ise Orta Doğu ve Kuzey Afrika ilişkilerine önem vermiş bu yüzden Orta Asya politikaları ikinci plana atılmıştır (Çaman, 2013: 214).

2014 yılında Recep Tayyip Erdoğan cumhurbaşkanlığında da Orta Asya, Türk dış politikasında yer almamıştır. Bunun altında yatan neden ise Recep Tayyip Erdoğan'ın da Davutoğlu gibi Orta Doğu'ya yönelmesi olmuştur. Ayrıca başta Özbekistan olmak üzere Orta Asyalı devletlerin de Türkiye ile ilişkiler de çekimser davranması da ilişkiler de önemli adımlar atılmasına engel olmuştur (Özer, 2016).

2.3.4.2. Türkiye Çin İlişkileri

Türkiye Çin ilişkilerinde 2000'li yıllar ilişkilerin ilerleme göstermediği yıllar olarak anılmaktadır. Erdoğan, 14 Ocak 2003'te Çin'e bir ziyarette bulunmuş, ziyaret sırasında başbakan Zhu Rongji ile görüşmüş ve Türkiye Çin ticaret hacminin artırılması gerektiği ayrıca Kars- Tiflis demiryolunun da sonuca ulaşabilmesi için çalışmaların hızlandırılması gerektiğini dile getirmiştir (Adıbelli, 2016: 270).

Erdoğan'ın ardından 2005 yılında Gül Çin'e resmi bir ziyaret düzenlemiş ve ağırlıklı olarak ekonomik konulara yer verilmiştir. Ankara- İstanbul hızlı tren projesinde ve Güneydoğu Anadolu Projesi'nde Çinli şirketlerin yatırım yapması üzerine konuşulmuştur. Türkiye tarafından Çin'e resmi ziyaretler gerçekleşirken 2002- 2010 yılları arasında Çin tarafından Türkiye'ye üst düzey bir ziyarette bulunulmaması, üstü kapalı bir siyasi krizin varlığının habercisi olmuştur (Adıbelli, 2016: 351-352).

2009 yılında Gül'ün Xinjiang Özerk Bölgesi'ne gitmesi ilişkiler iyileştirilmeye çalışılmış ama ziyaretten kısa bir süre sonra Urimçi olaylarının patlak vermesi ve Erdoğan'ın olaylar üzerinde “adeta soykırım” söylemi ilişkilerde gerginliğe neden olmuştur (Hazret, 2011: 279).

İlişkiler belli bir süre boyunca çoğunluğu Türkiye tarafından olmak üzere karşılıklı ziyaretlerle taçlanmıştır. Fakat Türkiye, Asya'ya olduğu gibi Çin özelinde de bütüncül bir politika izleyememiştir. Böylelikle ikili ilişkilerde sürekli olarak iyileşme ve duraksamalar görülmüştür.

2.3.4.3. Türkiye-Japonya İlişkileri

Japonya'ya 2004 yılında Erdoğan, 2008 yılında Gül ziyaret gerçekleştirmiştir. 2003 yılında ikili ilişkiler adına önemli bir gelişme yaşanmış, Japonya'da Türkiye yılı etkinliği başlamış, 2010'da Türkiye'de Japonya yılı olarak kutlanmasıyla bu süreç iyi değerlendirilmiştir. Yaşananlar hem iki halkın birbirine sempati duymasına hem de ekonomik ve siyasi ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamıştır (Ekşi, 2010: 410).

2.3.4.4. Türkiye-Hindistan İlişkileri

Hindistan, Türkiye tarafından ekonomik büyüklüğü, geniş piyasası, askeri kapasitesi, uzay ve bilişim teknolojisindeki yetenekleri, zengin insan kaynağı, tarihi ve kültürel mirasıyla küresel bir güç olma potansiyeline sahip bir ülke olarak görülmektedir. İkili ilişkiler son yıllarda gerçekleşen karşılıklı ziyaretler doğrultusunda gelişme göstermektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2024).

2.3.4.5. Türkiye-Güney Kore İlişkileri

Güney Kore'yle diplomatik ilişkiler 1957 yılında kurulmuş, 2012 yılında stratejik ortaklı düzeyine yükselmiştir. İki ülke başta BM ve G20 olmak üzere uluslararası teşkilatlarda yakın iş birliği içerisinde. 2013 yılında kurulan MIKTA iki ülkenin iş birliği gerçekleştirdiği yapılardan biridir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı a, 2024).



3. BÖLÜM:

YENİDEN ASYA GİRİŞİMİ

3.1. Yeniden Asya Girişimi'nin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Türkiye, küreselleşmenin de etkisiyle, sadece Batı'ya dönük olan yönünü değiştirerek, yeni hedefler doğrultusunda dış politikasını çeşitlendirmeye çalışmıştır. Bu süreçte Türkiye tarafından Asya'ya da bir yönelim gerçekleşmiştir. Türkiye'nin, dış politikasında bölgeselliğe gitme sürecinde İsmail Cem'in projelerinin etkisi büyük olmuş, fakat bu dönem de tasarlanan projelerin uygulama süreci başarılı olmamıştır. Ancak İsmail Cem'in ardından gelen hükümetler, günümüz hükümeti de dahil olmak üzere hem Avrupalı hem Asyalı olma anlayışını devam ettirmişlerdir. Asya'ya yönelik olan açılımın temeli, Türkiye'nin 2013 yılında ŞİÖ'ye diyalog ortağı olarak katılım göstermesine dayanmaktadır. Türkiye'nin dış politikada Asya'ya da yönünü dönmesinde, küresel ekonomi ve siyasette etkin aktör olabilmek için Asya ülkeleri ile iş birliğinin yapılması gerektiği düşüncesi yatmaktadır (Deveci ve Güllü, 2021: 774).

Asya'nın küresel bir aktör haline gelmesi, Türkiye'nin ilişkilere ayrı bir önem vermesine neden olmuştur. Günümüze kadar Asya ile ilişkilerde iyileştirilmeye gidilememesi bir zayıflık olarak nitelendirilmiştir. Türkiye, özellikle Avrupa ve ABD ile yaşadığı her sorun sonrasında yönünü daha fazla Asya'ya çevirmiştir. Türkiye, küresel siyasetteki konumunu sağlamlaştırabilmek adına başta Çin, Hindistan, Rusya, İran, Pakistan, Endonezya gibi etkin ülkeler olmak üzere tüm Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır (TASAM, 2023).

ABD ve Avrupa ile yaşamış olduğu sorunların yanında Birleşmiş Milletlere (BM) duyulan hayal kırıklığı Türkiye'nin yeni girişimlerini hızlandırmıştır. 2018'de gerçekleştirilen BM Genel Kurulu'nun 74. toplantısında Erdoğan, Suriyeli mülteciler ve Suriye İç savaşı konulu bir konuşma gerçekleştirmiştir. Bu konuşmada, BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesinin bir süre BM'yi etkisiz hâle getirmesi durumunu kabul edilemez bulduğunu dile getirmiş ardından sözlerine "Dünya beşten

büyüktür” yorumuyla devam etmiştir. Bu konuşma sonrasında Türkiye, yalnızlığa itilmiş ve gündemine de Asya’yı oturmuştur (Aksan, 2023).

Asya’da gelişmelerin hızla ilerleme göstermesi, bu gelişmelerin yeni fırsatlar doğurması ve potansiyelli iş birlikleri meydana getirmesi, Türkiye’nin de bu fırsat ve işbirliklerinden yararlanmak istemesi, 2019 Ağustos’ta Yeniden Asya Girişimi’nin açıklanmasına neden olmuştur. Türkiye bu girişimle, Asya ülkeleriyle olan ilişkilerini bütüncül ve kapsamlı stratejisi temelinde; bölgesel, alt bölgesel ve ülke özelinde yaklaşımlar da geliştirerek, sistematik ve istikrarlı biçimde güçlendirmeyi hedeflemiştir. Asya ülkeleri ile karşılıklı yarar ve ortak hedefler doğrultusunda iş birlikleri ve ortaklıkları öngören bu girişimin öncelikli hedefi, Asya ile dengeli bir ticaret ağı oluşturmak, ekonomik iş birliği ve karşılıklı yatırımları arttırmaktır. Türkiye, katma değeri yüksek, ileri teknoloji içeren sektörler, turizm, finans, savunma sanayii sektörleri, altyapı, ulaştırma, lojistik, yeşil enerji ve sürdürülebilir kalkınma projeleri üzerinde iş birliği yapmayı planlamıştır. Ayrıca, halkların birbirine bağlanması adına da bilim, eğitim, kültür, sanat ve spor projeleri üzerinde de durulmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı b, 2024).

Mevlüt Çavuşoğlu, yeniden Asya girişimini açıklamış olduğu, 8 Ağustos 2019 tarihli 11. Büyükelçiler Konferansı sonrasında bir basın toplantısı düzenlemiş ve basın mensuplarının sorularını da cevaplandırmıştır. Çavuşoğlu kendisine yöneltilen “Yeniden Asya” açılımı bağlamında Türkiye ilerleyen dönemde Asya’da ne gibi çalışmalar yürütecek? Bu açılımla ilişkili bize daha detaylı bilgi verebilir misiniz? Sorusuna Türkiye’nin Avrupa ve Asya’yı birleştiren bir köprü olduğu sözleri ile başlayarak, Türkiye’nin hedeflediği ekonomiye ulaşabilmesi için Asya’yı göz ardı etmemesi gerektiğini, fakat bu girişimin ekonomi ilişkilerle yeterli kalmayıp kapsamlı bir girişim olduğu, bu girişimle Türkiye’nin yönünü sadece Asya’ya çevirmediğinin bilinmesi gerektiği şeklinde cevap vermiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı c, 2024).

Türkiye, yeniden Asya girişimiyle hedef bir ülke ya da bölge seçmemiştir. Orta Asya’dan Doğu Asya’ya, Güney Asya’dan Güneydoğu

Asya'ya odaklanmış, ve birçok ülke ile yakınlaşmayı hedeflemiştir (TASAM, 2023).

Asya'da bulunan bölgesel kuruluş ve forumlarla ilişkilerini güçlendirip, daha etkin olmak da Türkiye'nin hedefleri arasında olmuştur. 2017'de sektörel diyalog ortaklığı içerisinde olduğu ASEAN ile proje bazlı iş birliği devam ederken, aynı zamanda ASEAN'ın diyalog ortağı olmayı da hedeflemiştir. Asya'da Etkileşim ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (CICA), Asya İş Birliği Diyalogu (ACD), APA ve Hint Okyanusu Kıyı Bölgesi Derneği (IORA) gibi kuruluşların çalışmalarında aktif rol üstlenmektedir. Türkiye, bölgeyle diyalog ortağı olduğu Şangay İş birliği Örgütü Bölgesel Terörle Mücadele Merkezi (RATS) konferans forumları dışında da ortak projeler yürütmektedir (Yılmaz, 2024: 13-14).

Mayıs 2021'de gerçekleştirilen Asya Pasifik Çalıştayı'nda, Doç. Dr. Hatice Çelik, Yükselen Asya Bölge, Bölgeselleşme ve Türkiye'nin Yaklaşımı başlıklı konuşmasında, Asya'da bulunan Türk Cumhuriyetleri ve Güneydoğu Asya ülkeleri ile kuracağımız ilişkilerin farklılığı üzerinde durmuş, bu konuda dikkat edilerek davranılması gerektiğini, Türkiye'nin Asya'ya yönelik bütüncül söylemler de bulunmasının daha olumlu sonuçlar doğuracağını belirtmiştir (Çelik, 2022: 268).

Dışişleri Bakanlığı Yeniden Asya Koordinatörü Büyükelçi K. Nilvana Darama, Türk dış politikasının geçmişten beri çok boyutlu olduğunu ve aynı zamanda da bir Asya ülkesi olduğunu belirtmiştir (Yüzbaşıpğlu, 2021).

Asya'ya yönelik politikaların bütüncül, etkin belirlenip uygulanabilmesi adına, ilgili kurum ve kuruluşların temsilcilerinin de içerisinde yer aldığı kurumsal mekanizmalar oluşturulmuştur. Yeniden Asya girişimi sonrasında Türkiye Asya ilişkileri sürekli bir gelişme göstermiş, Türkiye bölgede 30 Büyükelçiliğe 24 Başkonsolosluğa sahip olmuştur. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) içerisinde yer alan on ülkenin tümünde Türkiye'nin Büyükelçiliği mevcuttur. Asya'da barışı teşvik etmek adına oluşturulan Asya Parlamenter Asamblesi'nde (APA) Türkiye 2017 yılından günümüze başkanlık görevini hâlâ yürütmeye devam ederken, 2019'dan beri yürütmüş olduğu Asya İşbirliği Diyalogu ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı başkanlığı ile 2017 yılından bu yana yürütmüş olduğu Gelişen Sekiz Ülke Teşkilatı (D-8)

başkanlığını 2021 yılında devretmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı b, 2024).

Türkiye, bu girişimi kıtanın dinamizmine uyum sağlayabilecek gelişmelere göre, kısa, orta ve uzun vadeli projelerle yürütmektedir. Coğrafyada bulunan ülkeler için 2024-2026 döneminde öncelik verilmesi gerektiği düşünülen, 1100 unsurdan oluşan faaliyet planları, 12 Mart 2024'te ortak kurum ve kuruluşlar tarafından onaylanmıştır (Yılmaz, 2024: 13-14).

Türkiye'nin yeniden Asya girişimi ikili olarak kazan-kazan üzerine kurulmuş bir mekanizma değildir. Türkiye'nin Asya ile geçmişten gelen bağları, Batı'nın politikalarını ve Asya Batı arasındaki ilişkileri de desteklemektedir. Bu durum bize üçlü bir kazan-kazan-kazan olduğunu göstermektedir. Türkiye bu sistemde bir nevi Asya ve Batı arasında köprü rolündedir (Doğan, 2022: 8-9).

3.2.Yeniden Asya Girişimi Çerçevesinde İkili İlişkiler

Türkiye, Yeniden Asya Girişimi ile Asya ülkeleriyle bütüncül ve kapsamlı ilişkiler inşa etmeyi hedeflemiştir. Asya ve Türkiye ilişkileri uzun bir geçmişe dayansa da temaslar yeterli olmamıştır. 21.yy'da Asya ülkelerinin yükselişi Türkiye'yi harekete geçirmiş, Yeniden Asya Girişimi ile Asya'ya yönelik kısa, orta ve uzun vadeli plan ve projeler düzenlenmiştir. Türkiye, bölgenin sağlayacağı imkanlardan ikili, bölgesel ve çok taraflı düzenlemelerle yararlanmaya çalışmaktadır. Bölgedeki her ülkenin farklı yönelimlerini takip ederek ikili diyaloglar doğrultusunda dış politika izlemeye çalışılmaktadır. Türkiye, tüm bu gelişmelere uyum sağlamaya çalışırken dış politikada temel önceliklerinden olan yumuşak gücün tam anlamıyla pekiştirilmesi konusunda gelişim göstermektedir (SAM, 2024)

3.2.1. Türkiye-Çin İlişkileri

Yeniden Asya Girişimiyle üzerinde önemle durulan ülkelerden birisi de Türkiye'nin üçüncü ticaret ortağı, Çin olmuştur. 2019'da taraflar arasında ikili ziyaretlerin arttığı bir yıl olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, 2019: 88).

Yeniden Asya doğrultusunda Çin’le ticaretin devamlılığı için, Türkiye ihracatta çeşitliliğe öncelik vermiştir. Çin ise Türkiye’ye yapılan yatırımları arttırmayı hedeflemiştir. Çin ve Türkiye, İpek Yolu’nun yeniden kazandırılması konusunda ortak hareket etmektedir. Türkiye 2013’ten itibaren Kuşak Yol projesine çok fazla destek vermiştir (SAM). 19 Aralık 2020’de Türkiye’den, Çin Şian’a ulaşmak üzere ilk ihracat treni yola çıkmıştır. Trenin hedef şehir olan Şian’a ulaşması Türkiye’nin Yeniden Asya Girişimi bağlamında başarısı olarak tarihe geçmiştir. Ayrıca Türkiye ve Çin’in Kuşak Yol projesinde yakın iş birliklerinde bulunması Yeniden Asya Girişimi’nde kritik bir öneme sahip olmuştur (Tamer, 2021).

Hakan Fidan’ın 20 Kasım 2023 tarihinde TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu’nda, Türk hükümetinin dış politika hedeflerine, uygulamalarına ve güncel konulara ilişkin değerlendirmelerinin yer aldığı kitapçıkta Çin’e de yer vererek ÇHC ile Türkiye arasındaki ilişkileri milli menfaatler temelinde küresel barış ve istikrara hizmet edecek şekilde geliştirmeye çalıştıklarını belirtmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2024: 30).

Türkiye’nin Yeniden Asya Girişimi’ni duyurmasından kısa bir süre sonra, dünya genelinde covid-19’la mücadele etmeye çalışması o tarihlerde bir nevi ilişkileri durdurmuştur. Türkiye ve Çin bu süreçte telefon görüşmeleri ve konferanslar yoluyla iletişimde olmuştur. Fakat Yeniden Asya başlığı altında tarihi çok eskiye uzanan Türkiye Çin ilişkilerine bakıldığında, Kuşak Yol dışında önemli bir gelişme yaşanmamıştır. Türkiye, Asya’nın denildiğinde akla gelen Çin’i ihmal etmemek ve bölgeye hitap edebilmek adına ilişkileri hep canlı tutmaya çalışmıştır.

3.2.2. Türkiye-Japonya İlişkileri

1980 yılında Ertuğrul Firkateyni faciası olarak adlandırılan olayın yaşanması, Türkiye ve Japonya arasında geçmişten günümüze süregelen dostane ilişkilerin temel taşı olmuştur. Türkiye ve Japonya arasındaki karşılıklı yardımlaşmalar, zor zamanlarda sergilenen tutumlar ilişkilerin canlılığını korumasını sağlamıştır (SAM).

Türkiye’nin Yeniden Asya Girişimini açıklaması sonrasında, Japonya Uluslararası İş Birliği Ajansı (JICA) Başkanı Takehiro Yasui, Türkiye’nin

açıklamış olduğu girişimin Asya kıtası ile artan ticari ve ekonomik iş birliklerine katkı sağlayacağını anlatan bir konuşma yapmıştır. Bu girişim sayesinde iki ülke arasındaki iş birliği çeşitliliğinin de artacağına değinerek, Türkiye'nin girişiminin Japonya tarafından desteklendiğini belli etmiştir (Usta, 2019).

2019 yılının Ağustos ayında Japonya tarafından Mevlüt Çavuşoğlu'na, Japonya'nın en yüksek nişanı olan “Yükselen Güneş Nişanı ve Büyük Kordonu” takdim edilmiştir (Yüzbaşıoğlu, 2019).

19 Mart 2022'de Japonya ve Türkiye Dışışleri Bakanları Antalya'da bir araya gelmişlerdir. Görüşme sonrasında gerçekleştirilen basın toplantısında Çavuşoğlu, Yeniden Asya girişimi nezdinde ortaklık ve iş birliklerinin arttırılacağını açıklamıştır (Yeni Akit, 2019).

Japonya ve Türkiye arasındaki dostane ilişkilerin güçlendirilmesi adına iki ülke tarafından da eğitim, kültür, sanat etkinlikleri yapılmaktadır. Üniversiteler açılmakta, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla faaliyetler düzenlenmektedir. Fakat taraflar arasındaki ilişkiler hep olumlu ilerlemesine ve durağan bir hâl almamasına rağmen ekonomik ve siyasi alanlarda istenilen noktaya gelinememiştir. Yeniden Asya politikasıyla ilişkilerde istenilen ivmeyi yakalamak hedeflenmiştir ve bu doğrultuda politikalar izlenmektedir (Ayten, 2023: 151).

3.2.3. Türkiye-Hindistan İlişkileri

Türkiye'nin Keşmir'de Afganistan yanlısı tutum sergilenmesi Hindistan'ın dikkatini çekmiş, Türkiye ve Hindistan ilişkilerinin ilerleme kaydetmesinde Keşmir önemli bir engel haline gelmiştir. İlişkiler, karşılıklı ziyaretlerle düzeltilmeye çalışılmıştır. Abdullah Gül'ün, Türkiye-Pakistan arasındaki özel ilişkinin Türkiye-Hindistan ilişkilerinde bir engel olmadığını belirtmesi, ardından BM Güvenlik Konseyi'nde, geçici üyelikte, Hindistan'ın Türkiye'yi, adaylık konusunda, Türkiye'nin Hindistan'ı desteklemesi ile buzlar bir nebze erimiştir (Akram, 2010: 3).

2019 yılında Erdoğan'ın Keşmir Sorunu'nu BM Genel Kurulu'na taşımış ve konuşmasında yer vermiştir. Erdoğan'ın yapmış olduğu konuşma Hindistan tarafından iç işlerine müdahale olarak nitelendirilmiş, konuşma sonrasında Narendra Modi, gelecek ay gerçekleştirecek olduğu Ankara ziyaretini iptal

etmiştir. Bu tarihe kadar iş birlikleri içerisinde ilerleme gösteren ilişkiler zarar görmüştür. Ardından, 2020’de Erdoğan’ın Pakistan ziyaretinde “Dün Çanakkale neyse bugün Keşmir o” açıklaması Hindistan’ın Türkiye’ye karşı cephe almasına neden olmuştur (Yeni Asır, 2020).

Hindistan; Ermenistan, Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi safında yer alarak, ilişkilere sınırlama getirerek, Kuzey Suriye’deki askeri operasyondan dolayı Türkiye’yi kınayarak, karşı cephe aldığını belli eden hamleler gerçekleştirmiştir (Kaura, 2020).

Yaşananlar karşısında bozulan ilişkiler, Türkiye ve Hindistan’ın kazan-kazan bağlamında hareket etmesiyle, Yeniden Asya Girişimi çatısı altında tekrar ivme kazanmıştır. Türkiye, bu girişimde Hindistan’a ayrı bir parantez açmıştır. İki ülke arasında ticaret, turizm, enerji, savunma sanayi, uzay ve bilişim alanlarında ortaklık kurularak hareket edilmiştir. Türkiye’nin bu girişim doğrultusunda Hindistan’a önem verdiğini belli etmesinin yanında Hindistan’da, Çin’le yaşadığı sınır anlaşmazlıkları konusunda, Türkiye’nin taraf olmaması için ilişkilerde yukarıda da belirttiğimiz gibi kazan-kazan bağlamında iyileşmeler görülmüştür (Aksöz, 2023: 73).

3.3. Asya Merkezli Uluslararası Örgütlerle İlişkiler

Uluslararası sistemin çok kutuplu bir hâl alması, Asya’nın bölge bazlı bir yükseliş göstermesi, Türkiye’nin dış politikasını çeşitlendirmeye çalışması nedenleri Türkiye’yi Asya ülkeleri ile doğrudan ilgilenmeye sürüklemiştir. Yumuşak gücün aracısı olarak nitelendirebileceğimiz iş birliği, ekonomik ve siyasi kuruluşlar ikili ilişkilerin ilerleme gösterebilmesi adına önem arz etmektedir. Bu doğrultuda Türkiye, Asya ülkeleri ile ikili bir temas noktasına gelebilmek adına ortak kuruluşlarda yer almakta ve dış politikasını çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Toplantılar, konferanslar, zirveler ülkelerin karşılıklı diyaloglar sonrasında anlaşmaya varması açısından büyük bir rol üstlenmektedir. Türkiye’de, Asya ülkeleri ile bulunduğu ortak kuruluşlar sayesinde ilişkilerin ilerlemesi noktasında iyi bir ilerleme kaydetmiştir.

3.3.1. Asya’da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (CICA)

Birleşmiş Milletler 47. Genel Kurul toplantısı sırasında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, 1992 Ekim’de Asya’da güvenlik ve iş birliği süreci başlatılması adına öneride bulunmuş ve süreç 1993 yılında Kazakistan’ın öncülüğünde başlamıştır. CICA, Asya’da barış, güvenlik ve istikrarın geliştirilmesine yönelik çok taraflı yaklaşımlar geliştirerek iş birliğini geliştirme ana hedefine ulaşmak için egemen eşitlik, üye devletlerin iç işlerine karışmama ve ekonomik, sosyo-kültürel iş birliği ilkelerine dayalı politika izlemektedir (Kocatepe, 2023: 567). Sürecin başlatılmasıyla beraber temel hedef hep iş birliği olan CICA’da aynı zamanda, ekonomik, çevre, insani, yeni sınama ve tehditler, askeri-siyasi olmak üzere beş ana boyutta Güven Arttırıcı Önlemler’in (GAÖ) uygulanması üzerine de çalışmalar yapılmıştır. Kazakistan’ın başkanlığında toplanan 2002 Zirve Toplantısı ilk zirve olarak tarihe geçmiş, ardından 2006 Zirve Toplantısı Almatı’da gerçekleştirilmiştir. 2002 yılında gerçekleşen ilk zirvede, birliğin çalışma alanlarını ve kurumsal yapısını belirleyen Almatı Senedi kabul edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı d, 2024).

Türkiye, önerinin ortaya atılmasından itibaren çalışmalara güçlü bir destek vermiştir. İstanbul’da gerçekleştirilen III. Zirve Toplantısı’nda Kazakistan’ın ardından ilk olarak iki yıllık bir başkanlık düşünürken üye ülkelerin kararıyla, 2010-2014 yılları arası Zirve Başkanlığını Türkiye üstlenmiştir. Türkiye’nin başkanlık yaptığı süreç içerisinde Irak, Vietnam, Bahreyn, Kamboçya, Bangladeş ve Katar üye olmuş, Filipinler ve Sri Lanka gözlemciliğe kabul edilmiştir. 2011 Eylül ve 2013 Eylül’de New York’ta Dışişleri Bakanları Garyiresmi Toplantısı ve 2012 Eylül’de Astana’da Dışişleri Bakanları IV. Toplantısı düzenlenmiştir. Türkiye’nin başlamasına öncülük ettiği bu toplantılar dört senede bir düzenlenerek Dışişleri Bakanlarını sık sık bir araya getirme açısından etkili olmuştur. Ayrıca bu süreç içerisinde, Türkiye’nin birçoğuna ev sahipliği de yaptığı toplantı, çalıştay, konferans, seminer ve eğitim kursları da düzenlenmiştir. Yine bu süreç içerisinde kurumsallaşma çabaları ileri taşınmış ve İş Konseyi ve Gençlik Konseyi Tüzüklerinin kabulü sağlanmış sonucunda CICA

bünyesinde iki yeni organ doğmuş, yeni Usul Kuralları’da kabul edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı d, 2024).

Türkiye, Mayıs 2014’de CICA IV. Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Şanghay Zirvesi’nde Türkiye dört yıllık süreç sonrasında görevi ÇHC’ye devretmiştir. Şi Cinping, üye ülkelerin, dördüncü CICA Zirvesinde güvenlik ve iş birliğinin geliştirilmesi noktasında fikir birliğine vardıklarını belirterek, CICA’da iş birliğini teşvik eden Türkiye’ye müteşekkiri olduklarını dile getirmiştir. Devamında Nursultan Nazarbayev Türkiye’nin Asya’da barışın temini younda CICA dönem başkanı olarak yaptığı katkıya teşekkür ederek, CICA’nın bir konferans olmaktan öteye taşınması ve bölgede barış ve istikrarın garantisi olması yolunda çaba gösterilmesi çağrısında bulunmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı e, 2024).

Duşanbe’de gerçekleştirilen ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın katıldığı V. CICA Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi sonrasında ikili görüşmeler gerçekleştirmiştir. İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani ile bir araya gelen Erdoğan, sırasıyla Şi Cinping, Şevket Mirziyoyev, Şeyh Temim bin Hamed Al Sani, son olarak da Vladimir Putin ile özel görüşmeler gerçekleştirmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, 2019).

VI. CICA Zirvesi’ne V. Zirvede olduğu gibi Türkiye tarafından Erdoğan katılmıştır. Erdoğan, zirvede yapmış olduğu konuşmada, küresel güvenlik mimarisinin daha adil, eşitlikçi ve kapsayıcı yeni bir anlayışla yeniden şekillendirilmesi gerektiği konusunun altını çizmiştir (Türk Devletleri Teşkilatı, 2022).

3.3.2. Asya İşbirliği Diyalogu (ACD)

Asya ülkeleri kendi aralarında, kıtasal bir iş birliği geliştirmek ve farklı bölgesel örgütler arasında koordinasyon sağlanabilmesi adına 2002 yılında hükümetler arası bir forum olarak kurulmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı f, 2024).

Türkiye, ACD üyesi olmasının öncesinde foruma özel davetli olarak da 29 Mart 2013’te katılım göstermiştir. Ülkemizi temsilen toplantıda bulunan Dışışleri Bakan Yardımcısı Büyükelçi Naci Kori, örgütün tüm Asya kıtasını

kapsayan üyeleriyle ayrı bir önem arz ettiği dile getirmiştir. “Biz her şeyden önce, hem çevremizde hem de ötesinde barış, refah ve güvenlik arıyoruz” ve “Asya Rönesansının” üzerinde duran Koru, konuşmasını “Asya kıtası ülkeleri arasında etkin ve sonuç odaklı etkileşim yönündeki çabalarımızı birleştirmeliyiz” şeklinde sonlandırmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı g, 2024). Naci Koru’nun yapmış olduğu konuşma Türkiye’nin üyelik başvurusu öncesinde iyi bir zemin hazırlamıştır. Türkiye, başvuru öncesinde ikili ilişkilerinde de üye ülkelerle dikkatli adımlar atarak ilerleme göstermesi de üye olma adına sorun teşkil etmeyen, bölge ülkeleri ile iyi ilişkiler yürüten bir ülke imajı da katmıştır.

Türkiye, bölge ülkeleri ile temeli sağlam ilişkiler oluşturabilmek adına Asya adı altında toplanan kuruluşlarda yer almak istemiştir. Bu doğrultuda da 2002 yılında kurulan bu foruma 1 Temmuz 2013 tarihinde üyelik başvurusu yapmıştır. New York’ta gerçekleştirilen BM 68. Genel Kurulu’nda Türkiye’nin üyeliği değerlendirilerek kabul görmüş ve Türkiye, başvurusundan kısa bir süre sonra, 26 Eylül 2013’te ACD’nin 33. üyesi olmuştur. Üyelik açıklaması sonrasında ülkemizi temsil etmek adına katılan Kalkınma Bakanı Cevdet Yılmaz ACD üyelerine “2002 yılında başlatılan ve bölgede mevcut örgütleri tamamlayıcı ve kapsayıcı bir rol oynamayı hedefleyen “Asya İşbirliği Diyaloğu”na üyeliğimiz, çok yönlü dış politika vizyonumuzun Asya-Pasifik bölgesine yönelik bir tezahürü olarak, bölge ülkeleriyle ve örgütleriyle karşılıklı saygı ve yarara dayalı ilişkilerimizin ve kapsamlı iş birliğinin geliştirilmesi açısından önem arz etmektedir.” Sözlerini dile getirdiği bir konuşma yapmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı h, 2024).

25 Kasım 2013’te gerçekleştirilecek olan ACD Bakanlar Toplantısına katılım sağlamadan önce Davutoğlu 24 Kasım’da Bahreyn’e ve Katar’a ziyaret gerçekleştirmiştir. Bahreyn ziyaretinde ikili ilişkilerden daha çok bölgesel ilişkiler üzerindeki gelişmeleri ele almıştır. Katar’da ise Katar-Türkiye ilişkilerini ele almış, Suriye ve diğer bölgesel, güncel sorunlara da değinmiştir. Sonrasında Türkiye’nin üyeliğinin ardından gerçekleşen ilk ACD Bakanlar Toplantısına katılım sağlamıştır (Haberler.com, 2013).

Türkiye, yine aynı şekilde Mevlüt Çavuşoğlu'nun temsiliyetinde 8-10 Ekim tarihlerinde Tayland'da 2.si gerçekleştirilen zirveye de kendisinin üyelik sonrası ilk zirvesi olarak katılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı 1, 2024).

Türkiye tarafından, forum bazında katılmış olduğu her zirvede, toplantıda, bölgede diyalogun geliştirilmesi adına her adımı atmaya hazır olduklarını, topluluğun önemini ve desteklerinin devamlılığı konularını dile getirmiştir.

Mevlüt Çavuşoğlu 2019'da Katar'da gerçekleşecek olan 16. Dışışleri Bakanlığı toplantısına katılacağına dair bir yazılı açıklama yapmıştır. Bu açıklamada, 2019 Eylül'de ACD'nin Dönem Başkanlığını bir yıl süre ile üstleneceği bilgisini de vermiştir (Demirci, 2019).

2021 yılında Çavuşoğlu pandemi nedeniyle çevrimiçi olarak gerçekleştirilen ACD Dışışleri Bakanları Toplantısına katılarak, 2021'e kadar uzatmış oldukları dönem başkanlığını Bahreyn'e devrettikleri fakat ACD ile yakın iş birliklerinin devam edeceğini belirtmiştir. Sonrasında bakanlıkta, ACD Genel Sekreteri Dr. Pornchai Danvivathana ile bir araya gelmiştir. Görüşmenin içeriğini resmi Twitter hesabından paylaşarak "Nevşehir'in 2022 yılında ACD Turizm Başkenti ilan edildiğini ve Dönem Başkanlığının Bahreyn'e devredildiğini" duyurmuştur. Ayrıca Yeniden Asya girişimi kapsamında ACD ile yakın iş birliklerinin süreceğine de değinmiştir (TRT HABER, 2021).

Hakan Fidan'da 2024 Mali Bütçe Teklifi'nin Plan ve Bütçe Komisyonu'na sunulması sebebiyle hazırlanan kitapçıkta, ACD hakkında Asya'daki en geniş katılımlı esnek diyalog forumu olarak daha etkin biçimde yararlanılabilmesi amacıyla yürütülen çalışmalara aktif katılım sağlandığını belirtmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, 2024: 30).

3.3.3. Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN)

8 Ağustos 1967'de Bangkok'ta, Endonezya, Filipinler, Malezya, Singapur ve Tayland Dışışleri Bakanlarının bir araya gelerek 5 ana maddeden oluşan bir bildirge imzalamışlardır. Bu imzalar doğrultusunda ASEAN'ın temelleri atılmıştır. Örgütün temel amacı, ekonomik, sosyal, kültürel, teknik,

eğitim ve diğer alanlarda iş birliği, adalet, hukuk ve BM ilkelerine saygı çerçevesinde barış ve istikrarı sağlamaktır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı j, 2024).

Başlangıçta, anlaşmazlıkların savaş yerine barış yoluyla çözüme kavuşturulmasına odaklı olarak iş birliklerine yoğunlaşılırken Soğuk Savaş sonrası dönemde ekonomik iş birlikleri ön planda olmuştur (Hooker, 2003: 237).

Bölgede hükümetler arası bir organizasyon olarak ortaya çıkan ASEAN'a bölge dışında bir ülkenin üye olması mümkün kılınmamıştır. Bölge dışındaki bir ülkenin örgütte gelebileceği en yüksek mevki diyalog ortaklığı olmuştur (Temiz ve Aydoğdu, 2019: 582).

Türkiye, Güneydoğu Asya ülkeleri ile ilişkilerini 1999 yılına kadar Necmettin Erbakan öncülüğünde D8 teşkilatı çatısı altında yürütmüştür. 1999 yılında ASEAN ile ilişkilerin geliştirilmesi adına diyalog veya sektörel diyalog ortağı olma niyetini örgüte bildirmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı j, 2024). Erdoğan ise ASEAN ile bir diyalog ortaklığı değil ASEAN içerisinde bir ortak olma konusuna değinmiştir. Erdoğan, Endonezya ziyaretinde Joko Widodo ile baş başa görüşmüş, ardından ikili bir basın açıklaması yapılmıştır. Erdoğan basın açıklamasında, Endonezya ve ASEAN'ın Türkiye açısından önem arz ettiğini vurgulamış ve "ASEAN'da Türkiye olarak bir diyalog ortaklığı değil, istiyoruz ki, biz de ASEAN'ın içerisindeki ortaklardan bir tanesi olalım, buna hazır olduğumuzu da ifade etmek istiyorum" şeklinde devam etmiştir (Karakuş ve Ekiz, 2015).

ASEAN ile ilişkilerde ilk önemli adım, Vietnam'da gerçekleştirilen 43. ASEAN Zirvesinde Dostluk ve İş Birliği Anlaşması'nın (TAC) imzalanmasıyla atılmıştır. Davutoğlu bu adımla 90'larda Türkiye'nin başlatmış olduğu Güneydoğu Asya açılımında önemli bir sürecin açılmasına da neden olmuştur. Anlaşmanın imzalanmasından kısa bir süre sonra Türkiye'nin Cakarta Büyükelçiliği ASEAN gözetiminde açılmıştır (Yeni Şafak, 2010).

2013 yılında başlayan zirve katılımları istikrarlı bir şekilde devam etmiştir. 5 Ağustos 2017'de gerçekleştirilen Zirve'de Türkiye ile ASEAN arasında Sektörel Diyalog Ortaklığı (SDO) ilişkisi kurulması yönünde karar

alınmıştır. Mevlüt Çavuşoğlu, bu kararın örgütün 50. yılı kutlamaları senesinde alınmış olmasının daha anlamlı olduğunu belirtmiştir. ASEAN’la olumlu ilerleyen ilişkiler, Türkiye’nin Asya’da tek bir ülke ile değil bölgenin tüm ülkeleri ile temas halinde olmak istemesini de kanıtlar nitelikte olmuştur. ASEAN üye ülkeleri ile Türkiye arasında karşılıklı ziyaretler sürdürülmüş, temaslar durma noktasına getirilmemiştir. Ayrıca verimli iş birlikleri bölge ile ticaret hacminin artmasına da etki etmiştir (Çolak, 2017).

3.3.4. Hint Okyanusuna Kıyıdaş Ülkeler Birliği (IORA)

IORA, Nelson Mandela’nın 1995 yılında Hindistan’a bir ziyaret gerçekleştirmiş, ziyarette IORA düşüncesi üzerine bilgilendirme yapmıştır. Hint Okyanusu bölgesel iş birliğini ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek amacıyla 1997 yılında da kurulmuştur. Kuruluşun 23 üye devleti ve 12 diyalog ortağı bulunmaktadır (IORA).

Türkiye, IORA Diyalog Ortaklığı statüsü için başvuruda bulunmuş, Durban kentinde, 31 Ekim- 2 Kasım 2018 tarihlerinde yapılan IORA Bakanlar Konseyi Toplantısında da kabul edilmiştir. Türkiye, Hint Okyanus’unun ekonomik potansiyelinden yararlanmak ve okyanusa kıyıdaş ülkelerle ilişkilerini güçlendirebilmek, böylelikle uluslararası ilişkilerinin çeşitlendirilmesi, tanıtımı, yeni ihracat pazarları arayışı çabalarına destek sağlayabilmek amacıyla diyalog ortaklığına üyelik başvurusu yapmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı k, 2024). Son yıllarda Türkiye tarafından IORA diyalog ortaklığını kalkınma odaklı, bölgesel sahiplenme, kapsayıcılık ve şeffaflığa dayalı bir yaklaşımla içeriklendirmeye yönelik adımlar atılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2024: 30).

3.3.5. Şanghay İş Birliği Teşkilatı (SCO)

Soğuk Savaş’ın ardından iki kutuplu sistemin sona ermesi yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla oluşan, bağımsızlığını kazanmış Sovyet Cumhuriyeti ülkeleri ve Orta Asya ülkeleri de dahil olmak üzere ülkeler, başat aktör ABD öncülüğünde oluşacak olan tek kutupluluk, gevşek iki kutupluluk ya da çok kutupluluk tartışmaları

beraberinde kendilerine uluslararası sistem de yer edinmişlerdir (Öz ve Erasa, 2013: 36).

Uluslararası sistemin evrilmesinin yanında, Asya ülkelerinde güvenlik ve barışa dair stratejilerde de değişiklik yaşanmıştır. Güç dengeleri değişmiş; enerji, nüfus artışı, ekonomik büyüme gibi nedenlerle pazar mücadelesi meydana çıkmıştır. Bu durum Çin ve Rusya'yı harekete geçirmiş, bu devletler savunma ve silahlanmaya yönelik ittifak oluşturma girişimlerinde bulunmuşlardır. İttifak oluşturma girişimleri, ekonomik çıkarlar ve ABD karşıtlığı Çin ve Rusya yakınlaşmasına neden olmuştur. Orta Doğu ülkelerinin de ABD karşıtı bir tavır takınması; Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ı ortak bir noktada birleştirerek Şanghay Beşlisi'nin oluşumuna neden olmuştur. Şanghay Beşlisi'nin bir araya gelmesine hız kazandıran bir olay da ÇHC, Rusya, Kazakistan arasında boru hattı anlaşması imzalanması ve ardından 1992 yılında "iyi komşuluk" politikasının benimsenmesi olmuştur (Özsöz, 2013: 7).

Türkiye'nin uluslararası örgütlerde yer alma, sorumluluk edinmeye yönelik politikalar yürütmeye başlamış olması Şanghay Beşlisi'ni Türkiye, gündemine oturtmuştur. İlk girişim ise 2007 yılının başlangıcında Erdoğan'ın, Rusya'ya gerçekleştirdiği ziyarette olmuştur. Erdoğan ziyaret sırasında Putin'e, Şanghay İş Birliği Teşkilatına üye olma isteğini dile getirmiştir. Bu istek Kazakistan tarafından olumlu karşılanırken, Çin tam tersi bir tepki vererek, örgütün genişlemesi için uygun zaman olmadığı gerekçesini bildirmiştir (Eren, 2017: 87).

Türkiye'nin ret aldığı süreç içerisinde İran'ın gözlemci statü ile örgüte kabul edilmesi Türkiye'yi yeniden harekete geçirmiştir. Yeni hamle olarak Nisan 2011'de, diyalog ortağı olma yönünde resmi bir başvuru yapılmış, başvuru üzerine 11 Mayıs 2012'de konuşulmuş, konunun detaylı şekilde 6-7 Haziran 2012'de gerçekleştirilecek olan 12. dönem liderler zirvesinde ele alınarak karara bağlanacağı duyurulmuştur. Sonrasında Türkiye'nin gözlemci statü başvurusu kabul edilmiştir. Kısa bir süre sonra Erdoğan, Moskova ziyaretinde örgütün diğer üyeleri ile eşit haklara sahip olmak istediklerini dillendirmiştir (Eren, 2017: 87).

AB üyeliği bir türlü gerçekleşemeyen Türkiye için Şanghay Beşlisi yeni bir umut olarak nitelendirilmiştir. AB'nin ulus-üstü, Şanghay uluslararası bir örgüt olmasına rağmen, Türkiye için o süreçte bir alternatif olarak görülmüştür. Kanal 24'te bir canlı yayın sırasında Erdoğan kendisine yöneltilen “Türkiye AB sürecini unuttu mu?” sorusuna, böyle bir şeyin söz konusu olmadığı doğrultusunda cevap vermiştir. Erdoğan tarafından verilen bu cevap soruların devamlılığını getirmiş, sorulara, Şanghay Beşlisine gelin derlerse gideriz, Şanghay AB'ye bir alternatif hatta AB'nden daha iyi, çok daha güçlü şeklinde cevaplandırmıştır (Özsöz, 2013: 3).

3.3.6. BRICS

Goldman Sachs yatırım bankası ekonomisti Jim O'Neill 2001 yılında, Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in oluşturacağı BRIC terimini ortaya atmıştır. İlk olarak ekonomik varlık gösteren BRIC, dünya ekonomisi ve siyasetin etkisiyle zamanla siyasi bir danışma ve iş birliği mecrasına dönüşüm göstermiştir. 2010 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti'nin de üyeliğinin gerçekleşmesiyle BRICS olarak anılmaya başlamıştır. O'Neill, raporunda üye beş ülkenin yükselmekte olan ülkeler olduğuna değinerek 21. yy.'da dünya ekonomisine bu ülkelerin yön vereceği konusunda tespit de bulunmuştur (Köse, 2018).

Üye ülke konumunda bulunmayan Türkiye, İslam İşbirliği Teşkilatı Dönem Başkanı olarak 10. BRICS Liderler Zirvesine davet edilmiştir. Davete Recep Tayyip Erdoğan katılım gerçekleştirmiştir. Erdoğan, zirvede küresel, bölgesel, siyasi ve ekonomik gelişmelerin ele alındığını belirtmiştir (AK Parti, 2018).

Erdoğan konuşmasında özellikle “daha adil ve daha tarafsız” yeni bir uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu oluşturmak adına hem BRICS hem de Türkiye’de ayrı çalışmalar yürütüldüğünü, bu çalışmalarda ortak hareket edebileceklerini vurgulamıştır. Ayrıca Hazine ve Maliye Bakanlığı ile BRICS yeni Kalkınma Bankası’nın devam eden üyelik görüşmelerin de kısa zamanda sonuca ulaşılacağını belirtmiştir (Hürriyet, 2018).

Erdoğan’ın bu zirveye katılım göstermesi Türkiye’nin yeni arayışlara girmesi açısından önem arz etmiştir. Zirve sonrasında ekonomik çeşitliliğin

artacağı ve üye ülkelerle ticari ilişkilerin köklü bir hâl alma fırsatı oluşturması beklenmiştir. Fakat Türkiye söylemlerden ileri gitmemiş, üyelik için bir başvuruda bulunmamıştır. BRICS üyelerinden Çin yeni üyelere açık olduklarını dile getirirken, Güney Afrika, Hindistan ve Brezilya üye ülkelerde bir sınırlama olması gerektiğini savunmuşlardır (Howell, 2023).

O'Neill, Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Türkiye'nin arabuluculuk rolü oynayabilen tek ülke olması eşsiz bir ülke olduğunun göstergesidir sözlerine, Türkiye'nin BRICS'ın parçası olabilecek bir ülke sözlerini eklemiştir (Kurtaran, 2023).

22-24 Ağustos 2023 tarihleri arasında düzenlenen 15. BRICS Zirvesi'nde, "BRICS ve Afrika: Karşılıklı Hızlandırılmış Büyüme, Sürdürülebilir Kalkınma ve Kapsayıcı Çok Taraflılık için Ortaklık" konusu ana tema olmuştur. Bu zirvede üye ülkeler ortak bir karara vararak yeni üyelerin alınmasında anlaşmışlardır. Dönem Başkanı Naledi Pandor, "BRICS'e üye olmak isteyen ülkeleri değerlendirmeye yönelik yönetmeliği, ilkeleri ve süreçlerin çerçevesine çizen onayladığımız artık bir belgemiz var. Bu çok olumlu." Sözleriyle genişleme konusunda mutabakata vardıklarını duyurmuştur (Euronews, 2023).

Türkiye, BRICS'e üye olmamasına karşın gelişmeleri takip etmeye çalışmaktadır. Uluslararası arenada çeşitlilik arayışında olan Türkiye, kurumlarla ilişkilerini iyi tutma çabası göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerin yer alması ve Türkiye'nin de bu ülkelerle ortak sorunlara sahip olması zirve kararlarını yakından izlemesine yol açmaktadır.

3.4. Asya'yla Ekonomik İlişkiler

Yeniden Asya girişimi doğrultusunda üzerinde durulan noktalardan bir tanesi de ekonomik ilişkiler olmuştur. Asya, bölge olarak büyük bir pazar olarak görülmekte, Türkiye'de ekonomik ilişkilerini geliştirerek bu büyük pazara erişim sağlamayı hedeflemiştir (Magued, 2011: 636-645).

Yeniden Asya girişimi Türkiye açısından önemli bir pazar yaratırken, aynı zamanda stratejik hareket alanını genişletebilmesine de olanak sağlamaktadır. Mevlüt Çavuşoğlu'nun sıklıkla, "Türkiye, dünyada yumuşak gücü en iyi

kullanabilen devlet” söylemi hareket alanının ekonomi doğrultusunda ilerlemesiyle de desteklenmiştir (Güler, 2018).

Türkiye ve Çin arasındaki ekonomik ilişkiler sürekli olarak gelişim göstermesine rağmen ticaret açığının da gün geçtikçe artması durumun Türkiye aleyhine olduğunu göstermiştir. Türkiye ve Çin bu sorunu atlatabilmek adına adımlar atması gerektiğinin farkındalığı ile yeni girişimlerde bulunmuştur (Akdağ, 2019: 72).

İpek Yolu, coğrafi keşifler sonrasında yerine alternatif yolların bulunması ile önemini yitirmiştir. Ticaretler, az maliyetle daha fazla malın taşınabilmesi adına deniz yolları üzerinden gerçekleştirilmiştir (Çakılcı, 2021: 89).

Pekin’de 2012 yılında gerçekleştirilen on sekizinci Çin Komünist Partisi Ulusal Kongresi’nde, Çin’in dış politikası üzerinde inceleme yapılmış, inceleme sonucunda net bir çevre stratejisi izlendiği tespit edilmiştir. Kongre sonrasında özellikle ekonomik ve siyasi temelli çevre stratejisi oluşturma kararına varılmıştır (Durdular, 2016: 79).

2013 yılında Xi Jinping, Kazakistan Nazarbayev Üniversitesi’nde bir konuşma yaparak, ekonomi ve siyasi temelli yeni bir girişimde bulunacaklarını kamuoyu ile paylaşmıştır. Fakat yapılan ilk konuşmada girişimin sadece “İpek Yolu Ekonomik Kuşağı” olarak adlandırılan kara güzergâhı hakkında bilgi verilmiştir. “21. yy. Deniz İpek Yolu” adlı deniz güzergâhı hakkında ise ilk bilgilendirme 16. ASEAN-Çin zirvesinde Li Keqiang tarafından yapılmıştır. İki projenin birleştirilmesi sonucunda “Bir Kuşak, Bir Yol” (OBOR) girişimi meydana gelmiştir, sonrasında girişimin ismi resmi bir değişikliğe uğrayarak Kuşak ve Yol İnisiyatifi (BRI) olmuştur (Karagöl, 2017: 22).

BRI, Çin-Moğolistan-Rusya Ekonomik Koridoru, Türkiye’nin de içerisinde bulunduğu, orta koridor olarak anılan, Çin-Orta Asya-Batı Asya Ekonomik Koridoru, Çin-Hindini Yarımadası Ekonomik Koridoru, Yeni Avrasya Kara Köprüsü Ekonomik Koridoru, Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar Ekonomik Koridoru ve son olarak da Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru olarak adlandırılan altı kara koridorundan oluşmaktadır. Aynı zamanda BRI, Güney Çin Denizi, Pasifik Okyanusu, Hint Okyanusu’nun yer aldığı stratejik bir ekonomik girişimdir (Yılmaz, 2020: 5276).

ÇHC, Doğu ve Batı arasında bağlantı kurmayı BRI ile kendisine görev edinmiştir. Türkiye’de kazan-kazan ilkesi doğrultusunda girişime destek vermektedir. Bu bağlamda 14 Kasım 2015’te Antalya’da gerçekleşen G20 Liderler Zirvesi sırasında Türkiye ve ÇHC, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu ile Orta Koridor Girişiminin Uyumlaştırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası’nı imzalamışlardır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı 1).

Erdoğan, 2017 yılında Pekin’de düzenlenen BRI formuna katılmış, böyle bir projede yer almaktan memnun olduğunu, kazan-kazan ilkesi doğrultusunda ilişkilerin devamlılığını vurgulamıştır (BBC News, 2017). Aynı yıl içerisinde Erdoğan, resmi X hesabından “Yeni İpek Yolu olarak adlandırılan Kuşak ve Yol girişiminin, kıtaları birbirine bağlayan özelliğiyle geleceğe damga vuracağına inanıyorum.” şeklinde paylaşımda bulunmuştur (X Resmi Hesap).

Çin resmi haber ajansı Şinhua’da ise “Kuşak ve Yol, Ejderha (Çin) ve Hilal’i (Türkiye) birleştirecek” başlıklı haber yayınlanmış ve haber de Erdoğan’ın, Şi tarafından foruma ilk davet edilen liderlerden birisi olduğu vurgulanmıştır (Demirci, 2017).

Türkiye, hedefine büyük projeleri almıştır. bu hedefin gerçekleşmesi noktasında, finansman ve inşaat açısından Çin kaynakları ve BRI finans kuruluşları Türkiye’yi cezbetmiştir. BRI aracılığıyla, Türk ürünlerinin başta Çin olmak üzere diğer Asya pazarlarına da ulaşımı kolaylaştırmıştır (Kahraman, 2023: 119-120).

3.5. Asya’daki Bölgesel Sorunlar ve Türkiye

Yeniden Asya Girişimi, Türkiye’ye birtakım fırsatlar sunmuştur. Türkiye bu girişim doğrultusunda, yumuşak güç unsurlarını kullanarak, sorun çözme yeteneğini tanıtarak, Asya ülkelerinin üzerinde güçlü bir imaj çizebilme fırsatı bulmuştur. Bölgede yaşanan sorunlar, bölge için istikrarsızlık kaynağı olarak görülmekte ve sorun yaşayan devletler dışında da diğer bölge ülkeleri de zarar görmektedir. Türkiye, bu bölgenin sorunları karşısında sessiz kalmayarak sorunlar ile ilgili düşüncelerini dile getirmiş, yakından takip

etmiş, genellikle tarafsızlığını belirterek arabuluculuk tekliflerinde bulunmuştur (Karaca ve Yıldırım, 2022: 189).

3.5.1. Keşmir Sorunu

Hindistan'ın en alt parçası olan, batısında Pakistan, kuzeybatısında Afganistan, güneyinde Pencap bulunan, Tacikistan, Çin ve Tibet ile komşu olan Keşmir coğrafi olarak büyük bir öneme sahiptir (Zorbay, 2018: 795).

1947 yılında İngiltere'nin, Hindistan'ın alt kıtasından çekilmesi sonucunda, bölgede bağımsızlık kazanan prenslikler Hindistan ve Pakistan'a katılmıştır. Fakat Keşmir'in iki ülke arasında seçim yapamaması, Hindistan ve Pakistan arasında çatışmalara neden olmuştur (Ataöv, 1960: 198). 1947 yılından bugüne sınır anlaşmazlığının devam etmesi nedeniyle Hindistan ve Pakistan arasında üç kez savaş çıkmış çok fazla can kaybı yaşanmıştır (Karakaya ve Nazarı, 2023: 12).

1962 yılında Çin, Aksai Çin bölgesinin Keşmir'in değil Tibet'in parçası olduğunu savunurken, Hindistan'ın bu düşünceye katılmaması, Çin ve Hindistan arasında bir savaşa neden olmuş, ardından Çin de Keşmir sorununda taraf olmuştur (Erdal, 2018: 90).

Hindistan ve Pakistan arasında yaşanan ilk savaş sonrasında Keşmir Sorunu, bölgesellikten çıkarak uluslararası bir nitelik kazanmış, olaya BM dahil olmuştur (Erdal, 2018: 90).

Soğuk Savaş sürecinde dış politika konusuna çok yönelim göstermeyen Türkiye, Soğuk Savaş'ın yumuşamaya başlamasıyla dış politika üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda 1960'lı yıllarda Keşmir Sorunu Türkiye'nin gündeminde yer almaya başlamıştır (Duman, 2019: 1510). 1962 yılında Türkiye ilk kez arabuluculuk teklifinde bulunmuştur. Hindistan tarafından bu teklif güzel karşılanmış, dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile görüşmeler gerçekleştirilmiş fakat sorun üzerinde bir sonuç elde edilememiştir (Aslan, 2020).

Pakistan tarafından Türkiye'ye bir mektup gönderilmiş ve mektupta bir nevi destek istenmiştir. Türkiye bu isteğe kayıtsız kalmamış, İran ile ortak hareket ederek bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride Hindistan'ın suçlu olduğu vurgulanırken, Pakistan desteklenmiştir. Sonrasında Pakistan'a 5 Milyon

değerinde askeri malzeme ve silah gönderimi gerçekleşmiştir (Sander, 1980:380-381).

Türkiye tarafından özellikle Ecevit Dönemi'nde Hindistan'a doğru yönelmek için girişimler gerçekleşse de devamı gelmemiştir. Bu sebeple Türkiye 2006 yılına kadar sadece ikili diyalogları desteklemiş, taraflar arasında ikili temaslarda bulunmamıştır. 2017 seçimlerinin ardından Erdoğan ilk resmi ziyaretini Hindistan'a gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret bugüne kadar sürekli olmasa da Pakistan'a daha yakın olan Türkiye'nin, Keşmir sorununda taraf olacağı düşüncelerine neden olmuştur. Röportaja, Türkiye açısından Hindistan'ın çok önemli olduğu sözleriyle başlayan Erdoğan Keşmir Sorunu ile ilgili ne düşündüğü sorusuna, bölgede daha fazla can kaybının yaşanmaması adına ikili diyaloglarda, hatta Türkiye'nin de içerisinde olduğu çoklu diyalogların gerçekleşmesi gerektiğini, arabuluculuk için Türkiye'nin hazır olduğunu ima eden cevaplar vermiştir (Yılmaz, 2023: 88).

Keşmir sorununu bir süre yakından takip edip, konu üzerinde söylemler de bulunan Erdoğan, 2019 yılında Hindistan Anayasası'nda değişikliğe gidilerek Keşmir'e farklı bir boyut kazandırılmasının ardından, sorunun BM nezdinde çözüme kavuşturulması gerektiğinin daha doğru olacağını savunmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı m).

2020 yılına gelindiğinde ise, Erdoğan, Pakistan Parlamentosunda gerçekleştirilen Ulusal Meclis ve Senato ortak forumunda yaptığı konuşma sırasında, "Pakistan halkının Kurtuluş Savaşımız sırasında ekmeğinden artırarak gönderdiği yardımları unutmadık. İşte şimdi de bizim için Keşmir odur." şeklindeki söylemi, Türkiye'nin her ne kadar tarafsız kalmaya çalışsa da gönlünün Pakistan'dan yana olduğu düşüncesini akıllara getirmiştir (TRT HABER, 2020).

Türkiye, Keşmir sorununu her zaman yakından takip eden devletlerden birisi olmuş, ateşkes çağrısı yapmış, arabuluculuk tekliflerinde bulunmuştur. Yönünü bazen Pakistan'a çevirmiş, bazen Hindistan'a çevirmeye çalışmış olsada aslında, taraf tutmaktan ziyade denge politikası izleyerek olayın barış yoluyla çözüme kavuşması için çaba sarf etmiştir.

3.5.2. Tayvan Sorunu

Tayvan, Pasifik Okyanusu'nu Güney Çin Denizi'ne (GÇD) bağlayan Tayvan Boğaz'ı üzerinde yer almaktadır. Önemli bir jeostratejik konuma sahip olması nedeniyle paylaşılmayan nokta hâline gelmiştir. 1683'ten 1985 yılına kadar Tayvan Çin'in bir parçası olmuştur. Çin-Japon Savaşı'nın ardından Japon himayesi altında olan Tayvan, Japonya'nın II. Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğramasının ardından tekrar Çin'e devredilmiştir (Olkan, 2021: 31). ÇHC ve Tayvan adasına yerleşen Çin Cumhuriyeti arasında hükümlerlik sorunu meydana gelmiş, bu sorun Tayvan Sorunu olarak tarihe geçmiştir.

Türkiye'nin Asya-Pasifik politikasına ve Tayvan ilişkilerine yön veren unsur ABD olmuştur. ABD'nin Tayvan'a yönelik politikası, Asya'da komünizmin yayılmasını engelleme doğrultusunda şekillenmiştir. Türkiye, komünist genişlemeyi engelleme amacıyla, ÇHC yerine Tayvan Cumhuriyeti'ni (ROC) tanımıştır. Bu doğrultuda Türkiye-Tayvan ilişkileri, 1949 yılında, Çin iç savaşının sona ermesinden sonra başlamıştır (Kasım, 2015: 84-85).

Kore Savaşı'nda ABD ve ÇHC rakip konumundadır. Bu süreç içerisinde ÇHC'nin ROC üzerinde üstünlük kurması ABD'yi harekete geçirmiştir. ABD, ROC'u savunmak adına yedinci filosunu Tayvan Boğazı'na göndermiştir. Türkiye'nin NATO üyeliği sonrasında, Batılı müttefikleriyle güvenlik alanında etkin hâle gelmiş, böylelikle Tayvan ile ilişkileri de yoğunlaşmıştır (George, 1972: 62).

1970'lere gelindiğinde ilişkilerde bir değişim meydana gelmiştir. 1971 yılında spor faaliyetleri nedeniyle Japonya'ya giden ABD takımı, ÇHC tarafından davet almış ve 1971 yılında ziyaret gerçekleştirmiştir. İki ülke arasındaki bu temas "ping-pong diplomacy" olarak geçmiştir. Ardından Nixon 1972'de ÇHC'ye ziyarette bulunmuş, 1979 yılının Ocak ayında da ABD resmi olarak ÇHC'yi tanımıştır (Griffin, 2014: 2).

ABD, "Tek Çin" politikasını desteklemiş, ÇHC'nin Tayvan üzerindeki iddiasını tanımamış, durumun çözülmemiş olduğunu düşünmüştür. Tayvan sorunun barışçıl yollarla tarafların halkları tarafından çözülmesi gerektiğini savunmuştur. ABD politikasında yaşanan değişiklik, Türkiye'nin

politikasını da değiştirmiştir. Türkiye, 1971’de ÇHC’yi tanımış, hemen ardından “Tek Çin” politikası doğrultusunda hareket etmiştir. Bu gelişme sonrasında Türkiye-Tayvan ilişkileri ekonomik ve kültürel alanlarda devam etmiş, Türkiye tarafından, Çin Cumhuriyeti yerine Tayvan terimini kullanmayı tercih etmiştir. ÇHC ile ise 1974 yılında Ticaret Anlaşması’nın imzalanmasıyla ekonomik alanlarda, 1980’lerde siyasi ortamın taraflar açısından uygun olması sebebiyle de siyasi ilişkiler gelişmiştir (Keming, 2009).

Türkiye, sonuç olarak Tayvan sorununda “Tek Çin” politikasını savunarak, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. İlk olarak sorun üzerinde ABD odaklı hareket ederken, ardından Çin ile ekonomik çıkarlarını korumak adına politika izlemiş, stratejik ortaklığını da güçlendirebilmek adına BM ve diğer uluslararası platformlarda Çin’in Tayvan üzerindeki egemenlik iddialarını destekleyerek, Tayvan’ın bağımsız bir ülke olarak tanınmasına karşı çıkmıştır.

3.6. Yumuşak Dengeleme Politikası Olarak Yeniden Asya

Yumuşak dengeleme, devletlerin kültür, finans, diplomasi, uluslararası kuruluşlar gibi yumuşak güç araçlarını kullanarak, hegemon gücü doğrudan ya da dolaylı olarak dengeleme politikasıdır (He ve Feng, 2008: 364). Pape, yumuşak dengelemeyi, tek kutuplu dünyada hegemon güç olan ABD’yi doğrudan hedef almayarak, askeri üstünlüğünü, tek taraflı askeri politikalarını engelleme ve ertelemeye yönelik uluslararası kurumlar, ekonomik araçlar, diplomatik kanallar kullanılarak uygulanan bir strateji olarak tanımlamıştır (Pape, 2005: 10). Paul ise, ABD’nin etki ve kapasitesini kullanmasını zorlaştırmak adına ikincil güçlerin yumuşak dengeleme stratejisi üzerinde daha çok durduklarını belirtmiştir (Paul, 2005: 59).

Paul’un değindiği gibi yumuşak dengeleme, birincil güç ve ikincil güç arasındaki dengeleme stratejisini konu edinse de Türkiye gibi ikincil güç olarak kabul edilmeyen, birincil güç olan ABD açısından önem arz eden ülkeler arasında da görülebilmektedir (Karadayı, 2019: 47).

Türkiye, coğrafi konumu, kültürü, tarihi geçmişi, NATO'nun ikinci en büyük ordusuna sahip olması, demokrasisi, laikliği ve ekonomisi, ülkenin kendiliğinden sahip olduğu yumuşak güç kaynaklarıdır (Aksu, 2019: 36-37).

Türkiye, coğrafi konumu, kültürü ve tarihi geçmişi unsurlarını kullanarak yükselen bir değer olan Asya ile ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Asya ile ilgilenmesinin altında birden çok neden yatmaktadır. Asya'nın yükselen gücü, Türkiye'nin batı ittifakı içerisinde olması, kendine alan açarak önemli bir güç olduğunu kanıtlamak istemesi, bitmek bilmeyen AB üyelik süreci bunlardan bazılarıdır. Fakat tezin argümanı olarak öne sürülen neden ise, Türkiye'nin başta ABD olmak üzere büyük güçlerin etkisini sınırlama ve dengeleme hedeflerine hizmet ettiği söylenebilir. Bir nevi girişim Türkiye'nin, ABD üzerinde yumuşak dengeleme stratejisi uygulama çabasıdır. Türkiye, ABD odaklı ilerleme gösterdiği dış politikayı, ABD'ye bağımlı olmayı kendisi açısından bir tehdit olarak algılamaya başlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye, ABD'yi doğrudan tehdit etmeden, çıkarlarının ters düştüğü konularda ülke içi ve bölgesel maliyetleri dikkate alarak iş birliği yapmanın bir yolunu bulmuştur.

Bir yumuşak dengeleme örneği olarak Türkiye'nin "Yeniden Asya" girişimi, Türkiye'nin Asya'daki ekonomik, diplomatik ve kültürel bağlarını güçlendirmeye çalışmasıdır. Bu girişimin amacı, Türkiye'nin geleneksel Batı merkezli dış politikasını çeşitlendirerek, Asya ülkeleri ile daha yakın ilişkiler kurmasıdır. Ayrıca bu girişim, Türkiye'nin Asya ülkeleriyle ticaret hacmini artırmayı, yatırım olanaklarını genişletmeyi ve kültürel iş birliğini geliştirmeyi hedeflemektedir. Türkiye'nin bu girişimi, doğrudan bir askeri çatışmaya girmeden, ekonomik ve diplomatik araçlar kullanarak bölgesel ve küresel düzeyde kendi konumunu güçlendirme çabasıdır.

Türkiye'nin yeniden Asya girişimi, yumuşak dengeleme stratejisi bağlamında değerlendirildiğinde, öne çıkan bazı noktalar bulunmaktadır. İlk olarak küresel güç dengesi odaklı olarak incelendiğimizde, Türkiye, Batı ile olan ilişkilerini tamamen koparmadan, Asya ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirerek küresel güç dengesinde daha esnek bir konum elde etmeye çalışmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin bağımsız hareket edebilme kapasitesini artırmakta ve dış politikada manevra alanını genişletmektedir. Ekonomik ve

diplomatik olarak bakıldığında, Asya ile ekonomik ve diplomatik ilişkilerini derinleştiren Türkiye, Batı'ya olan bağımlılığını azaltma ve alternatif ortaklıklar geliştirme imkânı bulmaktadır. Bu çeşitlenme, Türkiye'nin uluslararası arenada daha dengeli bir pozisyon almasına katkıda bulunmaktadır. Son olarak bölgesel istikrar ve güvenlik açısından ele alındığında ise Türkiye'nin Asya ülkeleriyle geliştirdiği iş birlikleri, bölgesel istikrar ve güvenlik konularında da önemli katkılar sağlamaktadır. Özellikle enerji güvenliği, terörle mücadele ve bölgesel çatışmaların çözümünde Asya ülkeleriyle iş birliği, Türkiye'nin güvenlik stratejisinin önemli bir parçası haline gelmiştir.

Türkiye'nin yeniden Asya girişimi, yumuşak dengeleme stratejisi bağlamında değerlendirildiğinde, bu girişimin büyük ölçüde yumuşak dengeleme unsurları içerdiği söylenebilir. Türkiye, Asya ile ilişkilerini güçlendirerek, ekonomik, diplomatik ve kültürel alanlarda çeşitlenme sağlamakta ve büyük güçlerin etkisini dengelemeye yönelik stratejik adımlar atmaktadır. Bu bağlamda, yeniden Asya girişimi, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde daha bağımsız, esnek ve dengeli bir pozisyon elde etmesine katkıda bulunmakta ve tek bir güç merkeziyle sınırlı kalmaksızın çeşitli güç merkezleriyle dengeli ilişkiler kurmasını sağlamaktadır. Türkiye'nin gelecekteki dış politika yönelimlerinde önemli bir rol oynamaya devam edecektir. Türkiye'nin bu bağlamdaki adımları, ülkenin küresel arenada daha esnek ve dengeli bir pozisyon almasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda Yeniden Asya Girişimi yumuşak dengelemenin günümüzdeki önemli örneklerinden birisidir.

SONUÇ

Türkiye, jeopolitik konumu itibarıyla hem Avrupa hem de Asya kıtalarını birbirine bağlayan stratejik bir köprü konumundadır. Bu özellik, Türkiye'yi dış politikada aktif bir aktör olmaya zorlamış ve uluslararası sistemdeki değişen dengelere uyum sağlamaya mecbur bırakmıştır. 20.yy'ın büyük bir bölümünde Batı'ya yönelen Türkiye, özellikle AB üyelik süreci çerçevesinde, genellikle Batı yanlısı bir dış politika izlemiştir. Ancak, 21.yy'ın başlarından itibaren uluslararası sistemde belirgin bir şekilde ortaya çıkan çok kutuplu dünya düzeni, devletlerin dış politikalarını yeniden şekillendirmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye de dış politikasını bu yeni dinamiklere uyumlu hale getirmek amacıyla önemli adımlar atmıştır. 2002 yılında AK Parti'nin iktidara gelmesiyle, Türk dış politikası hem kuramsal hem de kavramsal bir değişim sürecine girmiştir.

AK Parti hükümeti, dış politikada daha çok yönlü ve esnek bir yaklaşımı benimseyerek, Türkiye'nin uluslararası alanda etkinliğini artırmayı hedeflemiştir. Bu süreçte, yumuşak güç unsurlarının ön plana çıkarılması, Türkiye'yi bölgesel ve küresel düzeyde cazibe merkezi haline getirmiştir. Türk dış politikasının bu yeni yönelimi, Batı ile ilişkileri dengede tutarken, aynı zamanda Doğu'ya, özellikle de Asya'ya olan ilgiyi artırmıştır.

Tezde ele alınan "Yeniden Asya" girişimi, Türkiye'nin Asya ülkeleriyle ilişkilerini derinleştirme ve genişletme stratejisinin bir parçasıdır. Bu girişim, 2019 yılında Türkiye tarafından ilan edilmiş, Asya'daki siyasi, ekonomik ve kültürel bağları güçlendirmeyi amaçlanmıştır. Yeniden Asya girişimi kapsamında, Türkiye'nin Çin, Japonya, Hindistan gibi önemli Asya ülkeleriyle olan ilişkileri incelenmiş ve bu ülkelerle ikili ilişkilerin nasıl şekillendiği değerlendirilmiştir. Türkiye, bu girişim doğrultusunda, Asya ülkeleriyle olan ticaret hacmini artırmayı, karşılıklı yatırımları teşvik etmeyi ve kültürel alışverişi desteklemeyi hedeflemiştir.

Yeniden Asya girişimi, aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası arenada daha dengeli bir dış politika izleme stratejisinin bir parçasıdır. Türkiye, Batı'dan uzaklaşmak yerine, Batı ile olan ilişkilerini sürdürmekle birlikte, Asya'ya yönelerek bir denge politikası gütmüştür. Bu yaklaşım, Türkiye'nin

hem Batı hem de Doğu ile uyumlu ve dengeli ilişkiler kurmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Böylece, Türkiye'nin uluslararası sistemdeki bağımsız ve çok yönlü bir aktör olma hedefi desteklenmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin dış politika yönelimi, tarihsel süreçler ve değişen uluslararası dengeler çerçevesinde yeniden şekillenmiştir. Türkiye, Batı ile olan ilişkilerini sürdürürken, Asya ile olan bağlarını güçlendirmeyi hedeflemiştir. Yeniden Asya girişimi, bu stratejik yönelimin önemli bir parçası olarak, Türkiye'nin Asya'daki varlığını ve etkisini artırmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin Asya politikası, gelecekteki uluslararası ilişkilerinde ve küresel stratejik hedeflerinde önemli bir rol oynayacaktır. Türkiye'nin Asya ülkeleriyle olan ilişkilerinin gelişmesi, hem ekonomik hem de siyasi açıdan Türkiye'ye önemli fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca, Asya'daki gelişmeler ve Türkiye'nin bu gelişmeler karşısındaki tutumu, uluslararası sistemdeki konumunu ve etkinliğini artıracaktır.

Türkiye'nin Asya politikası, sadece ekonomik ve siyasi iş birliği ile sınırlı kalmayıp, kültürel ve sosyal alanlarda da önemli adımlar atmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, eğitim, teknoloji, sağlık ve turizm gibi çeşitli alanlarda iş birliklerinin artırılması öngörülmektedir. Yeniden Asya girişimi, Türkiye'nin Asya ile olan ilişkilerini çok boyutlu bir perspektifle ele alarak, kapsamlı ve sürdürülebilir bir iş birliği platformu oluşturmayı amaçlamaktadır.

Özetle, Türkiye'nin Asya politikası, bu çok kutuplu dünya düzeni içinde stratejik bir derinlik kazanarak, bölgedeki etkisini artırmayı hedeflemektedir. Türkiye'nin Yeniden Asya girişimi, dış politikasında çok yönlü ve dengeli bir yaklaşımı benimsemesinin somut bir örneğidir. Bu girişim, Türkiye'nin uluslararası alandaki etkinliğini ve stratejik önemini artırırken, aynı zamanda Asya ülkeleriyle olan bağlarını güçlendirmeye yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'nin Asya ile olan ilişkilerinin derinleşmesi, bölgesel ve küresel düzeyde barış ve istikrara katkı sağlamakta, aynı zamanda Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına ve uluslararası alandaki prestijine olumlu etkilerde bulunmaktadır.

Yeniden Asya politikası ile bir başarıya ulaşıp ulaşılmadığı konusuna gelindiğinde ise, Özellikle Çin, Japonya, Güney Kore ve Hindistan gibi büyük ekonomiler başta olmak üzere 2019'dan bu yana Türkiye'nin Asya ülkeleriyle olan ticaret hacminde belirgin bir artış olmuş ve ticaret hacmi artmıştır (Deveci ve Güllü, 2021: 787-789). Asya ülkeleriyle yapılan ikili anlaşmaların sayısında artış olduğu ve üst düzey diplomatik ziyaretlerin sıklaştığı, eğitim ve kültürel alanlarda daha fazla iş birliği yapıldığı ve öğrenci değişim programlarının arttığı gözlemlenmektedir. Bu gelişmeler göz önüne alındığında Türkiye'nin Yeniden Asya Girişimi'nin birçok alanda başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, bu girişimin tam anlamıyla başarılı olup olmadığını anlamak için daha uzun vadeli değerlendirmeler yapmak ve gelecekteki gelişmeleri izlemek gerekmektedir.



KAYNAKÇA

Acar, Ö. (2013). *Sovyetler Birliği'nin 1991 Yılında Dağılması Sonrasında Türkiye'nin Orta Asya'daki Beklentileri ve Bu Beklentilerin Karşılanamama Sebepleri*. Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 336377).

Açıkmışe, S. (2018). "Realist Güvenlik Çalışmaları", *Strateji ve Güvenlik*. der. Mustafa Aydın ve Ahmet Hâluk Atalay. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Adıbelli, B. (2016). *Osmanlı'dan Günümüze Türk Çin İlişkileri*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Adıvar, H.E. (1935). *Conflict of East and West in Turkey*. Delhi: Maktaba Jamia Millia Islamia.

Ahmed, M. (1955). "Bandung Conference", *Pakistan Institute of International Affairs*, C. 8, S. 2, ss. 362-366.

AK PARTİ. *Cumhurbaşkanı Erdoğan, BIRCS Zirvesi'ne ve Güney Afrika ziyaretine ilişkin açıklamalarda bulundu*, <https://www.akparti.org.tr/haberler/cumhurbaşkanı-erdogan-b%C4%B1rcs-zirvesi-ne-ve-guney-afrika-ziyaretine-iliskin-aciklamalarda-bulundu/> (Erişim: 29.04.2024).

Akdağ, Z. (2019). "Türkiye Çin İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 1, ss. 40-57.

Akdağ, Z. (2019). "Türkiye-Çin İlişkilerinde Kuşak ve Yol Girişimi'nin Önemi", *Birey ve Toplum*, C.9, S.17, ss. 65-95.

Akgemici, E. (2020). "Yumuşak Dengeleme Kavramının Sınırlılıkları Üzerine Yeniden Düşünmek: Venezuela Dış Politikası Örneği", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C.16, S.29, ss. 2230-2262.

Akram, S. (2010). "Turkey-Indiarelationsredefined", *Reflections*, S.4, ss. 1-3.

Aksan, S. "Dünya 5'ten büyüktür: BM'de değişim imkansız mı?", *TRTHABER*, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/dunya-5ten-buyuktur-bmde-degisim-imbkansiz-mi-796345.html> (Erişim: 30.04.2024).

Aksöz, A. (2023). “Türkiye-Hindistan İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi ve Gelecek Seyri”, *Değişen Küresel ve Bölgesel Dinamikler Işığında 21. Yüzyıl Türkiye Dış Politikasında Yeniden Asya*. der. İsmail Ermağan, Helin Sarı Ertem ve Meysune Yaşar, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Aksu, M. K. (2019). *Bir Dış Politika Stratejisi Olarak Yumuşak Dengelemeyi Türk Dış Politikası Üzerinde Test Etmek*, Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 551482).

Anas, O. (2020). “The Evolution of Turkey’s Asia Policy in Historical and Contemporary Perspectives”, *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, C. 14, S. 3, ss. 1-17.

Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. İstanbul: Marmara Kitap Merkezi Yayınları.

Arı, T. (2021). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Art, R. ve öte. (2005-2006). “Correspondence Striking The Balance”, *Uluslararası Güvenlik Dergisi*, C. 30, S. 3, ss. 177-196.

Aslan, Ö. (2020). “Türkiye’nin Asya Siyasetinin Dönüşümü ve Sınırları”, *Perspektif*. <https://www.perspektif.online/turkiyenin-asya-siyasetinin-donusumu-ve-sinirlari-2/> (Erişim: 26.04.2024).

Aslan, Ö. (2022). “A DéjàVu Allover Again? Identifying and Explaining ‘Change’ in Turkey’s Asia Policy”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, C.24, S. 6, ss. 954-973.

Ataman, M. (2003). “Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Bir Anlayış”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 2, ss. 49-64.

Ataöv, T. (1960). “Keşmir Meselesinin Önemi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.15, S.1, ss. 195-214.

Avcı, E. (2022). “Türkiye’nin Orta Asya Politikasının Dönemsel Analizi”, *Bilge Strateji Dergisi*, C. 13, S. 24, ss. 209-242.

Aydın, A. ve Bakıncak, E. (2016). “Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.17, S.1, ss. 95-112.

Aydın, M. (2004). “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 1, S. 1, ss. 33-60.

Baylis, J. Smith, S. ve Owens, P. (2014). *Küreselleşen Dünya Siyaseti Uluslararası İlişkilere Giriş*. çev. Hasan Basri Yalçın vd., İstanbul: Küre Yayınları.

BBC NEWS. *Erdoğan: Modern İpek Yolu vatandaşlarımızın hayat standardını artıracak*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39913491> (Erişim: 26.04.2024).

Belge, B. (1939). “Modern Turkey”, *International Affairs*, C. 18, S. 16, ss. 745-762

Binnendjik, H. (1999). “Back to Bipolarity ?”, *The Washington Quarterly*, C. 22, S. 4, ss. 5-14.

Borak, S. (1998). *Atatürk; Resmî Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşiler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Burchill, S. vd. (2019). *Theories of International Relations*. çev. Muhammed Ağcan ve Ali Aslan. İstanbul: Küre Yayınları.

Cashman, G. (2000). *What causes war, an introduction to theories of international conflict*. Boston: Lexington Books.

Chandar, Y. U. (2018). *India's Freedom Fighters in Arms*. New Delhi: Nation Press.

Çakılcı, U. B. (2021). “Kuşak-Yol Projesi ve Türkiye Üzerine Etkileri”, *Fiscaoeconomia*, C.5, S.1, ss. 87-98.

Çaman, M. E. (2013). “Üçüncü On Yılında Türkiye'nin Orta Asya Bölgesel Politikası: Sübjektif Algılardan Gerçeklere”, *Uluslararası Sistemde Orta Asya. Dış Politika ve Güvenlik*. der. M. Turgut Demirtepe ve Güner Özkan, Ankara: USAK Yayınevi.

Çelik, H. (2022). “Yükselen Asya Bölge, Bölgeselleşme ve Türkiye'nin Yaklaşımı”, *Asya-Pasifik Çalıştay: Yeniden Asya Açılımı Çerçevesinde Fırsatlar ve Zorluklar Bildiriler Kitabı, 26-27 Mayıs 2021*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları.

Çelik, K. E. ve Erol, M. S. (2018). “Aralık 2017 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi Bağlamında ABD’nin Karadeniz Politikası ve Türkiye”, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 15, S. 60, ss. 100-123.

Çolak, E. (2017).. “Dışişlerinden ASEAN kararı açıklaması”, *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/disislerinden-asean-karari-aciklamasi/877649> (Erişim: 25.04.2024).

David, S. R. (1991). “Explaining Third World Alignment”, *World Politics*, C. 43, S. 2, ss. 233-256.

Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre yayınları.

Demirci, Y. (2017). “Türkiye ile Çin 'Kuşak ve Yol'da birleşiyor”, *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-ile-cin-kusak-ve-yolda-birlesiyor/816122> (Erişim: 27.04.2024).

Demirci, Z. (2019). “Türkiye, Asya İşbirliği Diyalogu'nun Dönem Başkanlığını üstlenecek”, *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-asya-isbirligi-diyalogunun-donem-baskanligini-ustlenecek/1466664> (Erişim: 26.04.2024).

Denizhan, E. (2010). “Türkiye’nin Kafkasya ve Orta Asya Politikası ve TİKA.”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 2, S.1, ss. 17-23.

Derya, A. (2023). “Türkiye’nin Yeniden Asya Girişiminde Japonya’nın Önemi”, *Değişen Küresel ve Bölgesel Dinamikler Işığında 21. Yüzyıl Türkiye Dış Politikasında Yeniden Asya*. der. İsmail Ermağan, Helin Sarı Ertem ve Meysune Yaşar, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Deşilmek, E. “SSCB Sonrası Türkiye’nin Orta Asya Politikası” https://www.academia.edu/9347327/SSCB_SONRASI_T%C3%9CRK%C4%B0YEN%C4%B0N_ORTA_ASYA_POL%C4%B0T%C4%B0KASI (Erişim: 20.04.2024).

Deveci, Ş. ve Güllü, İ. (2021). “Türkiye’nin Yeniden Asya Açılımının Türk Dış Ticaretine Yönelik Fırsatlar ve Riskler Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Erciyes Akademi*, Özel Sayı, ss. 770-793.

Doğan, D. (2022). “Asia Anew Initiative of Turkey and Impacts on Defense Industry”, *SETA Analysis*, S. 79, ss. 1-14.

Duman, M. (2019). “1965 Pakistan - Hindistan Savaşı Ekseninde Keşmir Olayları ve Türkiye’nin Dış Politikası”, *History Studies*, C.11, S.5, ss. 1509-1523.

Dunne, T. Kurki, M. ve Smith, S. (2009). *International Relations Theories (Discipline and Diversity)*. çev. Özge Kelekçi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.

Durdular, A. (2016). “Çin’in “Kuşak-Yol” Projesi ve Türkiye-Çin İlişkilerine Etkisi”, *Avrasya Etüdları*, C.49, S.1, ss. 77-97.

Efegil, E. ve Musaoğlu, N. (2009). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemi Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 2, S. 4, ss. 1-24.

Ekici, S. ve Baharçiçek, A. (2016). “NATO’ya Üyelik Sürecinde Türkiye ABD İlişkileri”, *Birey ve Toplum*, C. 6, S. 11, ss. 149-168.

Ekşi, M. (2010). “Türkiye’nin Asya Politikası” 5. *Uluslararası Türk Asya Kongresi, Asya’da Güvenliğin İnşası ve CICA*, ss. 397-417.

Erdal, S. (2018). “Çözumsuzlüğün Adı: ‘Birleşmiş Milletler’e Rağmen Keşmir”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C.38, S.1, ss. 85-106.

Eren, E. (2017). “Şangay İşbirliği Örgütü ve Türk Dış Politikasında Gelecek Perspektifi”, *Strategic Public Management Journal*, C.3, S.5, ss. 77-94.

Ergin, F. (1974). *Uluslararası Politika Stratejileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.

Erhan, Ç. (2022). “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, *Türk Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980) I. der. Baskın Oran*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Erkmen, A. (2020). “Türkiye’nin NATO Üyeliği ve Üyeliğin TBMM’de Kabulü”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17, S. 2, ss. 1024-1049.

Ertem, B. (2009). “Türkiye-ABD ilişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, S. 21, ss. 377-397.

Euro News. BRICS ülkeleri 'kapılarını yeni üyelere açma konusunda anlaştı', <https://tr.euronews.com/2023/08/23/brics-ulkeleri-kapilarini-yeni-uyelere-acma-konusunda-anlasti> (Erişim: 30.04.2024).

Fortmann, M. (2004). “Conclusions: Balance of Power at the Turn of the New Century”, *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*. der. T. V. Paul, James J. Wirtz ve MichelFortmann, Stanford: Stanford University Press.

Gallarotti, G.M. (2011). “Soft power: what it is, why it’s important, and the conditions for its effective use”, *Journal of Political Power*, C.4, S.1, ss. 25-47.

Gençler, A. ve Akbaş, A. (2011). “Bağımsızlık Sonrası Kazakistan ve Türkiye Arasındaki Sosyo-ekonomik İlişkiler (1990-2011)”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S.2, ss. 1-35.

George, H. S. (1972). *Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspectives*. Washington: American Enterprise Institute.

Gill, B. (2001). “Contrasting Visions: United States, China and World Order”, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/20010803.pdf> (Erişim: 11.06.2024).

Golden, P. B. (2006). “Some Thoughts on the Origins of the Turks and the Shaping of the Turkic Peoples”, *Contact and Exchange in the Ancient World*. der. Victor H. Mair Jerry H. Bentley ve Anand A. Yang, Hawaii: University of Hawai'i Press.

Göl, A. (2013). *Turkey facing east: Islam, modernity and foreign policy*. Manchester: Manchester University Press.

Gözen, R. (2017). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Griffin, N. (2014). *Ping-Pong Diplomacy: The Secret History behind the Game that Changed the World*. New York: Simon&Schuster.

Haberler.com. Dışışleri Bakanı Davutoğlu, Katar ve Bahreyn'e Gidiyor, <https://www.haberler.com/guncel/disisleri-bakani-davutoglu-katar-ve-bahreyn-e-5341236-haberi/> (Erişim: 26.04.2024).

Hazret, M. E. (2011). *Ejderhanın Korkusu Türkiye*. İstanbul: Cinius Yayınları.

He, K. ve Feng, H. (2008). “If Not Soft Balancing, Then What? Reconsidering Soft Balancing and U.S. Policy Toward China”, *Security Studies*, C. 17, S. 2, ss. 363-395.

Hooker, V. M. (2003). *A Short History of Malaysia :Linking East and West*. Australia: Allen &Unwin PUB.

Howell, J. (2023). “BRICS: Grupta hangi ülkeler var, amaçları ne?”, *BBC News*. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c0j3zwvjw3jo> (Erişim: 25.04.2024).

Hürriyet. *Erdoğan'dan BRICS Zirvesi'nde önemli mesajlar*, https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/ekonomi-haberleri/erdogandan-brics-zirvesi-nde-onemli-mesajlar_ID1447984/ (Erişim: 27.04.2024).

Ikenberry, G. J. (2002). “Introduction”, *America Unrivaled: The Future of the Balance of Power*. der. G. John Ikenberry, Ithaca: Cornell University Press.

Iora. *Indian Ocean Rim Association*, <https://www.iora.int/indian-ocean-rim-association> (Erişim: 29.04.2024).

Jervis, R. (1978). "The Security Dilemma and Power Politics", *The American Political Science Review*, C. 72, S. 3, ss. 786-805.

Kahraman, A. İ. (2023). “Yükselen Asya ve Türkiye-Çin İlişkilerinin Geleceği: Eleştirel Bir Analiz”, *Değişen Küresel ve Bölgesel Dinamikler Işığında 21. Yüzyıl Türkiye Dış Politikasında Yeniden Asya*. der. İsmail Ermağan, Helin Sarı Ertem ve Meysune Yaşar, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Karabel, S. (2016). *The Implications of China's Gllabal Rise on the EU*, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Avrupa Birliği Enstitüsü, İstanbul. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 447937).

Karaca, R. K. ve Yıldırım, M. T. (2022). “Yeniden Asya Açılımı Bağlamında Özbekistan- Kırgızistan Arasındaki Sorunlarda Türkiye’nin Arabuluculuk Rolü Üzerine Bir Değerlendirme”, *Asya-Pasifik Çalıştayı: Yeniden Asya Açılımı Çerçevesinde Fırsatlar ve Zorluklar Bildiriler Kitabı*, 26-27 Mayıs 2021, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları.

Karagöl, E. T. (2017). “Modern İpek Yolu Projesi”, *SETA Perspektif*, S.174, ss. 1-7.

Karakaya, İ. ve Nazarı, M. İ. (2023). “Hindistan-Pakistan Çatışmasında Keşmir Sorunu”, *International Journal of Social Sciences*, C.7, S.3, ss. 1-22.

Karakuş, K. ve Ekiz, A. (2015) “ASEAN’ın içerisindeki ortaklardan olalım”, *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/aseanin-icerisindeki-ortaklardan-olalım/20894> (Erişim: 25.04.2024).

Karpat, K. H. (2012). *Türk Dış Politikası Tarihi*. çev. Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları.

Kasım, K. (2015). “Turkey-Taiwan Relations in the context of Turkey’s Asia Pacific Policy”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 12, S. 45, ss. 82-100.

Kaura, V. (2020). “The Erdogan Effect: Turkey’s Relations with Pakistan and India”, *Institute of South Asian Studies*. <https://www.isas.nus.edu.sg/papers/the-erdogan-effect-turkeys-relations-with-pakistan-and-india/> (Erişim: 27.04.2024).

Keming, W. (2009). “Kenan Evren’in Çin sevgisi”, *CRI Online*. <http://turkish.cri.cn/882/2009/04/01/1s112846.htm> (Erişim: 02.05.2024).

Kızıltan, A. ve Sandalcılar, A. R. (2011). “Türkiye’nin Dış Ticaretinde Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’nın (ECO) Yeri ve Önemi”, *Avrasya Etüdleri*, C. 39, S. 1, ss. 99-122.

Kocatepe, Ö. F. (2023). “Asya’da Alternatif Bölgeselleşme Arayışları: CICA’nın Etkinlik Sorunsalı ve Türkiye”, *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, C.7, S.1, ss. 565-579.

Köse, T. (2018). “6 Soruda Onuncu Yılında BRICS Zirvesi”, SETA. <https://www.setav.org/6-soruda-onuncu-yilinda-brics-zirvesi/> (Erişim: 27.04.2024).

Krauthammer, C. (1990/1991). “The Unipolar Moment”, *Foreign Affairs*, C. 70, S. 1, ss. 23-33.

Kurtaran, G. (2023). “Ünlü İngiliz ekonomist O’Neill: Türkiye, genişleyen BRICS’in parçası olacak bir ülke”, Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/-unlu-ingiliz-ekonomist-o-neill-turkiye-genisleyen-brics-in-parcasi-olacak-bir-ulke/2894650> (Erişim: 28.04.2024).

Layne, C. (1997). “From Preponderance to Offshore Balancing, America's Future Grand Strategy”, *International Security*, C. 22, S.1, ss. 86-124.

Layne, C. (2007). “China’s Role in American Grand Strategy: Partner, Regional Power, or Great Power Rival”, <https://dkiapecss.edu/Publications/Edited%20Volumes/RegionalFinal%20chapters/Chapter5Layne.pdf> (Erişim: 11.06.2024).

Lee, H-C. (2007). *Siyasi, Ekonomik, Askeri ve Kültürel Açından Türkiye-Kore İlişkileri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Magued, S. (2011). “Economic Interdependence and Interstate Relations: A Theoretical Overview”, *Sakarya Ortadoğu Yıllığı*, ss. 634-666.

Mearsheimer, J. (1990). “Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War”, *Theories of War and Peace*, C. 15, S. 1, ss. 5-56.

Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company.

Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton Publishing.

Miller, D. (2005). “South Africa and the IBSA Initiative: Constraints and Challenges”, *Africa Insight*, C. 35, S. 1, ss. 52-57.

Morgenthau, H. (1970). *Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi*. çev. Baskın Oran ve Ünsal Oskay, Ankara: Sevinç Matbaası.

- Morgenthau, H. (2005). *Politics Among Nations*. New York: McGraw-Hill.
- Morgenthau, H. ve Thompson, K. W. (1950). *Principles and Problems of International Politics: Selected Readings*. New York: Alfred A. Knopf.
- Nye, J.S. (2023). *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Araçları*. Çev. Reyhan İnan Aydın, Ankara: Serbest Akademi.
- Nye, J.S.(2011). *The Future of Power*. New York: Public Affairs.
- Olkan, K. B. (2021). “Çin-ABD İlişkilerinde Güvenlik İkilemi: Tayvan Sorunu”, *Journal Of Business Innovation and Governance*, C.4, S.1, ss. 27-41.
- Oran, B. (2001). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaş'ından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar Cilt 1 1919-1980*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oye, K. A. (1986). *Cooperation under anarchy*. Princeton: Princeton University Press.
- Ozan, E. (2020). “Tek Kutupludan Çok Kutupluya Uluslararası Sistemin Dönüşümü”, *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar*. der. Mehmet Seyfettin Erol ve Muharrem Ekşi, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öğün, B. (2020). *Yapısal Realizm ve Dış Politika: Sistem Düzeyinde Türkiye'nin Genel Davranış Eğilimleri*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 615837).
- Öz, E. ve Erasa, İ. (2013). “Avrupa Birliği'ne Alternatif Şanghay İşbirliği Örgütü ve Türkiye İlişkisi”, *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, S.1, ss. 35-48.
- Özdamar, R. “Türkiye'nin Orta Asya Politikası Eksiklikler ve Öneriler”, *Tuiç Akademi*, <https://www.tuicakademi.org/turkiyenin-orta-asya-politikasi-eksiklikler-ve-oneriler/> (Erişim: 23.04.2024).
- Özer, K. “Erdoğan'la bir araya gelen Başbakan Mirziyayev'den Atatürk vurgusu”, *Sputnik Türkiye*, <https://anlatilaninotesi.com.tr/20161118/erdogan-basbakan-mirzayev-ataturk-1025874529.html>(Erişim: 20.04.2024).

Özlük, E. (2017). “Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek”, *Akademik Bakış Dergisi*, C. 10, S. 20, ss. 221-263.

Özsöz, M. “Unutulan AB Gündemine Can Suyu: AB Aday Ülkesi Türkiye’nin Shangay Beşlisi Tartışması”, *İktisadi Kalkınma Vakfı*, <https://oldweb.ikv.org.tr/images/upload/data/files/degerlendirmenotusubat2013.pdf> (Erişim: 23.04.2024).

Pape, R. A. (2005). “Soft Balancing against the United States”, *International Security*, C. 30, S. 1, ss. 7-45.

Paul, T.V. (2004). “The Enduring Axioms of Balance of Power Theory”. *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*, der. T.V. Paul , James J. Wirtzand Michel Fortmann, Stanford: Stanford University Press.

Paul, T.V. (2005). “Soft Balancing in the Age of U.S. Primacy”, *International Security*, C. 30, S. 1, ss. 46-71.

Rosecrance, R. ve Lo, C-C. (1996). “Balancing, Stability and War: The Mysterious Case of the Napoleonic International System”, *International Studies Quarterly*, C. 40, S. 4, ss. 479-500.

Saltzman, I. Z. (2012). “Soft Balancing as Foreign Policy: Assessing American Strategy toward Japan in the Interwar Period”, *Foreign Policy Analysis*, C. 8, S. 2, ss. 131-150.

SAM (2024). *Yeniden Asya Girişimi*, <https://www.sam.gov.tr/bilgi-notlari/yeniden-asya-girisimi-0> (Erişim: 01.05.2024).

Sander, O. (1980). *Siyasi Tarih Birinci Dünya Savaşının Sonundan 1980’e Kadar*. Ankara: İmge Kitabevi.

Sarıhan, Z. (2002). *Kurtuluş Savaşımız’da Türk-Afgan İlişkileri*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Schweller, R. L. (2006). *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*. Princeton: Princeton University Press.

Soysal, İ. (1990). “1955 Bağdat Pakı”, *11. Türk Tarık Kongresi (05.09.1990), XI. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, ss. 179-238.

Steff, R. ve Khoo, N. (2014). “Hard Balancing in the Age of American Unipolarity: The Russian Response to US Ballistic Missile Defense during the Bush Administration (2001–2008)”, *The Journal of Strategic Studies*, C. 37, S. 2, ss. 222-258.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi. (1956). Devre 10, İstanbul: TBMM Basımevi.

Tamer, C. (2021). ““Yeniden Asya Girişimi” Çerçevesinde Dışışleri Bakanı Çavuşoğlu’nun Güneydoğu Asya Ziyaretleri”, *ANKASAM*. <https://www.ankasam.org/yeniden-asya-girisimi-cercevesinde-disisleri-bakani-cavusoglunun-guneydogu-asya-ziyaretleri/> (Erişim: 25.04.2024).

Tarcan, B. (2017). “Orta Asya ve Türkiye”, *Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkilerde Gündeme Dair II*, S. 2, ss. 1-21.

TASAM. (2023). *Yeniden Asya: Geleceğin Asya’sı ve Ekonomileri*, İstanbul.

Temiz, S. ve Aydoğdu, E. T. (2019). “ASEAN ve Türkiye İlişkilerine Bir Bakış: Güney-doğu Asya’nın Yükselen Birliği Olarak ASEAN”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.19, ss. 563-586.

TRT Haber. *Bakan Çavuşoğlu, Asya İşbirliği Diyalogu dışışleri bakanlarıyla toplantı yaptı*, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-cavusoglu-asya-isbirligi-diyalogu-disisleri-bakanlariyla-toplanti-yapti-627115.html> (Erişim: 25.04.2024).

TRT Haber. *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Çanakkale ne ise Keşmir odur*, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-canakkale-ne-ise-kesmir-odur-460833.html> (Erişim: 29.04.2024).

Turgut, H. (2001). *Adriyatik’ten Çin Seddi’ne Avrasya ve Demirel*. Ankara: ABC Yayınları.

Türk Devletleri Teşkilatı. *TDT Genel Sekreteri CICA Zirvesi’ne Hitap Etti*. https://www.turkicstates.org/tr/haberler/tdt-genel-sekreteri-cica-zirvesine-hitap-etti_2643 (Erişim:28.04.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. *Birleşmiş Milletler 74. Genel Kurulu’nda* *Yaptıkları* *Konuşma*.

<https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/109804/birlesmis-milletler-74-genel-kurulu-nda-yaptiklari-konusma> (Erişim:01.05.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. *Cumhurbaşkanı Erdoğan, Duşanbe’de gerçekleştirilen CICA Zirvesi kapsamında ikili görüşmelerde bulundu.* <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/105676/cumhurbaskani-erdogan-dusanbe-de-gerceklestirilen-cica-zirve-si-kapsaminda-ikili-gorusrmelerde-bulundu> (Erişim: 29.04.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı a. “Türkiye- Güney Kore Siyasi İlişkileri”, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-guney-kore-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim: 23.04.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı b. “Yeniden Asya Girişimi”, <https://www.mfa.gov.tr/yeniden-asya-girisimi.tr.mfa>(Erişim: 30.04.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı c. “Dışışleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun XI. Büyükelçiler Konferansı’nda Düzenlediğı Basın Toplantısı, 8 Ağustos 2019, Ankara”, <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-on-birinci-buyukelciler-konferansi-basin-toplantisi.tr.mfa>(Erişim: 30.04.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı d. “Asya’da İşbirliğı ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (AİGK)”, <https://www.mfa.gov.tr/asyada-isbirligi-ve-guven-arttirici-onlemler-konferansi.tr.mfa> (Erişim: 29.04.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı e. “CICA Dördüncü Devlet Başkanları Zirvesi sona erdi”, <https://www.mfa.gov.tr/cica-dorduncu-devlet-baskanlari-zirvesi-sona-erdi.tr.mfa>(Erişim: 29.04.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı f. “Asya İşbirliğı Diyalogu (AİD)”, [https://www.mfa.gov.tr/aid.tr.mfa#:~:text=Asya%20%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi%20Diyalo%C4%9Fu%20\(A%C4%B0D\)%20%2F,D%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fleri%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&text=A%C4%B0D%2C%20Asya%20%C3%BClkeleri%20aras%C4%B1nda%20k%C4%B1tasal,Ge%C3%A7ici%20Sekretaryas%C4%B1%20Kuvayt'tedir.](https://www.mfa.gov.tr/aid.tr.mfa#:~:text=Asya%20%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi%20Diyalo%C4%9Fu%20(A%C4%B0D)%20%2F,D%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fleri%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&text=A%C4%B0D%2C%20Asya%20%C3%BClkeleri%20aras%C4%B1nda%20k%C4%B1tasal,Ge%C3%A7ici%20Sekretaryas%C4%B1%20Kuvayt'tedir.) (Erişim: 29.04.2023).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı g. “Dışışleri Bakan Yardımcısı Kuru, ‘Asya’nın yükselişi 21. yüzyıla damgasını vuran gelişmelerden

biridir.”, <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakan-yardimcisi-koru-asya-nin-yukselisi-21-yuzyila-damgasini-vuran-gelismelerden-biridir.tr.mfa>(Erişim: 26.04.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı h. “No: 253, 26 Eylül 2013, Asya İşbirliği Diyalogu'na Üyeliğimiz Hk.”, https://www.mfa.gov.tr/no_253_26-eylul-2013-asya-isbirligi-diyalogu-na-uyeligimiz-hk.tr.mfa (Erişim: 28.04.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı ı. “Dışışleri Bakanı Çavuşoğlu'nun Asya İşbirliği Diyalogu İkinci Zirvesi'ne katılımı”, <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-cavusoglu-nun-asya-isbirligi-diyalogu-ikinci-zirvesi-ne-katilimi.tr.mfa>(Erişim: 26.04.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı j. “Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)”, <https://www.mfa.gov.tr/guneydogu-asya-ulkeleri-birligi.tr.mfa> (Erişim: 28.04.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı k. “No: 295, 3 Kasım 2018, Türkiye'nin IORA Örgütü'ne Diyalog Ortaklığı Hk.”, [https://www.mfa.gov.tr/no_295_-turkiye-nin-iora-orgutu-ne-dialog-ortakligi-hk.tr.mfa#:~:text=IORA%2C%2020%20y%C4%B1l%C4%B1%20a%C5%9Fk%C4%B1n%20s%C3%BCredir,Sey%C5%9Feller%2C%20Mauritius\)%20bir%20araya%20getiren](https://www.mfa.gov.tr/no_295_-turkiye-nin-iora-orgutu-ne-dialog-ortakligi-hk.tr.mfa#:~:text=IORA%2C%2020%20y%C4%B1l%C4%B1%20a%C5%9Fk%C4%B1n%20s%C3%BCredir,Sey%C5%9Feller%2C%20Mauritius)%20bir%20araya%20getiren) (Erişim: 29.04.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı l. “Türkiye'nin Çok Taraflı Ulaştırma Politikası”, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-cok-araflili-ulastrma-politikasi.tr.mfa(Erişim: 26.04.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı m. “No: 236, 5 Ağustos 2019, Hindistan Anayasasının Cammu Keşmir'e Özel Statü Tanıyan Maddesinin İptal Edilmesi Hk.”, https://www.mfa.gov.tr/no_236_-hindistan-anayasasi-nin-jammu-kesmir-maddesi-hk.en.mfa (Erişim: 29.04.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (2024). “Türkiye Yüzyılında Türk Dış Politikası”, https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/turkiye-yuzyili-nda-turk-dis-politikasi-2024-kitapcik.pdf(Erişim: 25.04.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. “2019 İdare Faaliyet Raporu”, <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2019-yili-idare-faaliyet-raporu.pdf> (Erişim: 28.04.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. “Türkiye - Hindistan Siyasi İlişkileri”, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-hindistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>(Erişim: 23.04.2024).

U.S DEPARTMENT OF STATE.“South east Asia Treaty Organization (SEATO) 1954” ,<https://history.state.gov/milestones/1953-1960/seato> (Erişim: 21.04.2024).

Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih (1789-1994)*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Uçarol, R. (2015). *Siyasi Tarih (1789-2014)*. İstanbul: Der Yayınları.

Usta, B. (2019). “Türkiye’nin ‘Yeniden Asya’ açılımına Çin ve Japonya’dan tam destek”, *Sabah Gazatesi*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/08/07/turkiyenin-yeniden-asya-acilimina-cin-ve-japonyadan-tam-destek> (Erişim: 24.04.2024).

Ünaldılar Kocamaz, S. (2019). “The Rise of New Powers in World Politics: Russia, China and the Shanghai Cooperation Organization”, *Uluslararası İlişkiler*, C.16, S.61, ss. 127-141.

Ünalnış, A.N. (2019). “Yumuşak Gücün Tesis Edilmesinde Kültürel Diplomasinin Önemi ve Bir Uygulayıcı Olarak Yunus Emre Enstitüsü”, *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 91, ss. 137-159.

Viotti, P. R. ve Kauppi, M. V. (2016). *Uluslararası İlişkiler Teorisi*. çev. Metin Aksoy, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Viotti, P. R. ve Kauppi, M. V. (2017). *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*. çev. Ayşe Özbay Erozan, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Walt, S. (1987). *The Origins of Alliances*. New York: Cornell University Press.

Walt, S. (2005). *Taming American Power: The Global Responseto U.S. Primacy*. NewYork: Norton.

Walt, S. M. (1985). “Alliance Formation and theBalance of World Power”, *International Security*, C. 9, S. 4, ss. 3-43.

Walt, S. M. "Offshore Balancing: An Idea Whose Time Has Come", *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2011/11/02/offshore-balancing-an-idea-whose-time-has-come/> (Erişim: 26.03.2024).

Waltz, K. (1979). "Realism in International Relations: Assumptions, Limitations, and Relevance", *International Studies Quarterly*, ss. 12-18.

Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. Boston: Addison-Wesley Publishing Company.

Waltz, K. (1993). "The Emerging structure of international politics", *International Security*, C. 18, S. 2, ss. 44-79.

Waltz, K. (2021). *Uluslararası Politika Teorisi*. Ankara: Pohleniz Yayınevi.

Wivel, A. ve Paul, T.V. (2020). "Soft Balancing, Institutions, and Peaceful Change", *Ethics and International Affairs*, C. 34, S. 4, ss. 473-485.

Wohlfort, W. C. (1999). "The Stability of a Unipolar World", *International Security*, C. 24, S. 1, ss. 5-41.

Yalçın, H. B. (2015). "Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 10, S. 1, ss. 209-229.

Yalçınkaya, F. (2010). "Türkiye ile Orta Asya Devletleri Arasındaki Siyasi ve Diplomatik İlişkiler-Hükümetler üstü Kuruluşlar (1992-2010)", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, ss. 1-19.

Yeni Akit. *Mevlüt Çavuşoğlu'na "Japonya'nın en yüksek nişanı" verildi.* <https://www.yeniakit.com.tr/haber/mevlut-cavusogluna-japonyanın-en-yukse-nisani-verildi-879796.html> (Erişim: 26.04.2024).

Yeni Asır. *Dün Çanakkale Neyse Bugün Keşmir.* <https://www.yeniasir.com.tr/gundem/2020/02/15/dun-canakkale-neyse-bugun-kesmir-o> (Erişim: 29.04.2024).

Yeni Şafak. *ASEAN ile dostluk anlaşması.* <https://www.yenisafak.com/dunya/asean-ile-dostluk-anlasmasi-269886> (Erişim: 24.04.2024).

Yılmaz, M. Z. (2023). *Kashmir in Türkiye's Asia Policy and Türkiye's Potential Role in Kashmir Conflict Resolution*, Yüksek Lisans Tezi,

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No: 784778).

Yılmaz, N. (2024). “Asia Anew Initiative: Main Aspects of Türkiye’s Asia Opening”, *Commentary*, C.26, S.1, ss. 11-21.

Yılmaz, S. (2020). “Bir Kuşak Bir Yol Projesinin Azerbaycan, Kazakistan ve Türkiye’ye Etkisi”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C.16, S.32, ss. 5274-5301.

Yüzbaşıoğlu, N. (2019). “Çavuşoğlu'na 'Japonya'nın en yüksek nişanı' takdim edildi”, *Anadolu Ajansı*.
<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cavusogluna-japonyanın-en-yuksek-nisani-takdim-edildi/1553120> (Erişim: 24.04.2024).

Yüzbaşıoğlu, N. “Yeniden Asya' girişimi, Türkiye'nin Asya'yla ilişkilerini bütüncül şekilde güçlendirmeyi hedefliyor”, *Anadolu Ajansı*,
<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/yeniden-asya-girisimi-turkiyenin-asyayla-iliskilerini-butuncul-sekilde-guclendirmeyi-hedefliyor/2241155>(Erişim: 30.04.2024).

Zorbay, T. (1-5 Ekim 2018). “Unutulmuş Bir Sorun: Keşmir Meselesi ve Bölgesel Dengeler”, *XVIII Türk Tarık Kongresi*, ss. 793-804.

Gaddis, J. L. (ed.). (1982). *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American Security Policy*. Oxford: Oxford University Press.

Joffe, J. (1995). “‘Bismark’ or ‘Britain’? Toward an American Grand Strategy after Bipolarity”, *International Security*, C.19, S.4, ss. 94-117.